

diyanet

Aylık Dergi | Ağustos 2024 | Sayı: 404

KÂİNATTAKİ MUHTEŞEM DENGELER SÜNNETULLAH

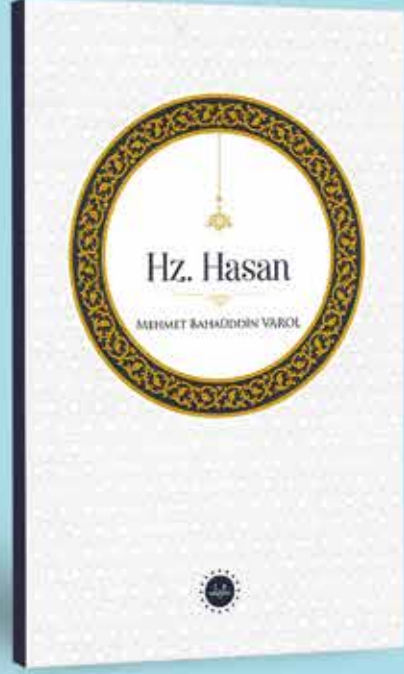
- Sünnetullah Nedir?
- Dinin Kontrol Alanına Yapısal Müdahale
- Prof. Dr. Cağfer Karadağ ile Sünnetullah Üzerine Söyleşi
- Günümüzde Din Eğitimi, Bazı Tespit ve Teklifler
- Kur'an'ı Anlamak Sünneti Yaşamak

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

Hz. Peygamber'in iki çiçeğinden biri, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın ilk çocukları olan Hz. Hasan'ın hayatı, şahit olduğu ve yaşadığı gelişmeler ile onun şahsiyet ve ahlakını ele alan bu kıymetli çalışma, kendi dönemindeki İslam toplumunda yaşanan önemli olayların odağında yer alması hasebiyle onun hayatını ve toplumsal yönünü en doğru yönleriyle anlatıyor.

Yaratılış, insanoğlunun zihnini meşgul eden konuların başında gelir. İnsan, kâinatı ve o kâinatın içindeki konumunu araştırmış, kendi varlığının anlamı üzerine düşünmüştür. Evrendeki nizam ve bu nizamın ardındaki aşkın güç de insanoğlunun merakını celbeden meselelerdendir. Dinler insanın ontik ve ontolojik sorularına çeşitli cevaplarla gelir. İslam dinine göre Allah, kâinatın yaratıcısı ve hâkimidir. Onun yarattığı evren aynı zamanda bir yaratıcının delili olarak yorumlanmış; kâinatta var olan düzen, varlıkların birbiriyle oluşturduğu ahenk, kelam ilminde hudus adı verilen kozmolojik delilin çıkış noktalarından biri olmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de "Yeryüzünde dolaşın da Allah başlangıçta nasıl yaratmış bakın." (Ankebut, 29/20.) denilerek yaratılış üzerine tefekküre yönlendirilmiş insanoğlunun sahip olduğu akli melekeleri sayesinde kozmolojik delilleri idrak edebileceği ima edilmiştir.

Allah'ın Celal ve Cemal'inin bir yansıması olan yaratılışın anlamlandırılmasında İslam literatürünün mihenk taşı kavramlarından biri sünnetullahtır. Zira ne evren ne de insanoğlu başıboş yaratılmıştır. Kâinat, sünnetullah adı verilen belirli yasalara tabidir. Kur'an'da hem kâinatın hem de insanın yaratılış tablosu resmedilmiş ve her biri kevni ayet olarak vasıflandırılmıştır.

Diyanet Dergisi olarak dosyamızda, "Kâinattaki Muhteşem Denge Sünnetullah" konusuna değindik. Prof. Dr. Soner Gündüzöz, "Kastan Kozmosa Varlık: Kur'ani Bilginin Bize Söyledikleri ve Teistik Bir Bilimin İmkânı" yazısında uluhiyet, rububiyet ve vahdaniyet kavramları üzerinden İslam dininin öngördüğü varlık algısını kaleme aldı. Doç. Dr. M. Emin Günel, "Sünnetullah Nedir?" başlığında Kur'an ve hadisler ışığında sünnetullah kavramını inceledi. Prof. Dr. Bahset Karslı, yeni dünya ve dijital çağın insanoğluna dayattığı paradigmalara mercek tuttu: "Dinin Kontrol Alanına Yapısal Müdahale" başlığıyla sünnetullahın çizdiği çerçevede güncel meseleleri yorumladı.

Bu ayki söyleşimizi ise Prof. Dr. Cağfer Karadaş ile gerçekleştirdik. Karadaş, neden-sonuç ilişkisi bağlamında sünnetullah ve âdetullah kavramlarına değindi.

Ağustos ayında da sizleri birbirinden değerli kalemlerden çıkan kıymetli yazılarla karşılıyoruz. Sizleri dergimizle baş başa bırakırken vatan toprağı için çarpışan ecdadımızı, şehit ve gazilerimizi rahmet ve minnetle anıyor, 30 Ağustos Zafer Bayramınızı tebrik ediyoruz.

Bereketli okumalar...

Cafer Tayyar DOYMAZ

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

KAOSTAN KOZMOSA VARLIK:
KUR'ANİ BİLGİNİN BİZE
SÖYLEDİKLERİ VE TEİSTİK BİR
BİLİMİN İMKÂNI
Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ

12 GÜNDEM

SÜNNETULLAH NEDİR?
Doç. Dr. M. Emin GÜNEL

16 GÜNDEM

DİNİN KONTROL ALANINA YAPISAL
MÜDAHALE
Prof. Dr. Bahset KARSLI

20 SÖYLEŞİ

PROF. DR. CAĞFER KARADAŞ:
"İNSAN, ÂDETULLAH VE
SÜNNETULLAH KANUNLARINA
UYDUĞUNDA EN GÜZEL HÂLİNİ
KORUR VE POTANSİYELİNE ULAŞIR..."
Mustafa BERK

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

GÜNÜMÜZDE DİN EĞİTİMİ, BAZI TESPİT VE TEKLİFLER
Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

30 DİN DÜŞÜNCE YORUM

CUMA KÜRSÜSÜNDE BAŞLAYAN SON VAAZINI
MUSALLADA TAMAMLADI
Dr. Ekrem KELEŞ

32 DİN DÜŞÜNCE YORUM

BİR HATIRANIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ
Abdulkadir KARATAŞ

36 VAHYİN AYDINLIĞINDA

İFFET: MÜSLÜMANIN KİSVESİ
Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

38 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

HELAL KAZANCIN ÖNEMİ
Dr. Ahmet OĞUZ

diyanet

SAYI

404

AĞUSTOS

2024

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Hüseyin ARI
Dr. Mahmut KAYIŞ
Dr. Halil KILIÇ
Esmâ GÜNER

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR
Sema BAYAR
Nisanur Mukaddes UYANIK

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

40 DİYANET ARŞİVİ

1935 YILINA KADAR VEFAT EDEN BİR CAMİ GÖREVLİSİNİN YERİNE YENİ TAYİN NASIL YAPILIYORDU?

Dr. Mehmet BULUT

44 YARININ DÜNYASI

DİJİTAL ÇAĞIN ETİK SORUNLARI
YAPAY ZEKÂ VE AHLAK
Doç. Dr. Seyithan CAN

48 KISSADAN HİSSE

SU KIRBASININ VE YAĞ KANDİLİNİN
İLİM VE HİKMETE ŞAHİTLİĞİ
Doç. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

50 BUNU KONUŞALIM

DUYGU KAÇARANOĞLU
"HANGİ ALANDA ÇALIŞIRSAK ÇALIŞALIM,
YAPTIĞIMIZ İŞİN DEĞERİNİ, KALİTESİNİ
BELİRLEYEN İHLAS VE SAMİMİYETİMİZDİR."
Mahir KILINÇ

52 DİN TARİH TOPLUM

ZAFER HAFTASI
Serkan ÜSTÜNER

56 KUR'AN SURELERİ

TAHA SURESİ
Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

62 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

ÖMRÜMÜN EN GÜZEL VE EN ÇETİN
YOLCULUĞU
Mustafa BAŞPINAR

66

KUR'AN'I ANLAMAK SÜNNETİ YAŞAMAK
Abdurrahman AKBAŞ

70 KIRILMA NOKTASI

BÜYÜK TAARRUZ VE
BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİ
Alparslan AKÇA

72 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

TAYYİB OKİÇ
HAYATI ÇİLEYLE YOĞRULMUŞ BOŞNAK BİLGİN
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

BENLİK GELİŞİMİNDE ÖTEKİNE DUYULAN
İHTİYAÇ
Sema ÖZDAMAR

78 HATİRA DEFTERİ

EVLAD-I FATİHAN
İrfan FENNİ

80 KİTAPLIK

NECİP FAZIL KISAKÜREK
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -
Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
Tel: 0 212 454 30 00

Basım Tarihi: 26.07.2024

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

KÂİNATTAKİ İLAHİ NİZAM: SÜNNETULLAH

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanı

Yüce Allah, bütün kâinatı bir düzen ve ahenk içerisinde yaratmıştır. “Şüphesiz biz her şeyi bir ölçüye göre yaratmıştık.” (Kamer, 54/49.) ilahi fermanı, her varlığın kendine özgü bir işleyişi ve ona takdir edilen bir hareket alanı olduğunu bildirmektedir. Kâinattaki her şey, Allah tarafından fitratına yerleştirilen belirli bir yasaya göre işlemektedir. Varlıkların sahip olduğu özellikler ve onlara bağlı olarak meydana gelen hadiseler, bu yasa çerçevesinde oluşmaktadır. Güneş, ay ve yıldızların hareketleri, gece gündüzün deveran etmesi, canlıların varoluş, yaşayış ve yok oluşları hep bu ilahi yasaya göre cereyan etmektedir. İslam inanç ve düşüncesinde sünnetullah kavramıyla ifade edilen bu ilahi yasa, varlık âleminde geçmişten geleceğe doğal bir süreçte akıp giden ve değişmeyen kusursuz bir sistemin varlığına işaret etmektedir.

Allah'ın kâinatı yaratıp onun varlığını sürdürmek için koyduğu fiziki yasaları ifade etmekle birlikte sünnetullah, ay-

nı zamanda sosyal hayatın işleyişiyle ilgili olan ve neden sonuç ilişkisine bağlı bir şekilde gerçekleşen ilahi yasaları da kapsamaktadır. Nitekim Allah'ı inkâr eden, O'nun kâinat üzerindeki hâkimiyetini reddeden, indirdiği ayetlerden ve gönderdiği peygamberlerden yüz çeviren ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışan herkesin neticede aynı akıbetle karşılaşacağını haber veren ayetler, sünnetullahın sosyal yasalarla ilgili boyutuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Fatır suresinde değişmez bir sosyal yasadan ve bu yasanın gereği olarak haddi aşan geçmiş ümmetlerin belaya uğratılmalarından ve yokluğa mahkûm edilmelerinden bahsedilmektedir. (Fatır, 35/41-45.) Bunun öteden beri değişmeksizin uygulanıp gelen ilahi bir kanun olduğunu ifade eden Cenab-ı Hak, mutlaka dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bilinmelidir ki en güzel şekilde ve hikmetle yaratılan insanoğlu, temiz fitratını ancak hem tabii hem de sosyal boyutuy-

la sünnetullahı riayet ederek koruyabilir. Allah'ın yardımı, ikramı ve rahmeti üzere huzurlu ve güvenli bir şekilde varlığını sürdürebilmesi de bu ideali gerçekleştirmesine bağlıdır. Bununla birlikte insanın yeryüzünde iyiliği ve güzelliği hâkim kılmak gibi bir sorumluluğu da bulunmaktadır. Söz konusu sorumluluğu hakkıyla ifa edebilmek için insan, iradesini Allah'ın muradı ile buluşturmak, emir ve yasalarına, uyarı ve tavsiyelerine riayet etmek durumundadır. Esasen bu da bütün boyutlarıyla sünnetullahın gözetilmesi anlamına gelmektedir. Aksi hâlde insan sorumluluğunu ihmal etmiş olacaktır. Böylece bireysel, toplumsal, çevresel kriz ve kötülükler, hayatın dünyevi boyutunda insanı büsbütün kuşatacağı gibi uhrevi boyutunda da onu daha büyük musibet ve felakete düşürülecektir. Zira gerek kâinatın gerekse toplumsal hayatın işleyişinde tesadüfe ve keyfiliğe yer yoktur. Her şey Yüce Allah'ın sınırsız ilmi ve iradesi doğrultusunda işleyen sünnetullah çerçevesinde vuku bulmaktadır. İnsanın yapıp etmeleri de bu minvalde gerçekleşmektedir.

Yüce Allah, geçmiş kavimlerin dünyevi ve uhrevi cezalarına uğramalarındaki en önemli sebebin, sünnetullahın ihlali olduğunu haber vermektedir. "İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden kara ve denizde düzen bozuldu;

böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor." (Rum, 30/41.) ayetiyle sünnetullahın ihlalinin doğacak olumsuz sonuçlara karşı bizleri uyarmaktadır. Aslında sünnetullahın ihlal edilmesinin büyük bir hüsrana neticelenmesi de yine sünnetullahın bir gereğidir. Nitekim geçmişte azgın toplumların sapkınlık ve zulümlerinin sonucu olarak çeşitli felâketlerle yüz yüze geldiğini haber veren Kur'an-ı Kerim, bunun ilahi bir yasa olduğunu, bu yasa'yı dikkate almayı inkârlarını sürdürenlerin hüsrana uğradıklarını belirtmektedir. (Mümin, 40/85.)

Esasen bugün küresel salgınlar, afetler, felaketler, bunalımlar, gıda güvenliği ve iklim sorunları gibi devasa sıkıntılar, büyük ölçüde sünnetullahın ihlali ve ihmal edilmesinin bir neticesi olarak tezahür etmektedir. İnsanlığın bu elim tablodan kurtuluşu için Yüce Allah'ın vaz' ve beyan ettiği ölçülere riayet etmekten başka bir yol bulunmamaktadır. Dolayısıyla insan, yerin, göklerin ve bütün kâinatın yegâne sahibi olan Yüce Allah'ın emir ve yasalarına, uyarı ve ikazlarına kulak vermek, tabii, dinî ve ahlaki yasalara riayet etmek durumundadır. Tabiatı ifsâd edici her bir davranıştan uzak durarak çevreyle ilişkilerini kulluk şuru ve emanet bilinci ekseninde sürdürmek mecburiyetindedir. İnsanoğlu dünyanın ve ahiretin tehlikelerinden

ancak bu şekilde emin olabilir. Nitekim her şeyi sonsuz ilmi ve kudreti ile yaratan Yüce Allah, insanlığa gönderdiği son vahiy Kur'an-ı Kerim'de değişmez ilahi yasa çerçevesinde işleyen bu muhteşem kâinatın insanlara bahşedilmiş bir nimet ve aynı zamanda bir emanet olduğunu hatırlatmaktadır. İnsanlardan da söz konusu emanete hakkıyla riayet etmelerini ve bu büyük nimetin şükrünü eda etmelerini istemektedir.

Bu bağlamda yaratılışı itibarıyla mahlûkat arasında seçkin bir yeri olan ve yeryüzünü imarla memur kılınan insanın en temel sorumluluğu, kâinatla ilişkisini emanet bilinciyle sürdürmesidir. Zira gerek kâinatdaki düzen ve ahengin devamı gerekse insanın huzur ve felahi, bu bilincin kuşanılmasına ve bunun bir gereği olarak mahlûkata merhametle yaklaşılmasına bağlıdır. Bu da ancak insanın hayatını anlamlandıran, yaratıcıyla, kendisiyle ve çevresiyle ilişkisini düzenleyen, dünya ve ahiret dengesini temin eden en önemli faktörün yani kulluk şuurunun güçlendirilmesiyle mümkündür. Hiç şüphesiz bu şuur insanı fitri, kevnî ve sosyal yasalara riayet ederek varoluş gayesi doğrultusunda bir duruş geliştirmeye, kendisini varlık sahnesine çıkaran Yüce Allah'a hakkıyla kulluk etmeye ve nihai hedef olarak her işinde O'nun rızasını kazanmaya yöneltecektir. ■

KAOSTAN KOZMOSA VARLIK: KUR'ANİ BİLGİNİN BİZE SÖYLEDİKLERİ VE TEİSTİK BİR BİLİMİN İMKÂNI

Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Allah'a inanmak, gerçekte insan için bir zaruret ve ruhi bir ihtiyaç olmakla birlikte Allah'ın varlığına götüren pek çok işaret ile bu çok daha kolaydır. (Gâşiye, 88/17-20.) Kâinatta var olan varlıkların düzeni, birbirleriyle oluşturdukları ahenk ve nizam (Mülk, 67/30.), insanın iç dünyasında vicdani ve sezgisel kanaati (Rum, 30/30.), mikro âlemden makro âleme enfüsi ve afaki bir çizgi hâlinde ön yargısız bir düşünüş (Âl-i İmran, 3/191.), bir var edici düşünçesine ulaşmayı sağlayan şeylerdir. Kısaca bilimin tanıklığına başvurmak, vahyin bahşettiği ufuk ile hareket etmek ve nihayetinde deruni bir iç hesaplaşma, Allah'a götüren yolun temel dinamikleri olarak karşımıza çıkar. Bu noktada ulûhiyet kavramı, Allah'ın kâinattaki tasarruf ve hâkimiyetini ifade eder. Allah bu hâkimiyetini ilim, yaratma, irade ve kelam gibi sıfatları ile gerçekleştirir. Ulûhiyet, zat-ı ilahiye ile âlem arasındaki aracı unsurdur. Böylece o, ontolojik ve epistemolojik

bir derinlik içinde ilahi isimlerin hakikatini ifade eden genel bir çerçeve çizer. Ulûhiyetin, rububiyet kavramı ile de yakından ilgisi vardır. Bu kavram, Rab olarak Allah'ın varlıklara rızıklarını vermesi, onları koruyup gözetmesini ifade eder. Üçüncü bir kavram olarak vahdaniyet (Allah'ın birliği) ise ulûhiyet ile semantik bir daire oluşturur. Zira gerçek tanrı kavramı, bu kavramın ifade ettiği anlam bakımından tekliği gerektirir.

Vahdaniyet mefhumunu kapsamadıkça tam bir tanrılık tasavvuru mümkün olamaz. Buna göre politeist (çok tanrı) bir görüşü benimseyen kişinin gerçek bir tanrısı yoktur. Zira o, bu düşünçesiyle ulûhiyeti bizzat bulunması gereken kategoriden daha düşük bir düzeye indirmiştir. Bundan dolayı çok tanrıcılığa, [ortaklar getirmek anlamında] şirk adı verilir. Allah, mutlak kutsiyete ve tek başına ibadet edilmeye layık olarak, zatının güzelliği (cemal) yanında sıfatlarında ululuğu (celal) ve

fillerinde yetkinliği (kemal) kendisinde toplamıştır. Allah, zatında, fillerinde ve sıfatlarında tektir. Temelde politeist ve çok tanrı bu tür inanç sistemleri, kâinatın ahenk ve nizamına muhalif biçimde birden çok tanrının var olduğunu kabul ve tasdik etmekle kaos ve karmaşa düşüncesini daha baştan kabul etmiş olmaktadır. Nasıl olup da böylesi bir metafizik kaostan, kozmos ve ahengin çıktığının açıklanması ise ayrı bir sorun oluşturur. Kur'an bu düşünceyi, "Eğer birden çok tanrı olacak olsaydı yeryüzü ve gökler kaosa teslim olurdu..." (Enbiya, 21/22.) ayetiyle reddeder. Kur'an'ın karanlıklardan aydınlığa çıkarma ifadesi de kaostan kozmosa evrilmenin çarpıcı bir anlatımıdır. Evren başıboş değildir. O, sünnetullah adı verilen belli yasalara tabidir. Atmosfer, madde evreni, göğün katmanları, yedili gök sistemi ve kozmik sistemlerin çokluğu gibi meseleler tefsir verileri ve bilimsel veriler ekseninde tarih boyunca yorumlanmış,

bu noktada İslami kozmolojik bakış açısı, Fahreddin Razi, Molla Cami, Aristo, Batlamyus gibi tarihsel şahsiyetlerin görüşlerine atıfla konuyu ele almıştır. Konu Eratosthenes ve Hipparkos gibi astronomi alanının bilginlerine atıfla daha da genişlemiştir. Günümüzde bilimin ilerlemesi ile çok daha belirgin olarak kâinatın belli bir sistematik bütünlük ve yasalar doğrultusunda hareket ettiği fikri daha da perçinlenmiştir.

Sistemin işleyiş keyfiyeti dikkate alındığında evren kendiliğinden var olamayacağına göre mutlaka bir var ediciye ihtiyacı vardır. Evreni var eden Allah'tır. Eğer onu yoktan var edenin Allah olmadığını kabullenecek olursak zincirleme şekilde bir var ediciye inanmamız gerekir. Böylesi bir inanç ise bizi sonsuza kadar bitmeyen bir fasit daire içine sokar. (Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi*, s. 94.) İslam düşüncesinde Allah'ın varlığı, kevnî ayetlerin ya da başka bir deyişle bilimsel gerçeklerin tanıklığı ve bizzat Kur'an'dan kaynaklanan hudus, ihtira, inayet, nizam gibi delillerle izah edilir. Bir canlı hücrenin içinde bulunan sayısız protein moleküllerinden birinin meydana gelmesi için gerekli rakamsal azamet dikkate alındığında dahi akla durgunluk veren bir manzara ile karşılaşılırken milyarlarca canlı hesaba katıldığında ne denebilir? Ya sayısız türden bitki? Ya katı maddeler? Ya denizler? Ya gök cisimleri? Ya aklımızın ve zekâmızın girift örgüsü? Bütün bunlar nasıl tesadüfen var olabilirler? (Karlığa, *Niçin Allah'a İnanıyoruz?*, 4/22.)

İnce matematiksel hesaplarla kendi yörüngesinde kalan gezegenler, dünyada hayat döngüsünün muntazam şekilde devamını sağlayan bitki örtüsü, ardışık ve sistemli bir besin zinciri oluşturan ekosistemin parçası durumundaki hayvanlar, mevsimlerin art arda gelişi, gezegenimizin bizi ne donduracak ne de kavuracak şekildeki Güneş'e olan mesafesi bize hassas bir dengeyi hatırlatır.

Bu kadar kapsamlı ve karmaşık sistemin bir planlayıcısının olması kadar doğal bir şey yoktur. Bu hususta Kur'an, insanın yaratılışında ve kendi nefislerimizde Allah'ın varlığına dair deliller olduğunu söyler. Ayrıca yaratıcı niteliğiyle Allah hakkında bilgi ve fikir veren en temel vahiy alanı doğadır. Yaratıcı kuvvet olarak Allah, tecrübe alanındaki bütün varlık tarzlarını birer işaret ve ayet olarak kendine şahit kılmış ve muazzam bir ekosistem oluşturmuştur. Bu doğal düzene eşlik eden ve bir yönüyle doğanın bir parçası olan insan da doğayı ya da başka bir deyişle tabiatı algılama ve bu görünen yüzünün ötesine geçirek onu Allah'a işaret eden bir semboller dünyası olarak yorumlama yeteneği ile donatılmıştır. İnsan ve doğa arasındaki bu iletişim, hem insana hem doğaya zerk edilen anlamla mümkün olmaktadır. Genç dimağların, birileri tarafından kendilerine bilim dışı olarak dayatılan ateizm ve deizm ideolojilerine karşı bu semantik örüntüyü bir daha düşünmeleri gerekmektedir.

Allah'ın, kevnî ayetleri durumunda olan evren ya da başka bir deyişle kâinat, bir bütün olarak Allah'ın vahid-i mutlak varlığına işaret etmekte ve müşahade edilen varlıklar yalnızca Hak Teâlâ'nın tezahür ve tecellileri olduklarını ortaya koymaktadır. Ne var ki seküler bir eğilim sergileyenler, çoğu defa "bu dünyanın ontolojik olarak daha iyi bir dünya olabileceğini" dile getirirken dünyayı eksik ve kusurlu saymaktadır.

lar. İslam düşüncesinde hâkim olan ontolojik görüş ise “leyse fi’l-imbân ebda’ mimma kân” görüşüdür ki bu görüş dünyanın mümkün dünyalar içerisinde en mükemmel şekilde yaratılmış olduğunu kabul eder. Kur’an-ı Kerim bu anlamda “O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahman’ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun?” (Mülk, 67/3.) uyarısında bulunur. Aslında gerek insanın iç dünyasındaki hakikatler, gerekse de evrende bulunan unsurlar, başka bir deyişle enfüsi ve afaki ayetler, mikro ve makro düzeyde birbirini tamamlayarak Allah’ın varlığı konusunda birer kanıt oluşturur. Bu nizam, bütün ihtişamıyla süreklilik göstermektedir. Bu ise evrenin bir tek ilahı olduğunu ve O’nun her şeyi hikmet ve iradesiyle var edip idare ettiğini ortaya koyar. Kur’an açısından bu değerlendirmelere dünyanın tefekkür ve incelemeyi hak ettiğine ilişkin birçok ayet ekleyebiliriz: “Bakıyorlar mı o deveye; nasıl yaratıldı?” (Gaşiye, 88/17.); “De ki: ‘Yeryüzünde do-laşın da yaratılışın nasıl başladığına göz gezdirin...’” (Ankebut, 29/20.); “Muhakkak ki hayvanlardan alacağınız ibretler vardır...” (Nahl, 16/66.); “Dağların nasıl dikildiğine bakmazlar mı?” (Gaşiye, 88/19.); “Yerkürede kesin bir bilgi ile iman etmiş olanlar için ayetler vardır. Kendi benliklerinizde de... Hâlâ görmüyor musun?” (Zariyat, 51/21.) ayetleri bu çerçevede değerlendirilebilir.

Bu ayetler evrenin, üzerinde düşünmeyi gerektiren birçok şeyle dolu olduğuna işaret eder. Gerçekten de objektif şekilde ve hakkaniyet ölçülerine göre değerlendirildiğinde evrenin rastgele meydana gelmeyeceği, onu var eden bir gücün, hem de büyük bir gücün olması gerektiği anlaşılır. İnce matematiksel hesaplarla kendi yörüngesinde kalan gezegenler, dünyada hayat döngüsünün muntazam şekilde devamını sağlayan bitki örtüsü, ardışık ve sistemli bir besin zinciri oluşturan ekosistemin parçası durumundaki hayvanlar, mevsimlerin art arda gelişi, gezegenimizin bizi ne donduracak ne de kavuracak şekildeki Güneş’e olan mesafesi bize hassas bir dengeyi hatırlatır. Tesadüflere imkân tanımayan bu kılı kırk yaran sistematik bütünlük, en gelişmiş bilgisayarların dahi altından kalkamayacağı karmaşık bir planlamayı gerektirmektedir. Bu ise güç sahibi, bilgisi sınırsız bir var edeni akla getirir. Uzayın derinliklerindeki farklı galaksi ve yıldız kümeleri ile ilgili en ince ayrıntıların yanında, dünyada toprağın altındaki oluşumları bilen, hayatın muazzam bir döngü hâlinde devamı için gerekli şartları oluşturan bir var edici fikri, geçerli ve akli bir yol olarak belirginleşir. Bu düşünce, kâinatın sistematiğine aykırı şekilde rastgele bir varoluş düşüncesini alt etmekte ve insanlığa, yaratıcı bir Tanrı’nın varlığını haykırmaktadır. Bu noktada Kur’an, “hayat döngüsü”ne sık sık işaret eder. (Nur, 24/43.)

Elbette kâinatın varoluşuna dair bilgi ile ilgili olarak bilimin hâlâ kat edeceği mesafeler vardır. Uzayın ve evrenin sırlarını keşfetmeye yönelik yapılan çalışmalar her halükârda Allah’ın kudret ve gücünün ne kadar muhteşem olduğunun bir göstergesidir. Bu anlamda Kur’an, Naziat suresinde, “Sizi yaratmak mı daha güç, yoksa gökyüzünü yaratmak mı? Kaldı ki göğü Allah bina etti, onu yükseltti, düzene koydu, gecesini kararttı, gündüzünü ağarttı. Ondan sonra da yerküreyi döşedi, yerden suyunu ve otlakını çıkardı, dağları sağlam bir şekilde yerleştirdi. Kendiniz ve hayvanlarınız için bir faydalanma olmak üzere...” (Naziat, 79/27-33.) demek suretiyle uzayın derinliklerinden dünyanın coğrafi yapısına kadar farklı oluşumlara dikkat çeker. Kur’an’da yedi gök, kevkeb, misbâh, hunnes-künnes, cevâr, kisef, hâsıb, husf, şak, sicial, tekvir, tıbak ve semk gibi kavramlar, uzayın farklı yönlerine işaret eder.

Batı dünyasında Aydınlanma Hareketi ile birlikte ortaya çıkan, akıl ve deneyi esas alan mekanik evren düşüncesinin bir sonucu olarak bilimin ön plana çıkmasıyla başlayan ve modern dönemlerde varlığını daha çok hissettiren söylem, din ve bilim arasında bir karşıtlık olduğu düşüncesini doğurmuştur. Bu söylemin öncüsü durumunda olan Auguste Comte, Emile Littré, J. Stuart Mill ve Herbert Spencer gibi şahsiyetlerin görüşleri doğrultusunda farklı ateist ve deist

söylemler kökleşme imkânı bulmuştur. (Emine Ögük, *Yeni Ateistlerin Yanılgıları*, 70-71.) Günümüzde de bilimsel temeli tartışılır birtakım popüler kitap ve internet siteleriyle bu düşünceler daha da yaygınlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bunların tanrıtanımazlık için ellerindeki nihai koz yine şu tanıdık Darwin'in doğal seçim yasasından başkası değildir. (Richard Dawkins, *Tanrı Yanılgısı*, 112-113.) Buradan antropik ilkeye uzanan ve olasılıksızlık ile kimyasal denklemin mekanik ahenginden medet uman ve Tanrı'nın kesinlikle olmadığı konusunda önyargılı biçimde kanaat bildiren bu kişiler, evrenle ilgili bilgi ve akıl yürütme noktasında kusurlarını, dinî düşünceyi önyargılı ilan ederek örtmek isterler. Onlardan kimi, yukarı doğru boşalan sinüslerden, insanın sık sık nezle olmasından, rakürren laringiel sinirinin kasların ve dokuların içinden -sözüm ona- gereksiz şekilde dolaşmasından başlayıp C ve B12 vitaminlerine ihtiyaç duyumuza kadar birçok şeyi insanın kusuru olarak sunarlar. (Nathan H. Lents, *İnsanın Kusurları*, 24, 31, 49.) Belki de bu sözlerin sahibi Nathan'a kitabında belirttiği gibi en iyi cevabı annesi vermiştir: "İnsanın kusurları ile ilgili kitap yazdığım annemin tepkisi, 'Hah işte iyi bildiğin bir konu!'" Gerçekten bu iddiaları ileri sürenlerin bilimsel noktada muhakemelerinde bir kusur ile malul oldukları söylenmelidir. Tanrıyı ampirik olarak ortaya koyamamaktan yakınlık olarak teologların avuntusu olarak görenlerin yap-

tığı gibi. (Lawrence M. Krauss, *Hiç Yoktan Bir Evren*, 205.) Gerçekte iyi bir muhakeme böylesi saf-sataların önünü alırdı. Yoksa Darwin, hayatın kökenini çöpten ibaret görebilir miydi? Ve kendimizi anlamanın yolu olarak insanı hücreler, kan damarları, hormonlar, proteinler ve sıvılar topluluğundan ibaret gören, nörobilimi ise salt maddeye endeksleyenler, sistemin fonksiyon, gaye ve bütünlükçü yapısını acaba ıskalamış olmuyorlar mı? (David, Eagleman, *Beynin Gizli Hayatı*, 227.) Elbette bilimin içinde bulunan insan unsuru, toplumsal şartlanmalar, önyargılar, apriori kabuller, kavramsal ve kapasite yetersizlikleri gibi sınırlılıklarla yanılığlara düşebilmektedir. Bu noktada bilim alanında klasik realizm ve özellikle Katolik Kilisesi dikkate alındığında hermenötik realizm, din ile bilimin uyuşmaz olduğu fikrini uyandırmaktadır. (Taslaman, *Kuantum Teorisi Felsefe ve Tanrı*, 225.) Birileri, Paleontolog Stephan Jay Gould'un yaptığı gibi bilim ve inancın kesinlikle birbirinden farklı etkinlik (yetki) ya da uzmanlık alanları olduğunu söyleyerek non overlapping magisteria (NOMA)'yı, yani "birbiriyle örtüşmeyen yetki alanları" tanımlamasını yaparak dini ve bilimi ayrı kompartımanlara yerleştirmeye çalışabilir. (Lee Strobel, *Hani Tanrı Ölmüştü?*, 102-103.) Ama ne yaparlarsa yapsınlar son tahlilde siyah cübbeli vaizlerle beyaz önlüklü bilim adamları diyalektiği çoktan çökmüştür.

Dünyamız, deneysel bilimin göstermeye çalıştığından çok

daha zengindir ve mutluluğumuzun sağlanması için tüm insan eylemlerinde olduğu gibi bilimsel çalışmalarda da bir sorumluluk duygusu olmalıdır. Son zamanlarda yapılan araştırmalar, doğanın dört temel kuvveti: Kütle çekimi, elektrik ve iki tür nükleer kuvvet arasında ince ayar olmadıkça yaşamın ortaya çıkamayacağını göstermiştir. Yaşam için gerekli bazı elementlere, örneğin karbon, azot, oksijen ve fosfora sahip olmak için yıldızların içlerinde uygun sıcaklık, yoğunluk vb. olmalıdır. Bu gerekli koşulların yaratılması, sırayla kozmosun ilk durumuna ve temel kuvvetlerin göreceli kuvvetlerine hassas bir şekilde bağlıdır. Doğanın dört kuvveti arasındaki bu hassas dengeyi nasıl açıklayacağız? (Mahdi Golshani, *Teistik Bilim*, 21. *Yüzyıl İçin Tanrı*, 215, 216.) Bir evrenin varlığı, Tanrı'nın var olma olasılığını var olmama durumuna göre yükseltir. Tabiat kanunlarının işleyişi onu biraz daha artırır. (Richard Swinburne, "Tanrı'nın Varlığı Hakkındaki İnce-Ayar Kanıtını Yeniden Değerlendirme", *Allah Felsefe ve Bilim*, 228.)

İnsan, olgu ve olayları gözlemlemeli ve eşyayı muhakeme ederek sonuç çıkarmalı, bilimin önyargısız değerlendirmelerinden yararlanmalıdır. Böylece akli istidat, şahadetle; akıl, vahiyle; zahir batinla ve fiziki dünya metafizik dünyayla birleştirilmelidir. Bu anlamda evrenin objektif şekilde okumasını yapmak kevnî bir ayet olarak Allah'a götürecektir temel yollardan biridir. Kur'ani Ratk-

Fark (Enbiya, 21/30.) olgusu ile Big Bang Teorisinin karşılaştırılması, suyun arza indirilişi, karanlık, gök ve yerin gönüllü ve gönülsüz gelmesinin bilimsel yorumu (Fussilet, 41/11.), arşa ve semaya istiva (Secde, 32/4.), kürsünün gökleri ve yeri kuşatması (Bakara, 2/255.), göğün genişlemesi (Zariyat, 51/47.) ve göğün merdiven kurulması (Enam, 6/35.) gibi dinî retorik, Kur'an ve bilim eksenli olarak tartışılmayı beklemektedir. Evrenin altı günde yaratılması, Kitab-ı Mukaddes'in sabbatical teorisine karşı Kur'an'ın tutumu ve yevm kavramı; Kur'an'daki göğün kapıları, bilimin magnetic fields ve coronal holes olguları ile birleştirildiğinde dinî retorik ile astronomi terminolojisinin ilginç şekilde uyumlu olduğu görülmektedir. Kıyamet senaryolarına dair görüşlerde tekvir kavramı bağlamında güneşin şu anki yumurta biçimini yitirerek küreye döneceği ve kızıl bir deve dönüşeceği yahut yıldızların ve güneşin siyah [kahverengî] bir cüce hâlini alacağı, kızıl dev hâlindeki güneşin ise Dünya'yı yutacağı şeklindeki yorumlar, -fütürist bir kozmik senaryoyu akla getirmekle birlikte- insan idrakinin çok ötesindeki evrenin mahiyeti ve sonu konusunda İbrahim suresinin 48. ayetinde, "Bir gün gelecek, yer başka yere, gökler de başka göklere dönüştürülecek." ifadesini bir kez daha düşünmemizi gerekli kılmaktadır. Bütün bunlar kozmosun ihtişamı ile uyumlu bir teistik bilimin imkânına kapı aralamaktadır. ■

SÜNNETULLAH NEDİR?

Doç. Dr. M. Emin GÜNEL

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Allah ismine nispet edilerek oluşturulan “sünnetullah” kavramında yer alan sünnet: “senne” kökünden gelen mastar bir isimdir. Kelimenin fiil formu olan “senne”, “bıçağı bilemek, kanun koymak, yolda yürümek, bir şeyi izah ve tasvir etmek, toprağa su dökmek ve böylece onda bir yol açmak, bir şeyi biçimlendirmek, çığır açmak, şekil vermek, iz bırakmak, bir şeyi adet olarak ihdas etmek ya da örnek olarak ortaya koymak” gibi anlamlara gelmektedir. (İbn Manzur, *Lisānu'l-Arab*, 4/2122-2127.)

Sünnet ifadesi Kur'an'da on bir ayette toplam on altı kez geçmektedir. Kavram on dört yerde tekil, iki yerde ise çoğul formda kullanılmıştır. “Sünnetullah” terkihi ise bu formuyla Kur'an'da beş yerde geçmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de dört yerde sünnet sözcüğünün “sünnetü'l evvelin” şeklinde yer aldığı görülmektedir. (Muhammed Fuad Abdulbaki, *el-Mu'cemü'l-müfehres*, s.367.)

Kur'an, indirildiği dilin kelimelerini, muhatapların bildikleri anlamlarla kullandığı gibi bazen bu kelimelerin mevcut anlamlarına ilavelerde bulunarak bazen de bilinen anlamlarından farklı bir mana yükleyerek yeni bir kavram olarak kullanmaktadır. Kur'an'da geçen sünnet, Arapçada bilinen manasıyla kullanılan kelimelerdendir. “Takip edilecek bir yol açmak” anlamı daha çok tercih edilen sünnet kelimesi, hem iyilik hem de kötülük için yol açma eylemini kapsamaktadır. “Allah'ın sünneti” olarak tercüme edilen “sünnetullah” tamlaması, Allah-insan/toplum ilişkisinde, Allah'ın belli ilkeler ve yasalara riyetiyle fiillerini belli ölçüler dâhilinde işlediği düşüncesini çağrıştırmaktadır. Bu kullanım Kur'an'a has bir kullanım olup Araplarca bilinmemekteydi. (İlyas Çelebi, “Sünnetullah”, *DİA*; 38: 159-160.)

Mutlak güç sahibi olan Allah'ın belli ilkelere riayet ederek fiillerini işlediğini söylemek, O'nun mutlak kudretini ve ira-

desini sınırlayan ve netice itibarıyla hakkında acziyet düşüncesinin ihsasına yol açan bir durum mudur? Bu soruya isabetli bir cevap bulabilmek için iki meselenin izahı gerekmektedir:

Birinci mesele sünnet kelimesinin geçtiği ayetlerin bağlamını göz önünde bulundurarak bu kavramdan kastedilen mananın tespitidir.

Sünnet kelimesini içeren ayetlerde, önceki milletlerin yapıp ettiklerinden dolayı Allah'ın onlara yaptığı muameleden ve o milletlerin yaptıklarına benzer davranışlar sergiledikleri zaman Hz. Muhammed'in (s.a.s.) muhatapları için de aynı muamelenin gerçekleşmesinden bahsedilmektedir. Üstelik Allah'a nispet edilen bu davranışlar süreklilik arz etmekle birlikte herhangi bir değişiklik ve dönüşüme de açık olmamakla nitelendirilmiştir: “Yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzak kurmak için (böyle davranıyorlardı). Oysa kötü tuzak, ancak sahibini ku-

şadır. Onlar ancak öncekilere uygulanan kanunu bekliyorlar. Sen Allah'ın kanununda/sünnetullah hiçbir değişiklik bulamazsın. Sen Allah'ın kanununda/sünnetullah hiçbir sapma bulamazsın." (Fatır, 35/ 43.) Toplumların sahip oldukları inkâr ve yalanlama tutumları, kendi-

lerine Allah tarafından yapılacak muamelenin tayin gerekçesidir. Sünnet kavramı, tarihî ve sosyal olaylar bağlamında Allah'ın kullarına muamelesini belirleyen ilke ve kriterleri olarak anlaşılmaktadır. Allah tarafından belirlenmiş bu yasalar, kulların iradelerinin öz-

gürce karar vermesine engel teşkil etmemektedir. Bu ilkelere, kulların yaptıkları belli davranışlara Allah tarafından verilecek karşılığın sebep sonuç dairesinde meydana gelmesini gerektirmektedir. (Ebu Mansur el-Maturidi, *Te'vilatü ehli's-sünne*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004, 4/188.)

Kur'an, mükelleflerin niyet ve amellerinin Allah'ın onlara yönelik fiilleriyle bağlantısına dikkat çekmektedir: "...Şüphesiz ki bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük diledi mi artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı da yoktur." (Rad, 13/ 11.) Ayette işaret edildiği gibi bir toplum kendi durumlarında bir değişiklik yapmadan Allah, onların içinde buldukları nimet veya azabı gerektirecek iman, inkâr gibi tercihlerinde bir değişiklik yapmayacağını söyleyerek bu meseledeki esasından/sünnetullahtan haber vermektedir. (Fahreddin er-Razi, *Mefatihü'l-ğayb*, 19/ 21-22.)

Sünnet kelimesinin geçtiği ayetler incelenerek bu kavramların hangi sosyal ve ahlaki davranışlara işaret ettiği tespit edilebilir. Sünnet kavramının geçtiği ayetlerden biri şu şekildedir: "Fakat azabımızı gördükleri zaman inanmaları kendilerine fayda vermedi. Bu, Al-

lah'ın kulları hakkında eskiden beri yürürlükte olan kanunudur (sünnetullah). İşte orada inkârcılar hüsrana uğradılar." (Mümin, 40/85.) Bu ayette bir sünnete yani Allah'ın, bireylerin iman etme süreçlerinde geçerli olan yasalarından birine işaret edilmektedir. Allah'ın kullarına muamelesinde gözettiği bu ilkeye göre, mükelleflerin özgür iradeleriyle imanı tercih etmeleri gerekmektedir. Ayette geçtiği üzere azabın görülmesiyle kişilerin çaresizlik sebebiyle kendilerini iman etmeye mecbur hissetmeleri ne değerlidir ne de makbuldür. İmanın geçerlilik şartlarından olan bu yasa gelmiş geçmiş bütün toplumlar için söz konusudur. Ölüm, azap gibi maruz kalınan şartların etkisiyle zorunlu olarak benimsenen ve kişiyi mecbur eden şartların ortadan kalkmasıyla yok olacak bir iman, sahibine fayda sağlamayacaktır.

Kendilerine ilahi vahyin ulaşmasından sonra toplumların imanı veya inkârı tercih etme

sebeplerinin de ortak olduğuna işaret edilmektedir. "İnsanlara hidayet geldikten sonra onların inanmalarına ve Rablerinden mağfiret dilemelerine, ancak öncekilerin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesi ya da kendilerine azabın göz göre göre gelmesi (yönündeki beklentileri) engel olmuştur." (Kehf, 18/55.) Bu ayette her ne kadar sünnetü'l-evvelin/öncekilerin sünneti tabiri kullanılmış olsa da bundan kasıt toplumlar için geçerli olan Allah'ın yasaları yani sünnetullahtır. Kur'an önceki milletlere ait birçok kıssa anlatımına yer vermektedir. Kur'an'da önemli bir yekûn tutan bu kıssaların anlatılma gerekçesinin de sünnetullahın değişmezliğiyle bağlantılı olduğunu görmekteyiz. (İbn Aşur, *et-Taḥrîr ve't-tenvîr*, 15/349-352.) Toplumların inkâr tutumu birbirine çok benzediği için ayette, "Onlar bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler (ki hep aynı şeyleri söylüyorlar)? Hayır, onlar azgın bir topluluktur." denmektedir. (Zariyat, 51/ 53.) Bu benzerlik özel bir telkinle ol-

muş kadar birbirinin aynısı gibi görünmesine rağmen gerçek sebebin tavsiye olmadığı, ortak davranışa iten şeyin azgınlık gibi benzeri günahları işlemelerinin sonucu olduğu ayette söylenmektedir. Peygamberimiz de toplumların birbirlerini birçok açıdan tekrarlayacaklarını söyleyerek önceki milletlerin kıssalarına ibret nazarıyla bakılmasını öğütlemektedir. “Muhakkak siz, önceki ümmetlerin yolunu (âdetlerini) karış karış, arşın arşın takip edeceksiniz. Hatta onlar bir kertenkele deliğine girmiş olsalar siz de onları takip edeceksiniz.” (Buhari, İtisam, 14.) İlk toplumlardan son toplumlara kadar iman ve inkârın esas itibarıyla benzer davranış ve tutumlardan kaynaklanması, önceki milletlerin iman-inkâr tecrübelerinin, vahyin indiği dönemden kıyamete kadar gelecek bütün insanlık için geçerliliğini korumasıyla bağlantılıdır. Bu noktadan hareketle Kur’an’ın kıyamete kadar yaşayacak insanların ihtiyaç duyacakları inanç esaslarını içermesi, son peygambere indirilen son ilahi kitap olmasının en önemli sebeplerindendir.

Sünnetullah kavramının, kâinatın işleyişindeki tabii ve fiziki kurallara işaret ettiğini iddia ederek kâinatın işleyiş nizamında herhangi bir değişimin olmayacağını ispatı olarak bu kavramın geçtiği ayetleri delil göstermek, ayetlerin geçtiği pasajların bağlamıyla uyumsuzdur. Çünkü sünnetullah kavramının geçtiği bütün ayetlerde kendisine dikkat çekilen yasalar, toplumun sosyal

ve ahlaki davranışlarının yol açacağı değişmez ilahi karşılıklardır. Bu davranışlar hangi toplumda ortaya çıkarsa çıkarsın göreceği karşılığın benzer şekillerde olacağı bildirilmektedir. Kâinattaki nizamın bu ayetlerde ifade edildiği gibi asla değişmeyeceğini iddia etmek, bir nevi olağan akışın/sistemin

Sünnet kavramı, tarihî ve sosyal olaylar bağlamında Allah’ın kullarına muamelesini belirleyen ilke ve kriterleri olarak anlaşılmaktadır. Allah tarafından belirlenmiş bu yasalar, kulların iradelerinin özgürce karar vermesine engel teşkil etmemektedir.

bozulması ve aşılması anlamında olan mucizenin imkânını sorunlu hâle getirecektir. Bu sebeple Allah tarafından kâinatın her tarafında yürürlükte kılınan fizik kurallarının işleyişinde bir değişimin söz konusu olup olmayacağını bu kavramdan bağımsız olarak farklı deliller çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Konuyla ilgili ikinci meseleye gelince bu, Allah Teâlâ’nın fiillerinin belli esaslar dâhilinde ve henüz gerçekleşmeden kulları tarafından tahmin edilebilmesinin, O’nun mutlak iradesiyle çelişip çelişmeyeceği hususunda Allah’ın fiillerinin belli esaslar içinde olması dışardan bir sebeple olmayıp Allah Teâlâ’nın kendi belirlediği ve haber verdiği yasalar dâhilinde gerçekleşmesi durumunda yaratılmışlardan kaynaklanan bir tesirden bahsedilemez. Kullarının fiillerine göre Allah’ın fiillerinin nasıl şekilleneceğinin bir standardının olması, kullardan bir tesirle olmayıp Allah’ın kendi belirlediği işleyişin bir düzen içinde tekrarlanmasının bir neticesi olarak değerlendirilebilir. “... O merhamet etmeyi kendine gerekli kıldı...” (Enam, 6/12.) ayetinde “farz kıldı” anlamına gelen bir fiili Allah kendisi için kullanmaktadır. Kendine merhametli olmayı yazması/farz kılması fiiller içinden belirli bir fiili kendi için tercih etmesi anlamındadır. Kulların yaptıkları fiillerin türüne göre yapacağı fiillerini önceden belirleyip haber vermesi de bu anlamda olup, yüce kudreti açısından aciziyet ifade etmez. ■

DİNİN KONTROL ALANINA YAPISAL MÜDAHALE

Prof. Dr. Bahset KARSLI

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Teknolojik dönüşümlerin gündelik hayat düzeninde derin değişimlere yol açtığı tartışılmaz bir gerçektir. Diğer bir ifadeyle teknolojik gelişmeler sosyal, siyasal ve dinî alanlarda yeni imkân ve sorun alanları oluşturmaktadır. Genetik mühendisliği, yapay zekâ ve çevresel teknolojiler hayat kalitesini artırmak, hastalıkları tedavi etmek ve çevresel sorunlara çözümler sunmakla birlikte fitrata müdahale, sünnetullahı değiştirme gibi birçok etik ve ahlaki sorunları da beraberinde getirmektedir. Biyoteknolojik müdahaleler insanın yaratılışına

(fıtrata) müdahale olarak görülmemekte ve bu durum sünnetullahın yani Allah'ın belirlediği doğal düzenin bozulması anlamına gelmemektedir. İslam özetinde dinler, insan fıtratına aykırı olan müdahalelerin etik sınırlarının çerçevesinin çizilmesini, bu teknolojik gelişmeler için hayatı değerlendirmektedir.

Güncel teknolojik gelişmeler alt yapısı olması adına teknoloji ve toplum ilişkisinden hareketle yapılan kategorileri en temelde iki açıdan ele alırız. Birincisi ilerlemeci yani daha mühendislik eksensli iken ikincisi zaman aralığına dayalı bir tasniftir. Buna göre

“Toplum 1.0” avcı toplumu, “Toplum 2.0” tarım toplumu, “Toplum 3.0” sanayi toplumu, “Toplum 4.0” bilgi toplumu ve yeni teknolojiler ise “Toplum 5.0”ı oluşturmaktadır. “Toplum 5.0” yapay zekâ, robotik kodlama, internet tabanlı teknolojiler (IoT), otonom araçlar, 3D yazıcılar, nanoteknoloji, biyoteknoloji, artırılmış gerçeklik, kuantum, bilgi işlemi gibi gelişmekte olan teknolojileri içeren toplum 4.0'ün üzerine inşa edilmiş “Süper Akıllı Toplum” (Super Smart Society) olarak ifade edilmektedir. “Toplum 5.0” diğer toplum tasniflerinden izler taşımakla birlikte, daha ziya-

de insan yaşamını merkeze alan bilgi toplumunun karakteristik özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Dijital çağ tanımlamada kullanılan bir diğer tasnif ise zaman aralığı tasnifidir. Bu çerçevede 19. yüzyıl makine ve makineleşme, 20. yüzyıl elektrik ve otomasyon, 21. yüzyıl ise dijital teknolojiler çağdır diyebiliriz. Her iki tasnifin ortak noktasında değişimin belirleyici dinamiği teknolojik dönüşümün ürettiği toplumsallık ve dönüşen bilginin yer alıyor olması dikkat çekicidir.

2000'lerin başından itibaren internetin gündelik yaşamdaki mekân ve araçlar üzerindeki denetimi arttıkça dijital toplumun temelleri atıldı. Bilhassa internetin telefonla buluşmasıyla akıllı telefonlar üzerinden dijital toplumun inşası hızlandı. Buzdolabından tarımsal sulama ekipmanlarına kadar günlük hayattaki birçok ürün, internet üzerinden kontrol edilebilir hâle geldi. Dijitalleşen toplumda teknoloji, denetim ve gözetim ilişkisi farklı bir yapıya büründü. Bu yazıda transhümanizm ve yapay zekâ özelinde zaman ve mekân tasavvurunun değişen dinamiğine, teknoloji, toplumsal gözetim ve denetim ilişkisine; teknolojik gelişmelerin dinî alanlara yönelik ürettiği risklere, insan bedeninin değişimlerine yönelik teknolojik müdahalenin dinî karşılığına ve denetimin dinsel alandan koparma denemelerinin muhtemel bireysel ve toplumsal krizlerine yoğunlaşacağız.

Transhümanizm: Transhümanizm bilimsel yöntem ve teknolojik araçların kullanımıyla insanın fiziksel ve bilişsel sınırlarını ortadan kaldırarak hastalıkları yok etme, insan ömrünü uzatma ve tüm bunların sonucunda ölümsüzlüğü bulma ar-

zusunu yansıtan düşünce olarak tanımlanabilir. Özellikle son yıllarda sıkça duyduğumuz bir kavram olan transhümanizmin kökenini ezoterik bilimlere ve mitlere kadar götürülenler vardır. Transhümanizmin temel motivasyonu, insan bedeninin, yeteneklerinin, bilişsel kapasitesinin ve ömrünün genetik mühendisliği, yapay zekâ, biyoteknoloji ve nanoteknolojiler ile geliştirilmesi ve yükseltilmesidir. Bu düşünceyi destekleyenlere ise transhümanist denilmektedir. Transhümanistler gelişen dijital teknolojiler vasıtasıyla insan bedeni ve zihnine gerekli müdahaleleri yaparak bir üst model insan yaratma motivasyonu ile hareket etmektedirler.

Transhümanizm kavramında altı çizilen noktanın ise seküler ve bilimsel bir hareket olduğu iddiası göze çarpmaktadır. Taraftarları açıkça mevcut insan formunun türümüzün nihai formu olmadığını, insanın aşılı olarak teknolojik yollarla geliştirilmiş bir şekle bürüneceğini ve bu yolculukta üssel bir şekilde artan teknobilimlerin özellikle de nanoteknoloji, biyoteknoloji, bilişim ve bilişsel bilimlerin büyük katkısının olacağını ifade etmektedirler. Sağlıklı bir yaşam, ölümsüzlük ve daha uzun bir ömür, transhümanistlerin temel vaatleri arasındadır. Transhümanizm insana cezbedici bir üst insan modeli sunarak Tanrı'ya atfedilen sınırsız güç, yaratılmamışlık, bilgi ve sonsuzluğa insanın da sahip olabileceğini iddia etmektedir.

Yapay Zekâ: Yapay zekâ (Artificial Intelligence-AI) kavramı 20. yüzyılın ikinci yarısında ıstılah anlamına kavuşmuş olsa da 21. yüzyılda, özellikle içinde bulunduğumuz ilk çeyrekte, kap-

sayıcı bir terime dönüşmüş ve teknoloji alanında sınırlı kalmayıp gündelik hayatımızın bir gerçekliğine dönüşmüştür. Terimin ilk ortaya atılışının üstünden henüz bir yüzyıl geçmemişken yapay zekâ gündelik pratiklerimize yansımış; teknoloji dünyasından ekonomiye, ülke yönetiminden eğitim alanına, mimariden sanata hatta toplumsal hayattan dinî yaşantıya hayatın hemen her alanına nüfuz etmeye başlamıştır. Yapay zekânın hayatın her alanına olan etkisi sosyolojik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Yapay zekâ teknolojileriyle kaçınılmaz bir sosyolojik değişimden bahsedebiliriz. Bu noktada özellikle algoritma ve botların etkisine değinmek gereklidir.

Bugün insanlar, üstesinden gelemedikleri birçok sorunun cevabını bir makine olan yapay zekâ teknolojilerine danışıp düğümleri çözmeye çalışmaktadır. Bilişim teknolojileri ve internet sistemi o denli gelişmiş bir boyuttadır ki aradığımız cevabı görsel, işitsel ya da yazılı doküman olarak saniyeler içinde karşımıza sıralayabilir, alternatiflerine yönlendirebilir hatta bu konuyu deneyimleyen kişilerin tecrübelerine erişmemizi sağlayabilir. Yapay zekânın dinî alana ve tecrübelere önderlik etmesi, yeni bir dinî hareket örgütlemesi de artık uçuk bir fikir olmaktan çıkmıştır. Nitekim 2017 yılında Japonya'da Nissei Eco adlı bir teknoloji firması Pepper adlı Budist ritüelleri ve hatta cenaze törenini yönetmesi üzere programladığı bir robotu üretmiştir. (https://europeanacademyofreligionandsociety.com/news/can-ai-replicate-religious-leaders-and-rituals/?gclid=CjwKCAjwwb6l-BhBJEiwAbuVUSqim0cOzylj4bdozT-Wxf-7NqA7-SbU28gYzNVSDCK6dVWIMh-BAuhoCa-EQAvD_BwE#_ftn5)

Aynı şekilde Japonya Kyoto'da bulunan 400 yıllık bir Budist tapınağı olan Kodaiji'de vaiz olan Mindar adlı bir yapay rahip bulunmaktadır ki kendisi, diğer din adamları gibi vaaz verip ibadet edenlerle etkileşim kursa da aslen alüminyum ve silikondan oluşan bir bedene sahiptir. (<https://www.vox.com/future-perfect/2019/9/9/20851753/ai-religion-robot-priest-mindar-buddhism-christianity>) Yapay zekâ uygulaması olan ChatGPT'e "yapay zekânın dine ilişkin olası zararları neler olabilir?" diye yönelttiğimiz soruya verdiği cevap oldukça dikkat çekici bulunmuştur: Bazı insanların yapay zekâyı yüceltip ona aşırı güven duymasından dolayı "yapay zekâ tapınması" şeklinde olası riskten bahsetmiştir.

Toplumsal kontrolün yeni formları olarak transhümanizm ve yapay zekâ

İnsanlık tarihinin kadim konularının başında toplumsal denetleme ve kontrol gelmektedir. Esasında insanlık tarihinde toplumsal organizasyon kavramıyla açıklanan bu konu, modern dönemde denetleme ve kontrol kavramlarıyla iktidar çözümlemesi şeklinde karşımıza çıkmıştır. Egemenin, ideolojinin, dinlerin, sosyal normların, iktisadi tutumların temelinde özelden insan, genelde de toplumun zihnini ve dolayısıyla davranışlarını kontrol etme güdüsünden bahsetmek mümkündür.

Yapay zekâ kullanımının en etkili olduğu alanların başında gözetim, denetim ve kontrol alanı vardır. Yapay zekâ algoritmalarının günden güne gelişmesi ve evrilmesi gözetim, denetim ve kontrol mecraları için yeni olanaklar sunmaya başlamıştır. Gözetim, denetim ve kontrol

konseptleri gerek tarihsel süreçte insanlığın gündeminde oldukça önemli bir yer tutmuş gerekse de ilahi bir anlam kazanmıştır. Başka bir ifadeyle, beşerî ve ilahi anlamda bahsi geçen kavramların toplumsal hafızada arkaik bir zemini bulunmaktadır.

Gözetim, denetim ve kontrol gerek güvenlik gerekse de hâkimiyet amaçlı olarak insanlık tarihi boyunca uygulanan bir pratik olarak karşımıza çıkmıştır. Günümüz dünyasında da ilkel dönem insanlarından çok da farklı olmayan sebeplerle gözetim, denetim ve kontrol mekanizmaları kullanılmaktadır. Benzer sebeplerle yapılan denetim ve gözetimin boyutları teknolojik çağda farklılaşmıştır. Şeffaflık toplumu, kontrol toplumu, gösteri toplumu, enformasyon toplumu vb. kavramlarla toplumsal denetim ve gözetim konusu sosyolojik bağlamda tartışılmaktadır. Sosyolojik olarak başvurduğumuz bu kavramlar yapay zekâ ve transhümanizmin de katkısıyla insan pratiklerini kontrol altında tutma, manipüle etme ve yönlendirme bağlamında tabiri caizse tanrısal gözetim ve yönlendirme boyutunda tezahür etmektedir. İnsani sınırları aşan bir kontrol ve gözetleme mekanizması sunan yapay zekâ teknolojileri, denetleme iktidarına sahip olan sistemi, her şeyi bilen ve gören bir göz olarak yansıtılmaktadır. Göz, tarihsel olarak Tanrı ya da dinî kralların ve kutsal iktidarların toplum üzerindeki denetiminin göstergesi olarak anlaşılmıştır. Aşırı enformasyon ve aşırı iletişime imkân sunan teknoloji ve yapay zekâ ise bir bakıma ilahlığı semadan yeryüzüne indirip dijital aygıtlar aracılığıyla dünyevi kontrolü sağlamaktadır.

Toplumsal kontrolün modern yapısının anlaşılmasında Bentham'ın *Panoptikon*'u oldukça önemli bir metindir. Panoptikon, temelde bir hapis-hane tasarımı olup mahkûmları daha iyi gözetlemek için dairesel olarak planlanmıştır. Bauman, panoptikonun bir yandan mahkûmların hareketini kısıtlarken bir yandan da gardiyanların hareketini kolaylaştıran temel modern kontrol yöntemi olduğunu kabul eder. Hücrelerin bulunduğu blokların yarım daire şeklinde olduğu ve denetmenin merkezde bulunan ofisinden, mahkûmlar tarafından görülmeden hücrelerin her birini görerek kontrol sağladığı bir tasarıma sahipti. (Bentham, J. (2016). *Panoptikon: Gözün İktidarı*. Çev. B. Çoban & Z. Özarslan, İstanbul, Su Yayınları.)

(Ağır) modernlikten (akışkan) modernliğe geçişle birlikte iktidarların akan ve hareket hâlindeki toplumu kontrol etmek için Bauman akışkan modernliği panoptikon sonrası süreçle ilişkilendirir. (Bauman, Z. (2013). *Akışkan Gözetim*. Çev. Elçin Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları; Bauman, Z., (2017). *Akışkan Modernite*. Çev. S. O. Çavuş, İstanbul, Can Yayınları.) Günümüz bilgi teknolojilerinin ve internet teknolojilerinin oluşturduğu toplumsal iklimin kontrol, gözetim ve denetim konseptlerinde yapay zekânın işlevselleştirildiğine şahidiz.

Baudrillard 1978'de "Gerçek Olanın Can Çekişmesi" adlı yazısında, "Perspektife dayanan uzayın ve panoptikonun sonunu yaşamaktayız." diye yazmıştı. (Han, Byung-Chul, (2022). *Şeffaflık Toplumu*. İstanbul: Metis Yayınları, 8. Basım. s.67) Yapay zekânın ve dijital teknolojilerin hayatımızın her yerinde yaygın kulla-

nımıyla panoptikonun sonundan ziyade yeni bir gözetleme ve denetleme dönemi yaşamaktayız. Kendimizi her açıdan, her yandan teknolojik kontrolün nesnesi olarak işlevselleştirmiş bulunmaktayız. Bentham'ın sunduğu panoptikon düzeninde yer alanlar merkez-çevre kontrolü sırasında gözcünün sürekli kendilerini izlediğini bilirlerdi fakat dijital düzlemde gözcüye veriler bizzat birey tarafından sağlandığından, dijital panoptikonun kullanıcıları kendilerini özgür hissederler. Dijital panoptikonun paradoksal yapısı gereği kontrol merciinin yok oluşu gerçek bir özgürlüğe yol açmaz aksine birey performans özne ve nesnesi olarak kendisini sömürür. "Kontrol toplumu" nun temelinde bu özgürlük gerilimi vardır.

İronik bir şekilde aşkın bir tanrı tasavvuruna meydan okuyan transhümanist düşünce her bir insanı tanrılaştırma, ölümsüzleştirme vaadi sunarak dinsel denetimi dünyevi bir yapıda sekülerleştirmektedir. Bentham'ın ortaya atmış olduğu panoptikon düşüncesinde ahlaki ve biyopolitik bir taraf bulunmaktaydı. O panoptik kontrolün "ahlakın ıslah edilmesi, sağlığın korunması..." gibi amaçları bulunduğundan söz etmektedir. (Bentham, J. (2016). *Panoptikon: Gözün İktidarı*. Çev. B. Çoban & Z. Özarslan, İstanbul, Su Yayınları.) Fakat dijital panoptikon daha çok ekonomik bir sömürüdür. Şu an ilahi perspektiften uzak ve algoritmanın yönlendirdiği bir denetim dönemini yaşamaktayız. Tüm dünya dijital panoptikon olma yolunda bir seyir izlemektedir. Dinî düşüncede bu panoptik denetim

ve kontrolün nesnesi olmuş insanlar ilahi kontrol ve denetim sağlayan dinî ilke ve değerleri dijital panoptikon içerisinde Tanrı'dan arındırmıştır. Yapay zekâ ve transhümanist denetim her şeye gücü yeten ilahın müdahalesinden kurtulma iddiası ölçüsünde perspektifsiz ve tekilleştirilmiştir. İlahi perspektiften bağımsız olarak kendisini kontrolsüz ışığa boğan transhümanist düşünce, insanı mekanik ve ekonomik bir sömürüye teslim etmektedir. Hayatta kalma, ölümsüzleşme histerisi hayatı biyolojik bir sürece indirgeyerek metafizik boyutundan arındırmaktadır. Dinlerin ölümden sonraki yaşam anlatımını boşa çıkarmak, dinin dünyevi denetim ve gözetimini tartışmaya açmakta, dünyanın ve yaşamın kutsallaştırılması ise metafizik gerilimleri kaçınılmaz kılmaktadır. Tekillik vaadi ile tanrısal boyutta ölümsüzlüğe sahip varlıkların oluşması, insanın insani sınırlarının ötesinde bir benlik kazanması veya insan-doğa-tanrı dengesinin tahrip edilmesi gibi tartışmaları gündeme getirmektedir. İnsanın acıdan kurtulması ve daha iyi bir üst insan modelini savunan transhümanist düşünce hayatta kalma düşüncesini kutsallaştırır. Transhümanist düşüncede hayatın ne olursa olsun acıdan arındırılması, uzatılması ve ölümsüzleşmesi en yüce değer hâline getirilir. Böylece hayatta kalma uğruna hayatı yaşanılır kılan şeyleri feda etmeye hazır hâle geliriz. (Han, Byung-Chul, (2023). *Palyatif Toplum Günümüzde Acı*. İstanbul:Metis Yayınları, s.25.) Hayat, güncellenmesi gereken biyoteknolojik bir süreç olarak anlaşılır. Bu anlayışta hayatı her

türlü metafizik düşünce ve denetimden soyutlama boyutuna ulaşır.

Yapay zekâ ile güçlendirilmiş bir transhümanizm düşüncesi gerçekten insanı tanrısal buyruklardan, sınırlamalardan ya da günah-sevap, iyi-kötü, etik-etik dışı gibi ahlaki normlardan bağımsız kılabilir mi? Homo deus bireylerin neticede yine bir gözetim, denetim ve kontrol sistemine tabi kılınmak suretiyle dijital kayıt altına alınması bu soruların her birinin cevabının hayır olduğunu göstermektedir. Toplumsal denetim ve gözetim dijital ortamlarda ortadan kalkmamış, yalnızca denetimin kontrolü değersel alanlardan mekanik, teknolojik, seküler, tekilleştirilmiş inanç kabullerine bağımlılık şeklinde tezahür etmektedir.

Teknoloji, en büyük meşruiyetini ihtiyaçları görmesinden almaktadır. Transhümanizm ve Yapay Zekâ çalışmalarının da en nihayetinde teknolojik bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Fakat teknolojik gelişmeler, ona yüklenen anlamlar ve belirli sosyolojik organizasyonlara gönderimlerle farklılaşmaktadır. Özellikle ideolojik temellendirmeler ve kullanım alanlarının olması toplumsal yansımalarında farklı inanç vurguları, teknolojik gelişim süreçlerinde dijital alan ve din arasında gerilimler oluşmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Birbiri ile iç içe geçmiş alanlar olan teknoloji ve toplumsallık pek çok paradoks barındırdığından bu gibi tartışmalar sürececek gibi görünmektedir. ■

Söyleşi
Mustafa BERK

Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ:

“Yüce Allah, insanı en güzel biçimde (ahsen-i takvim) yaratmış ve yaratılmışların en hayırlısı (hayru’l-beriyye) olabilecek potansiyelle donatmıştır. Öyleyse insan, âdetullah ve sünnetullah kanunlarına uyduğunda en güzel hâlini korur ve potansiyeline ulaşır...”

Kâinatta sebep sonuç ilişkisine matuf olarak meydana gelen olayları anlamlandırmak için ortaya çıkan kavramlardan biri olan “sünnetullah” bize ne söyler? Sünnetullah kavramını nasıl tanımlamak gerekiyor?

Aslında sünnetullah kavramı modern zamanlarda âdetullah yerine kullanılır olmuştur. Kâinatta meydana gelen olayları ifade eden asıl kavram âdetullahtır. Âdetullah, sebep sonuç ilişkisi içerisinde cereyan eden, uzaydaki hareketlerden dünyadaki en küçük titreşime kadar evrende tekrarlanan / periyodik olağan olaylardır. Günümüzde tabiat kanunları veya doğa kuralları diye ifade edilen budur. Buna göre âdetullah, düzenli sebep sonuç ilişkisinin adıdır. Yüce Allah’ın iradesiyle sebep sonuç ilişkisinin bozulması veya birinin bulunmaması, mucize veya keramet gibi olağandışı bir olay anlamına gelir. Buna kelim edebiyatında *hârikun li âdetillah* (âdetullahı bozan) olaylar denilir. Bu kavram Türkçemize harikulade şekliyle yerleşmiştir. Söz gelimi Hz. İsa’nın babasız doğması veya Hz. Musa’nın elindeki asa-

İnsan, yaratılışı gereği sürekli bir düzen arayışı içindedir. Bu düzenin kurulabilmesi, söz konusu çatışma ve dayanışmanın sabit, sürdürülebilir ve üzerinde uzlaşmış kurallara bağlanması gereklidir. Yüce Allah bunu bildiği için ilk insandan itibaren peygamberler vasıtasıyla sürekli düzenleyici kanunlar göndermiştir.

nın yılanı dönüşmesi sebepsiz sonuçtur. Hz. İbrahim'in ateşte yanmaması ise sonucu gerçekleştirmeyen sebeptir. Sünnetullah ise Yüce Allah'ın kullarına yönelik muamelesidir. Âdetullahta olduğu gibi bunda bir değişme olmaz, zira Yüce Allah mümin kuluna kâfir, kâfir kuluna da mümin muamelesi yapmaz. Herkese layık olduğu şekilde muamelede bulunur.

Yüce Allah'ın toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunları ifade eden sünnetullah, Kur'an'da ve hadislerde nasıl geçmektedir?

Sünnetullahı sosyal ve beşerî yasalar denilir. Bu yasaların varlığı ve işleyiş biçimi şu ayetlerde açık bir şekilde ifade edilmiştir: "Bir toplum, kendinde olanı değiştirmedikçe Allah onlarda olanı değiştirmez." (Rad, 13/11.); "Allah'ın kelimelerinde bir değişme söz konusu değildir." (Yunus, 10/64.); "Kim zerre kadar iyilik işlerse karşılığını kim de zerre kadar kötülük işlerse karşılığını görür." (Zilzal, 99/7-8.); "Bu, Allah'ın daha önce gelip geçenler hakkında koyduğu kanundur; Allah'ın kanununda asla bir değişme bulamayacaksınız." (Ahzab, 33/62.); "Bazı insanlar, 'Ey Rab-

bimiz, bize dünyada güzellik ver.' derler. Onlar için ahirette bir nasip yoktur. Bazıları da 'Ey Rabbimiz, bize dünyada güzellik, ahirette güzellik ver, bizi cehennem azabından koru.' derler. İşte bunlar, kazandıklarından pay sahibi olanlardır." (Bakara, 2/200-202.)

İslam âlimleri kavramsal karışıklığı önlemek için tabiata konulan kanunlara âdetullah, beşerî ve içtimai kurallara ise sünnetullah demişlerdir. (Teftâzânî, Şerhu'l-Akâid, Dimaşk ts. s. 207.) Söz gelimi, verdiği nimetlere şükreden kuluna Yüce Allah'ın sevap vermesi sünnetullahtır. Geçmişte bazı kavimlerin zulümleri sebebiyle helak edilmeleri de sünnetullahtır. Ancak onlara verilen ceza ölmeleri değildir, çünkü ölüm âdetullah gereği bütün canlılar için geçerlidir. Onların cezası küfür ve zulüm üzere ölüp cehennemini hak etmeleridir. Şehitler ise tam tersine iman ve ihsan ile ölüp cenneti hak etmektedirler. Şehidin cennetle ödüllendirilmesi de sünnetullahtır. Peygamberlerin gelişinin ve ilahi kitapların indirilişinin en temel hikmeti, sünnetullah denilen ilahi kanunları insanlara hatırlatmak, öğretmek ve hayata geçirmenin yol ve yöntemini göstermektir. Buna karşın âdetul-

lah denilen tabiat olayları akıl ve tecrübeyle öğrenilebilir, ilahi kitaplar bunlara işaret eder ve arkasındaki yaratıcı gücü hatırlatır.

Âdetullah adı verilen tabiat kanunlarıyla evrendeki eşsiz düzenin belli bir gayeye hizmet ettiği ayetlerde öne çıkan mesajlardandır. O eşsiz düzenin belli başlı gayeleri nelerdir, kısaca söz edebilir misiniz?

Yüce Allah, görüneniyle ve görünmeyeniyle (şâhit ve gâib) evreni yaratmış, hikmeti ve adaleti doğrultusunda işleyiş kanunları belirlemiştir. Hem yaratma bütünü hem de yönetme bütünü kendisine ait olduğunu, "Yaratma da yönetme de O'na aittir." (Araf, 7/54.) ayetiyle bildirmiştir. Bazılarının iddia ettiği gibi Yüce Allah evreni başıboş veya kendi kendine işleyen otomatik bir yapı olarak bırakmış değil, aksine evrene yönelik sürekli tasarrufta bulunduğunu, "O, her an yaratma hâlinindedir." (Rahman, 55/29.) ayetiyle bildirmiştir.

Evrendeki bu düzen Yüce Allah'ın varlığının ve birliğinin yanında ilim, hikmet, adalet ve kudret gibi sıfatlarına işaret etmektedir. Nitekim "Yedi göğü birbirleriyle tam bir uygunluk için-

de yaratan O'dur. Rahman'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk görmezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra tekrar gözünü çevir de bak; kusur arayan göz aradığını bulamadan bitkin olarak dönecektir." (Mülk, 67/3.) ayeti tam da evrendeki eşsiz nizam ve intizama dikkat çekmektedir.

Öte yandan insan başta olmak üzere bütün canlılar hayatîyetlerini sürdürebilmek için düzenli bir ortama ihtiyaç duyarlar. Ay-ların, günlerin ve senelerin sürelerinin belli olması; dağların, ovaların ve nehirlerin yerleşik bir konumda bulunması insan zihninde bir düzenlilik bilincini oluşturur ve yaşamayı kolaylaştırır. Eğer bu düzenlilik olmazsa vakti tayin edemeyiz, mekânları karıştırırız, hatta evin yolunu bulamayız. Nitekim nadiren gerçekleşen sel, deprem ve tufan gibi doğa olaylarının alışılmış düzeni nasıl bozduğu; sosyolojik, psikolojik ve çevresel sarsıntılara nasıl yol açtığı bilinen bir gerçektir. Bir yönüyle bu olaylar bize hayattaki ve tabiattaki alışageldiğimiz düzenin ne kadar önemli olduğunu hatırlatmaktadır. Hâlbuki deprem gibi olaylar âdetullah gereği tabiat olaylarıdır, ancak aralıklı gerçekleşmesi alışmayı güçleştirmektedir.

Toplumsal boyutta da düzen gereklidir. Nitekim insan hayatında sürekli çatışma ve dayanışma zıt ikilemiyle karşı karşıyadır. Toplumsal ilişkilerde ve alışverişlerde bu ikilem net bir şekilde görülür. Bu iki zıt tutum düzene konmaz ve dengelenmezse karmaşa meydana gelir. Hâlbuki insan, yaratılışı gereği sürekli bir düzen arayışı içindedir. Bu düzenin kurulabilmesi, söz konusu çatışma ve dayanışmanın

sabit, sürdürülebilir ve üzerinde uzlaşmış kurallara bağlanması gereklidir. Yüce Allah bunu bildiği için ilk insandan itibaren peygamberler vasıtasıyla sürekli düzenleyici kanunlar göndermiştir.

Yüce Allah, atomlardan yıldız, gezegen ve göklerin durum ve hareketlerine kadar birtakım kanunlar koymuştur: "Böylece onları iki günde yedi gök olarak yarattı, her göğe işlevini ilham etti." (Fussilet, 41/12.) ayetinin yol göstericiliğinde bilimin ve fennin ilerlemesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ayette belirtildiği gibi Yüce Allah kâinatı yarattıktan sonra kanunlar yükleyerek onu âdetullah denilen bir düzene kavuşturmuştur. İnsanı yaratmış ve düzenli yaşaması için peygamberler aracılığıyla ona sünnetullahı hatırlatan ilahi kanunlar bildirmiştir. İnsanoğlu bu iki kanuna uygun yaşadığı takdirde, Kur'an'da zikredilen hem dünyada hem ahirette iyiliği, güzelliği ve başarıyı elde eder. (Bakara, 2/201-202.) Sadece dünyayı isteyen ve tabiat kanunlarına uygun çalışan kişiye de çalışmasının karşılığı verilir. (Bakara, 2/200.) Çalışan milletlerin ve insanların bilimde, teknolojiye ve fende ilerlemesi bunun göstergesidir. Demek ki âdetullah denilen tabiattaki kanunları tanımak ve onlara göre hareket etmek dünyevi planda başarıyı getirmektedir.

Yüce Allah, "İnsan, ancak çabasının sonucunu elde eder." (Necm, 53/39.) buyurmuştur. Bunun anlamı herkesin çalışmasının karşılığının dünyada veya ahirette mutlaka verileceğidir. Nitekim Hz. Peygamber, "herkes niyet ettiği şeyin verileceğini" ifade ettikten sonra hicret ü-

zerinden örnek vermiştir: "Kim dünya için hicret ediyorsa dünya ona verilir, kim bir kadın için hicret ediyorsa onunla evlenir. Kimin hicreti ne içinse ona kavuşur." (Buhari, Bedü'l-Vahy, 1.) Peygamberimizin bu hadisi, yukarıdaki ayetin tefsiridir. Bununla birlikte, "Çalışmasının karşılığını ileride mutlaka görecek." (Necm, 53/40.) ayeti ile "Ameller niyetlere göredir." hadisi ahiretteki değerlendirmenin, sünnetullah çerçevesinde gerçekleşeceğini bildirir. Çünkü Allah'ın muamelesi kulun niyeti ve tavırına göre olacaktır.

Söz gelimi, İstanbul güçlü inanç, sağlam irade ve Allah'ın kelimesini yüceltme niyetinin yanında, zamanına göre ileri düzeyde top teknolojisi, üstün zekâ eserleri planlama, liderinden erine kadar büyük bir gayret ve çalışmayla fethedilmiştir. Fetheden komutan övülmüş, o uğurda ölenler şehit, kalanlar gazi mertebesine erişmiştir. Bu olayda âdetullahı uymak fetih başarısını getirmiş, sünnetullahı uymak ise ilahi rızayı kazandırmıştır.

Bilim ve teknolojinin baş dönürücü hızla gelişmesine paralel olarak hayatımıza giren yapay zekâ, transhümanizm gibi kavramlar ışığında fitrata müdahaleyi nasıl yorumlarsınız? İnsanoğlunun fitrata müdahale edecek şekildeki hoyratlığı onu nereye sürükler?

Maalesef yeni teknolojiler bireyselliği, yalnızlığı ve müstağni olmayı teşvik eden bir boyutta ulaşmıştır. İnsanların birbirlerinden uzaklaşmaları ve çevrelerinden müstağni yaşamaları, dinden ve dinî değerlerden de müstağni olmalarını beraberinde getirmiştir. Bu durum toplumda ve fertlerde zihinsel ol-

masa bile pratik hayatta inanç aşınmasına yol açmıştır. Ev teknolojileri komşulukları bitirirken toplu dinlenme ve eğlenme mekânları dinî mekânlara olan cazibeyi azaltmıştır. “Gözden ırak olan gönülden de ırak olur.” atalar sözü gereği modernleşen insanlar zaman içinde mescit, namaz, oruç gibi ibadetleri ya hatırlamamakta ya da önemsememektedir. Artık bazı insanlar ev, işyeri, eğlence ve gösteri mekânları arasında geçen bir hayat sarmalı içine hapsolmuş durumdadır. Öyle ki insan, teknolojinin dışında veya uzağında kaldığında eksik olacağı psikolojisine sokulmuş, hatta kendi dışında oluşan sorunların parçası hâline geldiği duygusuna kapılmaya başlamıştır.

Öte yandan sanal âlem artık gerçek âlemin yerini almaya aday görünmektedir. Bu âlemdeki arkadaşlıklar, oyunlar, eğlenceler, alışverişler hatta iş yapma biçimi ve olanağı, insanı tamamiyle gerçek hayattan koparma noktasına gelmiştir. Yüz yüze görüşmeler yerini dolaylı görüşmelere bırakırken ekran arkadaşlıkları, diğer dostlukları gereksiz hâle getirmiştir. Bu gelişme dinden uzak kesimi etkilediği kadar dindar kesimi de etkilemektedir.

Söz gelimi hırs, merak ve haz üçgeninde mitolojiyle teknolojinin birlikteliğinden fitrata aykırı bir fantezi çocuğu üretme çabası olan transhümanizm, kilisenin baskılarına tepki olarak ortaya çıkan, maneviyattan koparılmış insanı merkeze alan hümanizmin bir üst versiyonudur. Bu aslında Samiri'nin yaptığına tapması gibi geliştirdiği teknolojinin sarhoşluğuna kapılan liberal-kapitalist zihniyetin bir

yansıması; zihni ele geçirilmiş, programlanmış ve yapay zekânın güdümüne sokulmuş yarı insanlar üretme iddiasıdır. Şayet insanoğlu iradesini kendi ürettiği yapay zekâyı bağlar ve bağımlısı olursa onun kölesi ve esiri olur, oyun oynuyorum derken farkına bile varmadan o yuncağı hâline dönüşebilir.

Buna karşın insanoğlu fitri donanımını tam olarak kullanırsa dijital çağda karşılaştığı sorunların birçoğunun üstesinden gelebilir ve çözüm yolu bulabilir. Çünkü Yüce Allah insanı bütün bunları aşabilecek bir donanımda yaratmıştır. Kadın erkek fitratının ve aile yapısının korunduğu, akıl ve iradesinin çağın değersizlik anaförüne kaptırılmadığı, ilahi bildirimlerle duyurulan hikmet, adalet ve rahmet çizgisine uyulduğu takdirde her zorluk için bir çıkış yolu bulunur. Bunun için gereken “sağlam inanç, fitri akıl ve istikamet üzere” yaşantıdır.

Şeyh Galib'in, “Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen / Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen” beyiti ışığında âlemdeki kusursuz işleyişte insana düşen rol nedir? Cennet-i Hakk'ın kendisine verdiği değer farkına varması için neler yapmalıdır?

Yüce Allah, insanı en güzel biçimde (ahsen-i takvim) yaratmış ve yaratılmışların en hayırlısı (hayru'l-beriyeye) olabilecek potansiyelle donatmıştır. Öyleyse insan, âdetullah ve sünnetullah kanunlarına uyduğunda en güzel hâlini korur ve potansiyeline ulaşır. Ancak bu kanunlara uymazsa aşağıların en aşağısı (esfel-i sâfilîn) çukuruna savrulur ve yaratılmışların en şerlisi

(şerru'l-beriyeye) konumuna düşer. (Tin, 95/4-5; Beyyine, 98/6-7.)

İlk insanlar Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın yaratılışında Yüce Allah bu kanunların işleyişini ve bunlar karşısında nasıl davranılması gerektiğini tecrübî bir örnek üzerinden göstermiştir: Hz. Âdem'i yarattığında orada bulunanları secdeyle imtihan etmiş, cinlerden olan İblis, emre isyan etmek suretiyle sınavı kaybetmiş ve ilahi rahmetten kovulmuştur. Hz. Âdem ve Havva ise şeytanın, “bu ağaç sizi ebedileştirecek ve melekileştirecek” vesvesesine kapılıp yasak ağaca yaklaşmalarıyla imtihanı kaybetmişlerdir. (Araf, 7/20; Taha, 20/120.) Bu olaydaki âdetullah, tabiatın parçası olan bir ağacın insana ebedilik ve meleklik özelliği kazandıramayacağıdır. Bu, eşyada güç arama yanılgısıdır. Bu yanılgı bugün eskiden gelen astroloji, yeni gelişen transhümanizm ile devam etmektedir. Bunalım çağında bilinç geliştirme, ruhu dindendirme/arındırma, gelecek bilgeliği ve tasarımcılığı adıyla sunulan birçok anlayış, insanları yanıltmaktadır.

Buna göre âdetullaha aykırı bir şekilde Allah'ın belli bir işlev için yarattığı bir şeyi amacı dışında kullanmak, sünnetullah gereği imtihanı kaybettirir. Kurtulanlar Hz. Âdem ve Hz. Havva gibi pişman olup samimiyetle tövbe edenlerdir. (Bakara, 2/37.) Çünkü Allah'ın affı ve mağfireti de sünnetullahtır. Rahmet Peygamberi'nin müjdesi açıktır: “Samimiyetle günahından dönüp tövbe eden kişi, hiç günah işlememiş gibidir.” (İbn Mace, Zühd, 30.) Bu en büyük arınma ve fitrata dönmedir. ■

GÜNÜMÜZDE DİN EĞİTİMİ, BAZI TESPİT VE TEKLİFLER

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

Diyamet İşleri Başkan Yardımcısı

Günümüzde nasıl bir din eğitimi vermemiz gerekiyor? Bu soruyu cevaplandırmak için önce nasıl bir dünyada yaşıyoruz, sorusuna cevap vermemiz gerekir. Bugün insanların hayatına yön veren hayat telakileri, zihniyet kalıpları, düşünce akımları, ideolojiler nelerdir? Bunların pratiğe yansıma biçimleri nelerdir? İnsanımızın hayatını hangi sosyal ve kültürel faktörler etkilemektedir? Bütün bunları göz önünde bulundurarak din eğitimi uygulamalarımızla ilgili politika, plan ve projeler geliştirmeliyiz. Yoksa yapılan çalışmaların verimliliği düşer, mevzi kaybederiz, muhatap kitlemizin gittikçe azaldığını görürüz.

Bir defa şu gerçeği belirtmemiz gerekir: Müslüman topluluklar dinleriyle olan ilişkilerinde, tarihte ilk defa bu denli bir çözülme, gevşeme ve zafiyet yaşa-

maktadırlar. Bu durum, ne yazık ki insanın kapıldığı nefsanî arzular girdabında, hırs ve tamahlar peşinde gittikçe derinleşmektedir. Bugün kitlelerin, yaşanan ruhsal çalkantılar sebebiyle hayatları tatsız, tuzsuz ve anlamsız bir hâle gelmektedir. Neticede ebediyet iştiyakı ve ahlaki yücelme idealinden uzak insanların sayısı katlanarak artmaktadır. Eğlence tutkusundan tüketim çılgınlığına, uyuşturucu bağımlılığından şiddet taşkınlıklarına, bir sürü sorun içerisinde insanlar ömürlerini tüketmektedir.

Bugün Allah'a, Peygamber'e, ahirete inanan, ancak ezeli ve ebedî Dost'a bağlanmanın güzelliklerinden uzak, eşyanın ve dünyanın anaforuna kapılmış, ahirette vereceği hesabın farkında olmayan milyonlarca insan vardır. İnsanların büyük bir çoğunluğunun İslam'la olan ilişkisi kültürel düzeyde oldu-

ğundan, dinî hüküm ve değerleri şuurlu ve coşkulu bir şekilde yaşayamamaktadırlar. Dolayısıyla yaşantılarında belirleyici olan, daha ziyade İslam dışı hayat kodları ve telkinleridir. İletişim teknolojisindeki hızlı gelişme ve küreselleşme olguları, Müslüman bireyleri kendi kök ve öz değerlerinden kopararak yabancı dünyaların kucağına itmektedir.

İnsanların aile, akraba, millet, ülke, tarih, din, ümmet aidiyetleri günden güne zayıflamaktadır. Neticede bencil, tutkularını aşamayan, kendinden başka bir derdi, davası, ilkesi, ülküsü olmayan, yaşamak için yaşayan, adına "dünyacı" diyebileceğimiz insanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Hâlbuki iki kuşak öncesinde bunların dedeleri, vatan, din mukaddesat uğruna her türlü fedakârlığı yapan hatta şehit ve gazi olan kimselerdi. Kısaca, bizim

din ve iman kimliğimize, neticede millî varlığı-mıza kasteden çok ciddi meydan okumalarla karşı karşıya bulunuyoruz. Âdeta tsunami gibi önüne ne gelirse sürükleyip götüreren dev dalgalar misali manevi bir yıkım ve tahribatın yok edici darbeleri altında günbegün insanlar kötümleşiyor.

Bugün gençleri iyi anlamamız gerekiyor. Çünkü onlar ciddi sarsıntılar, gelgitler ve kafa karışıklıkları yaşamaktadırlar. Yüzeysel birtakım dinî bilgiler edinmenin ötesinde, insana ideal ve huzur bağışlayan bir dinî hayata adım atanların sayısı herhâlde sınırlı kalmaktadır. İslam'ın ideal değerleriyle Müslüman toplumların yaşadıkları gerçekler arasındaki çelişkiler, onları tereddüte ve kararsızlığa sevk etmektedir. Diğer taraftan dijital alandaki gelişmeler dolayısıyla dünyanın bütün fesat şebekeleri ve sapkın akımlarıyla karşı karşıya bulunmaktayız. Nefisleri tahrik, zihinleri teşviş eden bütün bu akımlara karşı gençler nasıl direnecek, bütün bunların muhasebesini onlar nasıl yapacaklardır? Eğri ile doğruyu, hak ile batılı, güzel ile çirkini birbirinden nasıl ayıracaklardır?

Geçen asra kadar toplumumuz dinle ilgili söylenenlere itiraz etmeyen, teslimiyetçi bir insan tipine sahipti. Çünkü din hakikati söyler, din adına konuşan hocanın ifadelerinde de mutlaka bir hikmet vardır, anlayışı hâkimdi. Eğitim imkânları son derece sınırlı, farklı fikirlerle yüzleşmemiş kapalı toplum şartlarındaki insanların anlayışlarının böyle olması doğal bir durumdu. Bugün ise söylenenleri peşinen kabul etmeyen ve sorgulayan bir kuşakla karşı karşıya bulunuyoruz. Zira İslam ve Müslümanlarla ilgili her şeyin eğri veya doğru bütün yönleriyle tartışıldığı toplumsal vasatlarda yaşıyoruz. Dolayısıyla din konusunda buyurgan, telkin edici, anlamaya ve düşünmeye fırsat vermeyen yaklaşımlar, bir fayda vermek şöyle dursun, insanların dinden soğumalarına ve uzaklaşmalarına dahi sebep olabilmektedir.

Geldiğimiz noktada, bizim din eğitimi uygulamalarımızı, program, müfredat, muhteva, öğretici yeterlilikleri açısından yeniden gözden geçirmemiz gerekmektedir. Artık şimdilerde eğitimcilerin, dinin ne dediği yanında neden böyle söylüyor sorusuna da hazırlıklı olmaları

gerekiyor. Çünkü bu çağın insanı, her konuda olduğu gibi dinle ilgili söylenenleri de kendi açısından makul bir zemine yerleştirmeden kabul etmiyor. Bunu da yadırgamamak lazımdır. Dolayısıyla din alanıyla ilgili bütün konuların, insan ve toplumlar açısından anlam, değer, hikmet, maksat ve maslahatının ortaya konması gerekmektedir.

Kur'an, ilk muhatap kitlenin -ifade yerinde ise- nabzını tuttu; düşüncelerini, niyetlerini ve eğilimlerini okudu. Vahyin başlangıcından sonuna İslam'a davette fitrata uygun, aklı selim ters düşmeyen, sosyal psikolojiyi ve yaygın anlayışları dikkate alan hikmetli bir metot takip edildi. Bu bağlamda Kur'an, muhataplarına bilmediği konuların peşine düşmemelerini, dolayısıyla bilinçli ve sorumlu hareket etmelerini telkin etti. (İsra, 17/36.) Günümüz din eğitiminin aktörleri de çağın sosyal ve kültürel vasatını göz önünde bulunduran bu Kur'ani yöntemi esas almalıdırlar. Dolayısıyla mevcut din eğitimi uygulamaları, her zamankinden daha fazla akıl ve kalpleri tatmin eden, vicdanların sesine kulak veren, istifhamları gideren, düşünceye ve bilinçli olmaya davet eden bir dil kullanmalıdır.

Bugün din eğitiminde, dinin insanın ruhsal ve toplumsal hayatı için ifade ettiği anlam ve öneminin bilinmesi, yine dinden yoksun bir hayatın ona neler kaybettiği konularının ikna edici bir şekilde işlenmesi oldukça önemlidir. Çünkü insanlar, çoğunlukla dinî hayatın kendilerine neler kazandırabileceğinin farkında değiller. Do-

layısıyla umursamaz ve ilgisiz bir tutum sergileyebilmektedirler. İslam dünyasında yaşanan müessif gelişmelerin de bu durumun ortaya çıkmasında etkisi olduğu bir gerçektir.

Din eğitiminde, Hz. Peygamber'in rehberliğinin temel alınarak insanlığın metafizikle ittisalinin, ona kazandırdığı muazzam ufuk sıçramasının, yine insan vicdanında harekete geçirdiği ahlak inkılabının çok iyi işlenmesi gerekiyor. Tarih boyunca, İslam medeniyet coğrafyasında vahye dayalı bu imani ve ahlaki dönüşümün toplum hayatındaki seçkin örnek ve uygulamaları hep yaşanagelmiştir. Dolayısıyla gerek zengin tarihî tecrübe gerekse güncel örneklerden hareketle İslam'ın insana nasıl bir yücelme ideali kazandırdığı konusunun etkili bir şekilde işlenmesi lazımdır.

İslam, inananların hayatına bir takım düzenlemeler getirmiş, bu meyanda bazı emir ve yasaklar koymuştur. Eğitime buradan mı yoksa dinî sorumluluğun temelini oluşturan inanç değerleri ve hayat telakkisinden mi başlanacaktır? Bugün bir gencin önüne dinin pratik hayatla ilgili kurallarının konması ve bunlara itaat etmesinin ondan istenmesi, pek isabetli bir yaklaşım gibi görünmemektedir. Çünkü çağımızda, bireycilik ve kendi kendini yönlendirme özgürlüğü hâkim bir anlayıştır. Bunun, gençler tarafından hararetle benimsendiği de bir gerçektir. Dolayısıyla genç, dinin emir ve yasaklarını; kendini kısıtlayan bir yük olarak görebilir. Bu bakımdan insana

sorumluluk yüklemekten önce, bizzat kendisinin neden sorumlu bir varlık olduğu, itaat ve şükretmesi gerektiği bilincinin ona verilmesi gerekiyor. Nitekim Kur'an'da, baştan sona Allah Teâlâ'nın insana olan merhamet ve iyiliğinden bahsedilir. Yine insanın bu dünyada tattığı bütün nimetler ve yapıp ettiklerinden hesaba çekileceği konuları tekrar tekrar anlatılır. Bu bağlamda, Mevla'nın kendisine olan eşsiz iyiliği ve merhameti konusunda insanın git-tikçe zenginleşen bir tefekkür dünyası inşa etmesi oldukça önemlidir. İşte din eğitimi, bu konuda gençlere yol gösterip rehberlik yapmalıdır.

Din eğitimi faaliyetlerimizde ihmal edilmemesi gereken konulardan biri de tabiat ayetleri üzerinde tefekkürdür. Tarih boyunca Kur'an ayetlerini anlama ve tefsirine dair muazzam bir literatür oluşmuştur. Ancak tabiat ayetlerini tefekkür metoduna dair bir eser yazıldığını göremiyoruz. Oysa Kur'an, sadece kendi ayetleriyle değil tabiat ayetleriyle de Allah'a çağırılmaktadır. Çünkü Allah'ın varlığı, birliği ve diriliş inançları bu metoda dayandırılmaktadır.

Üstat Nurettin Topçu, eğitimde şu üç unsur üzerinde durmaktadır: 1-Allah sevgisi 2-Tabiat sevgisi ve 3-Musiki sevgisi. Allah sevgisini tabiat sevgisiyle birlikte ele almak lazımdır. Ancak bugün bunlar, seküler bakış açısı sebebiyle birbirinden koparılmıştır. Oysa Kur'an'ın dilinde gayba imana giden yol, tabiat ayetleri üzerinde tefekkürden geçmektedir. Dolayısıyla tabiat ayetlerinin bu nazarla okunmaması, imanın olgunlaş-

tırılmasında önemli bir eksiklik. İnsanoğlunun fen bilimleri alanında keşfettiği muazzam bilgi birikimi burada ciddi bir imkân sağlamaktadır. Gençlerin, Fizik, Kimya Biyoloji okumuş olmaları da bu noktada önemli bir altyapı oluşturmaktadır. Ancak bütün mesele bu bilgi birikiminin, tevhidî bir bakış açısıyla ele alınmasıdır. Mahir kimseler tarafından bu yapıldığı takdirde, canlı cansız bütün mahlûkatın eşsiz sıfatlarıyla Allah Teâlâ'nın varlığı ve birliğini terennüm ettiği açıkça görülecektir. Tabii bundan önce yapılması gereken şey, bunu yapacak öğreticilerin yetiştirilmesidir.

Diğer taraftan sağlam bir dinî hayat için gencin dünyada bulunuş gayesi konusunda zihin netliğine kavuşması gerekiyor. Kısaca kendini tanımlaması ve kimliğini belirlemesi lazımdır. Bu hayat yolculuğunun anlamı nedir? İnsan tesadüfen bu dünyaya düşmüş olamaz, öyle ise yaratılış gayesi nedir? Kime, nereye bağlanması ve nasıl yaşaması gerekiyor? Mekke dönemi ayetleri, ağırlıklı olarak insanın varoluşla ilgili konularda bilinçlenmesini hedeflemiştir. İnsanın kendi içinde yapacağı bu sorgulama ve vereceği cevaplar, hayat yolculuğunun rotasını belirlemekte ve dinî hayatının temelini oluşturmaktadır. Şüphesiz ki bu, sadece bir bilgi meselesi değildir, aynı zamanda kulluk sorumluluğunu üstlenmeye götürecektir bir irade eğitimini de gerektirmektedir.

Bir başka husus da bugün gençlerin dinle ilgili birçok mahlûkatı, sanal ortamdan öğren-

Din eğitiminde, Hz. Peygamber'in rehberliğinin temel alınarak insanlığın metafizikle ittisalinin, ona kazandırdığı muazzam ufuk sıçramasının, yine insan vicdanında harekete geçirdiği ahlak inkılabının çok iyi işlenmesi gerekiyor.

meleridir. Dolayısıyla eğitim faaliyetlerinde bunların monoton, tekdüze bir şekilde tekrarlanması, onların ilgisini çekmemektedir. Bir başka ifadeyle onların aklı selimlerine ve vicdanlarına hitap etme, yine dinin söylediklerinin hayatla irtibatını kurma konularında sıkıntılar olduğu anlaşılmaktadır. Şu hâlde, yaşanan dinî ve ahlaki sorunları irdelemeye, muhatapları düşünmeye, ders çıkarmaya sevk eden bir metoda ihtiyaç vardır. Günümüz genci, din ve hayat arasında yaşanan çelişkilere makul ve gerçekçi izahlar getiren yaklaşımlar beklemektedir. Yine Müslüman toplumların içinde yaşadıkları siyasi, sosyal ve kültürel çalkantılara, gencin aklını doyuracak izahlar getirmek gerekmektedir.

Dinî değerler, ya çevreden görerek ya da tecrübe ile alınır veya dinî bilgi üzerinde düşünerek ve içselleştirilerek öğrenilir. Bugün, gençlerin dinî değerleri çevreden örnek alarak benimsemeleri sınırlı kalmaktadır. Çünkü başta aile olmak üzere çevre dediğimiz kesimler, bahsettiğimiz toplumsal çözülme ve yozlaşmanın etkisi altında bulunmaktadır. Dolayısıyla gençler, örneklik vasfına sahip böyle bir çevreden çoğunlukla yoksun bulunmaktadır.

Dinî değerlerin kazanılması konusunda geriye tek seçenek kalmaktadır. O da İslam'ın ideallerini özümsemiş, ifade yerinde ise manevi bağımsızlık sistemi güçlü bireyler yetiştirmektir. Bu da ancak dinî bilgiyle beslenmek, onun üzerinde düşünmek ve öğrenilen konu-

ları anlamlandırmakla mümkün olacaktır. Be-
sinlerin özümsemesi gibi dinî bilginin de bir-
takım zihinsel işlemlerden geçirilerek insana
 faydalı hâle getirilmesi gerekiyor. “Burada öğ-
 renilen bilgilerin, değerlerin bizdeki karşılığı
 veya bizim onlar karşısındaki durumumuz ne-
 dir?” sorusu önemlidir. Kendini sorgulamaya,
 sorumluluk yüklenmeye götürmeyen dinî bilgi,
 insanın taşıdığı kuru bir malumattan öteye
 geçmeyecektir. Bugün Müslümanların önemli
 bir kısmı dini sadece savunmakla yetiniyorlar.
 Oysa din savunmak için değil yaşamak için
 gelmiştir. Bu çelişkili ve çarpık anlayışın se-
 bebi de eğitim faaliyetlerinin bilgi verme saf-
 hasından bilinçlendirme safhasına, oradan da
 davranış değişikliğine taşınamamasıdır.

Demek ki taklitten tahkike; kültürel Müslü-
 manlıktan -bir din psikoloğunun ifadesiyle- i-
 kinci el dindarlıktan şuurlu ve sorumlu din-
 darlığa geçişi sağlayacak bir eğitime ihtiyaç
 vardır. Bu eğitimin, aynı zamanda deist, ate-
 ist vb. inanç karşıtı akımların sosyal medya-
 da yaydığı şüpheleri de bertaraf edecek bir i-
 çeriğe sahip olması gerekir. Yoksa bilgiyle, bi-
 linçle altı doldurulmayan Müslümanlığın, çağ-
 daş meydan okumalar karşısında ayakta kal-
 ması mümkün gözüküyor. Başka bir ifadeyle
 sadece ezberletilen ve tekrarlanan birta-
 kım kalıp ve şablonlarla yaşanan kültür isti-
 lasına karşı bireyin dinî inançlarını koruma-
 sı zor olacaktır. Çünkü nesillerin İslam’la ba-
 ğını kesecek şekilde ilhâd ve isyan dalgaları
 Müslümanların iman sahillerini feci bir şekil-
 de dövmektedir. Yine ifsat ve sapkınlık kasır-
 gaları, eskiye göre kavuştuğu dijital imkânlar-
 la insanları iman kökünden koparıp savuracak
 şiddette esmektedir.

Bugün Kur’an eğitimi, esas itibarıyla Kur’an’ın
 düzgün bir şekilde tilaveti ve onun ezberlen-
 mesi, yani lafız ağırlıklı olarak yapılmaktadır.
 Elbette ki bu olacaktır. Ancak buradaki prob-
 lem, bunu aşım şekilden öze, kalıptan ruha ya-
 ni lafızdan manaya bir türlü geçilememesi-
 dir. Kur’an eğitiminde esas olan manadır. Zira
 Kur’an anlaşımak ve yaşamak için gelmiş-
 tir. Burada “Kur’an eğitimi” kavramında bir
 anlam daralması meydana geldiği, dolayısıyla
 bunun esas amacı unutturan bir uygulamaya
 evrildiği anlaşımaktadır.

Günümüzde Kur'an'la kurulan ilişki, daha çok sevap kazanmaya yönelik olarak onun ibadet ve dua niyetiyle tilavet edilmesi. Şüphesiz ki bu, dinî duygu ve duyarlılığın canlı tutulması açısından önemlidir. Ancak Kur'an bu ilişkiyi, akli kullanmak ve öğüt almak yoluyla salih amel hedefine taşımayı emretmektedir. Çünkü zihne dokunmayan bir okuma, Kur'an'ın zihniyetini inşa edemez. Zihniyeti içselleştirilmeden de Kur'an'ın pratiği gerçekleştirilemez. Şu hâlde yapılması gereken, Kur'an'ın tilaveti ve ezberi yanında onun geliş gayesi, esası ve özü olan mana, muhteva ve mesajının gençlere verilmesidir. Bunu yaparken de ayetler ışığında bireysel ve toplumsal anlamda yaşanan olumlu ve olumsuz gelişmelerin değerlendirilmesi lazımdır. Çünkü ayet meallerinin sadece okunup geçilmesi, dinî kavramların zihinlere yerleşmesi ve davranış geliştirmede fazla etkili olmayacaktır. Kur'an'ı tecvitli okumanın eğitim tarihimizde bir geleneği ve yeri vardır. Yapılması gereken, kurslarımızda Kur'an mealini okuma geleneğinin de yerleşmesidir. Aslında bu, hazırlanan öğretim programlarında bir hedef olarak yer almaktadır. Ancak uygulamada bunun istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır.

Bir başka konu da şudur: Günümüzde telkin edilen hayat felsefesi, insanı hep dışını süslemeye, parlatmaya ve gösterişe çağırılmaktadır. Farklı olmak ve farklı görünmek için insanlar ilginç davranışlar sergilemektedirler. Oysa bunları ga-

ye edinmek, hayatın anlamını bunlarda görmek, insanı iç dünyasında bir körlüğe ve manevi çoraklaşmaya götürmektedir. Din eğitimi faaliyetlerimiz açısından vurgulamamız gereken konu şudur: Esas değer ve yücelik, insanın iç dünyasına hakikat, iyilik ve güzelliği naksetmektir. Yine bunlara bağlı olarak erdemlice bir hayat yaşamının yol ve yöntemlerini öğrencilere göstermektir. Elbette bu kolayca başarılabilecek bir durum değildir. Ancak İslam kültüründe bu konuda başta ahlak ve tasavvuf olmak üzere muazzam bir literatür oluşmuştur. Bu kaynaklardaki bilgiler, günümüz insanının içerisinde bulunduğu şartlar ve ihtiyaçlar dikkate alınarak güncellenip öğrencilerin istifadesine sunulabilir. Tabii bu, sadece bilgileri öğrencilere yüklemekle olacak bir şey de değildir. Aksine öğreticinin bir fedakârlık timsali, maneviyat eri ve öğretim tekniklerini uygulayabilen bilgi ve beceri sahibi olması gerekiyor. Nurettin Topçu'nun ifadesiyle öğretici (muallim), ruhun sanatkârı ve ruhu işleyen kimse-dir. Ancak bunu başarmak için de yine Topçu'nun ifadesiyle öğreticinin her daim kendi ruhunun ihya ve ıslahı için çalışan kimse olması gerekmektedir.

Bahsedilen dinî hedefler doğrultusunda eğitim faaliyetlerimizin gerçekleşmesi için eğitimcilerin bilgi ve bilinç seviyelerini sürekli yükselten ve kendilerini yenileyen kimseler olmaları gerekir. Bugün eğitim alanında adım atılması gereken en temel konu belki de budur. Çünkü başarıya, ancak kendini

sürekli geliştirme çabası içerisinde olanlarla erişilir. Şu hâlde öğretmenler, eğitim formasyonu, genel kültür, alana hâkimiyet ve kişisel olgunluk açısından ne kadar başarılı ise yetişen öğrenciler de o kadar donanımlı ve nitelikli olacaktır.

Eğitim faaliyetini etkileyen faktörlerden biri de eğitim mekânlarıdır. Kur'an kurslarının geçmişine baktığımızda, eğitim faaliyetlerinin pek de müsait olmayan yerlerde gerçekleştirildiği zamanlar olmuştur. Bahçesi, oyun alanı, öğretici odası bulunmayan, apartman altlarında, karanlık, basık, soğuk ve sevimsiz yerlerde Kur'an hizmetleri yürütülmüştür. Böylece milletin talepleri, birçok zorluklara rağmen bir şekilde karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak bahsettiğimiz namüsaıt yerler, hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin psikolojisini etkilemiş, onların motivasyonunu ve verimini düşürmüştür. Kur'an kurslarında fiziki mekânlar eskiye göre gittikçe gelişmektedir. İhtiyaç alanlarıyla donanımlı, öğrencileri cezbeden, temiz ve nezih mekânlar yapılmaktadır. Yine 4-6 yaş grubuna yönelik kurslar için mimarisi, oyun alanları, iç mekânları, eğlenerek öğrenme salonlarıyla güzel binalar inşa edilmektedir. İşte bunların yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır. Çünkü öğrenciler buralarda İslam, Kur'an ve Peygamberimizle tanışıyorlar. Dolayısıyla buralardan elde edecekleri olumlu, güzel hatıra ve intibalar, onların gelecek hayatlarında dinle olan ilişkilerinde müspet bir rol oynayacaktır. ■

CUMA KÜRSÜSÜNDE BAŞLAYAN SON VAAZINI MUSALLADA TAMAMLADI

Dr. Ekrem KELEŞ

Emekli Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı

Çok az insana nasip olacak bir hâlde yürüdü Hakk'a Muzaffer Şahin Hocamız. Cuma namazında camide cemaate vaaz ederken dünya imtihanı tamamlandı. Vaazını musalla taşında bitirdi, dünya hayatının fâniliğini çok güçlü bir şekilde ilan ederek... Bu yolculuğun güzelliğini Prof. Dr. Hayrettin Karaman Hocamız şu dörtlükle anlattı::

*Muzaffer hâcemiz eyler iken
tefhim hakikatler
Ecel gelmiş melek gelmiş de
son anları bekler
Şu fânî âleme böyle vedâ
etmek kimin harcı
Muzafferdir güzel niyetli kul
Rabbim lütuf ekler*

Din hizmetlerinde hasbîlik örneği

İmam hatiplikten başlayıp Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığından emekliye ayrıldı Muzaffer Şahin. Resmî vazifeden emekli olsa da din hizmetlerinde emekliliğin olmayacağı şuuruна sahipti. Çeşitli talebe gruplarına ders vermeyi sürdürdü. Bunun yanında gerek bazı vakıflarda ve hayır derneklerinde gerek Diyanet Emeklileri Derneğinde sohbetlerinde İslami hakikatleri anlatmaya devam etti. Görevdeyken de resmî vazifesinin yanında kendisinden

ders okumak isteyen talebeleri asla geri çevirmedi. Böylece pek çok talebenin yetişmesine sessizce katkı sağladı.

Din hizmetinin samimiyete dayanması ve hasbi olması gerekir. Nitekim vazifesini hasbi bir şekilde yerine getiren çok samimi Diyanet görevlileri vardır. Halkımız bunları bilir ve bağrına basar. Samimi bir şekilde Kur'an-ı Kerim öğreten Kur'an kursu hocalarımız, imam hatiplerimiz, vaizlerimiz, müftülerimiz ve elinden geldiğince görevlerini içtenlikle yerine getirmeye çalışan değişik kademelerdeki pek çok din gönüllümüz... Bu samimi kadronun, milletimizin manevi hayatının şekillenmesinde çok büyük katkıları vardır. Muzaffer Şahin bu hasbi görevlilerden biriydi. Yaptığı çalışmaların reklamını yapmayı sevmezdi.

Halim insan

Onun en güzel vasıflarından biri, hilm sahibi olmasıydı. Kimseyi kırmamaya özen gösterirdi. Kimseyi küçük görmezdi. Kırk yıla yakın dostluğumuz süresince kendisini başkalarından üstün gören bir tutum ve tavrına hiç şahit olmadım.

Hz. Peygamber, sahabeden el-Eşec el-Abdî'ye: "Sende Allah'ın sevdiği iki haslet vardır; bun-

lardan biri hilm, diğeri teennidir." (Müslim, İman, 25, 26.) demiştir. Muzaffer Şahin'i tanıyanlar, Yüce Allah'ın sevdiği bu iki güzel ahlaki niteliğin kendisinde ne kadar yerleşik olduğunu bilir. Hoşgörüsü, affediciliği, kimseye kin beslememesi, şahsi meseleleri için kimseye kızması, sabrı, teennisi onun güzel ahlaki erdemleriydi.

Dostluğu candan idi. Esprili kişiliği etrafındakilerle ilişkilerine renk katar, insanlar onunla birlikte olmaktan asla sıkılmazdı. Hediye vermeyi çok severdi. Fedakârdı. İslam'ın en güzel ahlaki vasıflarından olan 'îsar' onun hayatında kendini gösterirdi.

İlmî şahsiyeti

İlmin vakarını hep korudu. Bu vakarı kimseye çiğnetmedi. İlmî konularda gerçek ne ise onun peşine düştü. İlmî müzakerelerde kanaatini çekinmeden söylerdi. Fıkhi melekesi güçlü idi. Haseki Eğitim Merkezindeki derslerde görüşlerini sık sık dile getirdiği ve zaman zaman da farklı görüşler ortaya koyduğu için, İmam-ı Züfer'in hocası İmam Ebu Hanife'ye itirazlarına telmihen Halil Gönenç Hocamız kendisine Züfer adını koymuştu. Halil Hocamızın Züfer esprileri derse apayrı bir renk katarı.

Gerek Kurul uzmanlığı yıllarında gerek Kurul üyeliği sırasında ve nihayet Kurul Başkanlığı döneminde ilmî tercihlerini, hep vakıyı göz önüne alan gerçekçi çözümlerden yana kullanırdı. Ancak bunu yaparken İslam dininin sabitelerine hâle getirilmemesine, temel bilgi kaynaklarından sapılmamasına özen gösterirdi. Kurulun, uzmanlık gerektiren alanlardaki fetva ve kararlarda alan uzmanlarının bilgisine başvurulması geleneğini başkanlığı sırasında hassasiyetle uygulamıştır.

Bazı kişilerin zaman zaman Kurula yeterince önem vermeyen yaklaşımları karşısında daima Din İşleri Yüksek Kurulunun itibarını koruyan şahsiyetli duruşuna defalarca tanık olmuşumdur. Sağlam ve onurlu duruşuyla ilmin onurunu hep korumuştur.

Özellikle Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanlığı yıllarında mahkemelerden Diyanet İşleri Başkanlığına çözülmek üzere gönderilen, geçmiş Osmanlı dönemine dayanan karmaşık miras meselelerini (münâseha) çözebilen ender hocalarımızdan biriydi.

Halil Altuntaş Hocamızla birlikte iki yıl çalışarak "Diyanet Kur'an Meali"ni hazırladılar. Bu meal Diyanet İşleri Başkanlığınca defalarca basıldı. Bunun yanında "Ailenin Din Kılavuzu", "Diyanet Hac Rehberi" ve "Diyanet Hac Duaları" kitaplarının hazırlanmasında önemli katkıları oldu.

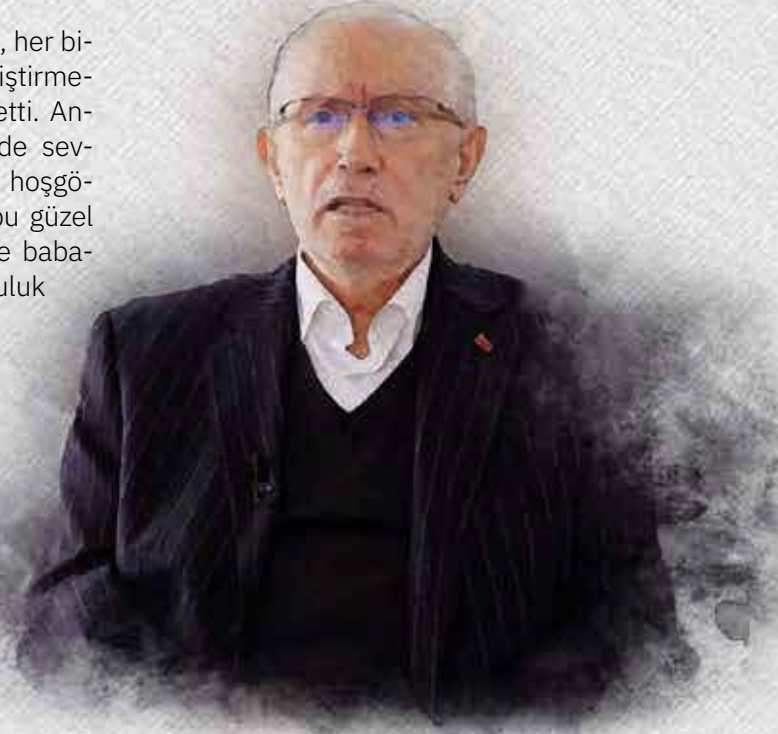
Örnek aile

Yüce Allah kendisine pek az insana nasip olacak şekilde sekiz evlat lütfetti. Hepsini de kendi-

si için göz aydınlığı kıldı, her birini istikamet üzere yetiştirmeyi de kendisine nasip etti. Anne babanın örneğinde sevgi, saygı, fedakârlık ve hoşgörü ortamında yetişen bu güzel evlatların her biri, anne babaları için ayrı ayrı mutluluk kaynağı oldu. Bu güzel aile, Resul-i Ekrem'in, "... Ben kıyamet gününde peygamberlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim." (İbn Hanbel, III, 159.) hadis-i şerifindeki teşvikini fiilî olarak göstermiştir. Şimdilerde millet olarak böyle ailelere ne kadar da ihtiyacımız var...

Aile bununla yetinmedi. Doksanlı yıllarda birçoğu Türkiye Diyanet Vakfının çok değerli ve kalıcı hizmetleri kapsamında Türki Cumhuriyetlerden Türkiye'ye getirilip buralarda okuyan bazı gençlerin de ailesi oldu. O yıllarda gençlerin ülkemizde yabancılık çekmemesi ve istikamet kazanması için geliştirilen proje kapsamında aile büyük bir fedakârlıkla bazı gençlerin de ailesi olmayı kabul etti ve yıllarca bu gençlerle ilgilendi. Fiziken son derece sınırlı bir evde ikamet eden bu güzel aile, bu duruşuyla gönül genişliğinin sınır tanımadığını da ortaya koydu.

Yüce Allah'ın kendisine lütfettiği temiz hayatı, güzel ailesi, istikamet sahibi evlatları, ilmî çalışmaları ve yaptığı hayırlarla Muzaffer Şahin Hocamızın, Sevgili Peygamberimizin, "İnsan ölünce şu üçü dışında a-

melleri(nin sevabı) kesilir: Sadaka-i cariyeye (kesintisiz sürecek hayır), faydalanılan ilim, arkasından dua eden hayırlı evlat." (Müslim, Vasiyye, 14.) hadis-i şerifinde ifade buyurduğu gibi kesintisiz sevap kapılarıyla amel defterinin açık kalacağını ümit ediyorum.

Halkın Zinnur Hocası, Haseki'nin Züfer Hocası, Diyanetin Müftüsünden razı olmasını, derecesini keremine yaraşır şekilde yükseltmesini, ahiretteki makamını üstün kılmasını, yaptığı hayırlı işlerin sevabını lütfuyla bol bol ihsan eylemesini, Din İşleri Yüksek Kurulundaki çalışmalarını ve arkasından bıraktığı salih ve salih evlatlarını kendisi için kesintisiz devam edecek bir sadaka-i cariyeye kılmasını, kendisini yakınları ve sevenleri ile cennetinde kavuşturmasını, bizleri de ondan sonra dünya imtihanını kazananlardan kılmasını Cenab-ı Hakk'tan niyaz ediyorum. ■

BİR HATIRANIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Abdulkadir KARATAŞ

Isparta Şarkikaraağaç Vaizi

O gün bambaşka duygularla gidiyordu Karaman'daki çok sevdiği köyüne. Zorlu bir süreç sonunda hafızlığını tamamlamış ve hafızlık sınavında başarılı olmuştu. Artık sorulduğunda on beşten gidiyorum, on yediden gidiyorum demek yerine, gururla "Hafızlığımı tamamladım." diyecek, hafızlık ezber sistemini bilmeyenlere, ezber durumunu anlatmak zorunda kalmayacaktı. Heyecanla indi köy minibüsünden. Hemen evine koştu. Avlu kapısını açar açmaz evden, "Hafız geldi." sözünü işitti. Edeple öptü annesinin, babasının elini. Dualarını aldı. Heyecanla anlattı ev halkına sınavda, kursta yaşadıklarını. O gün sofraya, hafızın sevdiği yemeklerle donatılmıştı, annesinin bereketli elleriyle.

Kur'an kursu süresince, köye izne geldiği zamanlarda, köy camisinde ezan okur, müezzinlik yapardı. O zamanlarda köyün cami cemaati, namazdan çıktıktan sonra caminin avlusunda bir müddet sohbet eder, sonra evlerine, işlerine dağılırdı. Namazdan çıktıktan sonra, cami avlusunda bekleyen cemaat, "Anlat bakalım

hafız, ne yaptın?" diye sordular. Hıfzını tamamladığını, sınavda başarılı olduğunu anlattı onlara da. Cami cemaati, "Demek Kur'an'ın hepsini ezberledin, aferin sana, maşallah..." diyerek onu tebrik ettiler.

Cami cemaatinden nur yüzlü bir ihtiyar, şöyle sordu: "Hafız! Sen bilirsin o zaman, şu ayet hangisiydi? Hani Rabbimiz buyuruyor ya: Biz Kur'an'ı dağa indirseydik onun Allah korkusundan paramparça olduğunu görürdün." Bir anda şaşırılmıştı hafız. Ne diyeceğini bilemedi önce... "Ben, o şekilde bilemiyorum. Bana, Kur'an-ı Kerim'in sayfalarının başından biraz okursanız devam edebilirim. Yahut falanca cüzün şu sayfasını oku dersiniz ancak o şekilde okuyabilirim." dedi. Cami cemaatinden bir kişi, hafıza destek olmak için soru soran ihtiyara: "Hacım, sen de hep zor sorular sorarsın hocalara, bunlar daha çocuk, daha okuyacaklar." dedi. Cemaatten bir başkası şöyle girdi söze: "Lev enzel nâ, değil miydi o ayet, Hüvallahüllezi'nin üstündeki..." (Haşr, 59/21.) Evet, o ayetti. Kim bilir kaç defa okumuştum bu ayeti, akşam ve sabah namazlarının ardından. Ayetin

mealini de mutlaka ya duymuş ya da okumuştum. Ama o esnada hatırlayamamıştı işte. Evine, soruya cevap verememenin ve ayet-i kerimeyi hatırlayamamanın mahcubiyeti içinde dönmüştü. Soru soran ihtiyar ya bilinçli bir şekilde ya da hasbelkader, Kur'an okumanın başka boyutları olduğunu öğretmeye çalışmıştı hafıza. Çok sonraları anlayabilmişti bunu.

Hafızlığını tamamlamakla her şeyin bitmediğini o da pekâlâ biliyordu. Hafızlık hocası Hasan Hoca, hafız olmaktan hafızlığı korumanın daha önemli olduğunu öğretmişti onlara. Bunu da "Hafız olmak zor, hafız ölmek daha zor." sözüyle kazıyordu talebelerinin zihnine... Hafız mı Kur'an'ı korur yoksa Kur'an mı hafızı? sorusunun, onun hayatındaki cevabı, "Kur'an, hafızı korur." şeklindeydi. Evet, Kur'an korurdu iman edenleri, hafızlarını, okuyanlarını, yolunda hizmet edenlerini... Küfrün karanlığından, şirkin bataklığından, nifakin sarp dehlizlerinden, günahın ağır yüklerinden korurdu. Yeter ki Allah Teâlâ'nın gökten indirilmiş sapasağlam ipine -Kur'an'a- sınımsız sarılınsın insanlık.

Kur'an'ı okumalıydı, ama nasıl? Burada İmam Gazali'nin, "Okumak, üç türlüdür: Dilin okuması kıraat, aklın okuması tefekkür, kalbin okuması ise hayattır." sözünü hatırlamakta fayda var. Kur'an'ı okumak sadece dilde, tilavet boyutunda kalmamalıydı; kalbe inmeli, tefekkür olmalı, hayata hâkim olmalıydı. Gerçek hafız, satırlardaki yazılı vahyi, hayata yansıtan ve Kur'an'ın azametini hayatında taşıyabilirdi. Bunların üzerine düşündü hafız. Allah'a ve ahiret gününe iman edenler için en güzel örnek olan Allah Resulü'nün yüce ahlakı da Kur'an değil miydi?

Merhum Reis'ül-Kurra Abdurrahman Gürses Hoca Efendi, Kur'an okurken "Ayetleri sanki şimdi nazil oluyormuş gibi..." bir hissiyatla okumak gerektiğini söyler. Evet, Kur'an'ı okuyoruz, ama niçin ve nasıl okuyoruz? Sınavlara çalışmak için, hatimler indirmek için, merasimlerde tilavet etmek için... Evet, bunlar güzel belki de gerekli. Hatta bir hafızın, bir din gönüllüsünün hayatındaki olağan şeyler. Fakat asıl sorulması gereken soru, Kur'an'ı tüm dünyevi duygu ve düşüncelerden arınarak nasıl okuyabiliriz? Burada Fudayl bin İyaz'ın, "Kur'an, kendisiyle amel edilmek üzere indirildi. İnsanlar ise onun sadece okunmasını amel edindiler!" sözünü hatırlamakta fayda var. Okuduğumuz ayetlerin bizim günlük hayatımıza ne söylediğini düşünüyor muyuz? Yine de tüm boyutlarıyla Kur'an'ı okuyamasak da okumaktan hiç vazgeçmemeli, hayatımıza hâkim olacak bir okuma yolunda

sürekli gayret göstermeliyiz. Çünkü Kur'an, tüm maddi ve manevi hastalıklarımıza şifadır. Zulmün, küfrün ve isyanın karanlıklarıyla gölgelenen şu dünyada bizim yolumuzu aydınlatan bir nurdur Kur'an. Allah Resulü'nün (s.a.s.) şu du-

**Kur'an'ı
okumak
sadece
dilde, tilavet
boyutunda
kalmamalıydı;
kalbe inmeli,
tefekkür
olmalı,
hayata hâkim
olmalıydı.
Gerçek hafız,
satırlardaki
yazılı vahyi,
hayata
yansıtan ve
Kur'an'ın
azametini
hayatında
taşıyabilirdi.**

ası ne kadar anlamlı değil mi: "...Rabbim! Kur'an'ı, kalbimin baharı, göğsümün nuru eyle. Üzüntümün dağılmasına ve sıkıntımın ortadan kalkmasına vesile eyle..." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/391.)

Resul-i Ekrem Efendimizin buyurduğu, "Sizin en hayırlılarınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir." (Buhari, Fezailü'l-Kur'an, 21.) hadis-i şerifindeki müjde, ancak hayata hâkim kılınacak ve tüm toplumu kuşatacak bir Kur'an okuma, öğrenme ve öğretme çabasıyla gerçekleşir.

Hafızlığı unutmak, hafızın afe-tidir. Günümüz yaşam koşulları, teknolojik aletlerin hayatımızda gereğinden fazla yer alması bu unutmayı daha da artırıcı bir etki oluşturuyor. Hafızlığı hep sağlam tutmaya çalışmak, hafızlığa sımsıkı sarılmak, günümüz dijital dünyasının üzerimizde oluşturduğu zihni ve kalbi dağınıklığa karşı da bizleri koruyacaktır. Allah Resulü (s.a.s.) bu hususta şöyle buyuruyor: "Kur'an hafızı, bağlı devenin sahibine benzer. Deve sahibi devesini sürekli gözetirse elinde tutar. Eğer onunla ilgilenmezse deve kaçıp gider." (Buhari, Fezailü'l-Kur'an, 23.)

Kur'an mucizdir; onun karşısında okuyan, anlatan, yazan ise aciz... Kur'an'ın eşsiz mucizliği karşısında acizliğini hiç unutmamalı insan. Kur'an'la haksız bir gurur yarışına girmek, Kur'an'la dünyevi menfaatler devşirmeye çalışmak... Çekiliverir Kur'an, -Allah muhafaza-insanın hayatından, farkına bile varmadan insan!

Kur'an bize, Allah'ın ayetleri okunduğu zaman kalpleri ürperen, imanları artan hakiki müminlerden haberler verir. Okunan ayetler karşısında kalbî duyarlılığımızın nasıl olduğunu sürekli gözden geçirmeliyiz. Şu ayet-i kerimedeki soru, hep gündemimizde olmalı: "İman edenlerin Allah'ı anma ve O'ndan inen Kur'an sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilenler gibi olmasınlar. Onların üzerinden uzun zaman geçti de

kalpleri katılaştı. Onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir." (Hadid, 57/16.)

Bir sahabi, Resulü Allah Efendimize (s.a.s.): "Ya Resulü Allah! Hangi amel Allah katında daha sevimidir?" diye sordu. Resul-i Ekrem Efendimiz: "Hâl ve mürtehil(in ameli)." cevabını verdi. Sahabi, "Peki hâl ve mürtehil kimdir?" diye sorunca Peygamber Efendimiz: "Kur'an'ı başından sonuna kadar okuyan ve her bitirdiğinde hemen başa dönüp yeniden başlayandır." buyurdu. (Tirmizi, Kıraat, 11/2948.)

Kur'an okumak ve hafızlık hiç bitmez. Okunan ayetler, sağlanan hafızlık her hâlimize, her durumumuza yeniden seslenir, yeniden hayat ve istikâmet verir bize. Rabbimizin kelimeleri tükenir mi hiç? Tabii ki hayır!

"Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah'ın sözleri yine de tükenmez. Muhakkak ki Allah, Aziz'dir, Hakîm'dir." (Lokman, 31/27.) ■

İFFET: MÜSLÜMANIN KISVESİ

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا
فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا
يَصْنَعُونَ . وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ
أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ
زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ
عَلَى جُيُوبِهِنَّ...

“Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka zinetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar..”

(Nur, 24/30-31.)

Adalet, doğruluk, takva gibi temel değerler Müslüman kimliğinin gereği olan faziletlerin başında gelmektedir. Zira bu erdemler, Müslümanı Müslüman yapan vazgeçilmezlerdir. Aynı şekilde iffet de Müslümanı koruyan, onu değerli kılan en önemli vasıflardan biridir. “Haramdan uzak durmak, helal ve güzel olmayan şeylerden sakınmak” (İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “a-f-f” md.) anlamlarıyla iffet, “yeme içme ve cinsi arzular konusunda ölçülü olmak, aşırı istekleri bastırıp bu istekleri dinin ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem” şeklinde ifade edilmektedir. (Mustafa Çağrıncı, “İffet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 21/506.)

Kur'an'da iffet kelimesinin farklı türevleriyle birlikte “şehvi arzulara karşı kendini korumak”, “haramlara yaklaşımdan kaçınmak”, “insanın izzet-i nefsinin koruması” gibi anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda, bekâr olanların evlendirilmesini tavsiye eden Nur suresinin 32. ayetinin hemen akabinde, “Evlenme imkânını bulamayanlar ise Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar...” (Nur, 24/33.) buyrulmak suretiyle insanın şehvi arzularının esiri olmaktan sakınması ve iffetini muhafaza etmesi istenmektedir. Bu ayetler, bireysel ve toplumsal anlamda son derece önemli ve gerekli bir ihtiyaç olan evliliğin önemini vurgulaması yanında, nefsanî arzuları kontrol altında tutmanın gereğini, harama ve harama götürecek her türlü gayrimeşru araca tevessül edilmesinin gerektiğini vurgulamaktadır. Gerek aile kurumunu gerekse toplumun sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürmesini son derece önemli gören dinimiz, bunlara zarar verecek olan sapmalara karşı da iffet vurgusu yapmak suretiyle bireyleri, aileyi, nesli ve toplumu korumak hususunda rehberlik etmektedir bizlere. Zira ne yazık ki her gün bir yenisine şahit olduğumuz sapkın

yönelimler İslam'ın iffetli olmaya yönelik bu ikazlarının ne derece önemli olduğunun göstergesidir.

Harama yaklaşmaktan kaçınmak anlamında olmak üzere, yetimlerin mallarını korumayı konu edinen Nisa suresinin 6. ayetinde ise “Zengin olan (veli) yetim malına tenezzül etmesin...” buyrulmak suretiyle yetimlerin sorumluluğunu alan kişilere, ihtiyacı olmadığı hâlde onların mallarına haksız yere el uzatmaktan sakınmaları, bu konuda iffetli olmaları emredilmektedir.

Allah yolunda infakta bulunma hususuna değinen Bakara suresinin 273. ayetinde ise “Kendilerini Allah yoluna adadıklarından seyahat ve ticarete imkân bulamayan yoksullara verin. Yoksulluklarını gizli tuttukları için (taaffüf) bilmeyen onları zengin sanır. Kendilerini simalarından tanırısın. Onlar insanlara asla el açmazlar. Hayır için yaptığınız her harcamayı Allah hakkıyla bilmektedir.” buyrulmak suretiyle izzet-i nefis sahibi kimselerin gerçek anlamda muhtaç hâlde insanlara el açıp isteyemediklerine, mal mülk konusunda kanaatkârlıklarına, insanlık şerefine düşkün, asil, bu anlamda iffet sahibi kimseler olduklarına işaret edilmektedir. (Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, 1/427.)

Bütün bu anlamlarıyla iffet, sadece kadınlara özgü ve sadece onlarda bulunması gereken bir haslet değildir elbette. Kadın olsun erkek olsun her insan için bir sorumluluktur iffet. Giyim kuşamdan hâl ve hare-

ketlere, helal haram duyarlılığından sabır ve şükür gibi erdemlere, kalp ve düşünce temizliğinden insaf ve vicdan sahibi olmaya kadar hayatımızın her anını kuşatır. “Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.” (İsra, 17/32.); “Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar... Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar...” (Nur, 24/30-31.) mealindeki ayetlerde buyrulduğu gibi başta zina ve zinaya yaklaştıracak fiillerden kaçınmak olmak üzere, bakışımızı haramdan sakınmak, kılık kıyafetimizi İslami ölçülere göre belirlemek, hem bakış hem duruş hem de duygu ve düşünce itibarıyla kendimizi korumak da bu ayetlerin mefhumuna dâhildir.

Kişinin nefsanî duygularını, şehvî arzularını kontrol altına alması ve haramlardan sakınması anlamlarıyla iffetin, takva kavramıyla da sıkı bir ilişkisi vardır. Zira takvanın kişiyi başta Allah'a karşı gelmek olmak üzere, kötülüklerden koruma anlamı vardır. Aynı şekilde edep ve hayâ gibi ahlaki güzelliklerin de iffet erdemiyle güçlü bir bağlantısı vardır. Bütün bu güzellikler bir arada olduğunda İslam'ın hedeflediği ideal Müslümanın ve bir mümin toplumun varlığı mümkün olacaktır. Bütün emir ve yasaklarıyla İslam, tüm insanlığa örnek olacak, rehberlik edecek, ışık tutacak hayırlı ve dengeli bir Müslüman toplumu he-

deflemekte ve bu hedefi bizlere bir sorumluluk olarak yüklemektedir. Giyim kuşamımızla bireysel ve toplumsal hayatımızda, hâl ve hareketlerimizle Müslüman olmayan toplumlardan bir farkımız olması gerektiğini vurgulamaktadır. Diğer toplumlara örnek olmamız gerektiği hâlde, onları örnek aldığımızda örf ve âdetlerimiz, millî ve manevî güzelliklerimiz yanında dinî ve ahlaki değerlerimizin de ne yazık ki her geçen gün yok olduğunu, yozlaştığını müşahade etmekteyiz. Kılık kıyafetimizden aile hayatımıza, sosyal medya ve dijital mecraları kullanmaktan arkadaşlık ilişkilerimize ve günlük yaşantımızın diğer aşamalarına kadar her alanda İslami kimliğimizden uzaklaştığımızı görmekteyiz. Dahası bütün bu olumsuzlukların artık bizler için kanıksandığına, normal olarak karşılandığına tanıklık etmekteyiz ne yazık ki.

O hâlde, başta nefsanî arzularımızı kontrol altına almak suretiyle helal haram duyarlılığına sahip olmak, izzet ve onurumuzu, Müslüman kimliğimizi korumak, iffet ve takva erdemlerini kuşanmak adına son derece önemlidir. Öncelikle kendimizden başlayarak sorumluluklarını yüklediğimiz ailemiz, neslimiz de dâhil olmak üzere giyim kuşamımızda, hâl ve hareketlerimizde, toplumsal ilişkilerimizde ve günlük hayatın diğer aşamalarında edep, hayâ ve iffet kisvesine bürünmemiz, bu faziletleri bir yaşam tarzı hâline getirmemiz önemli olduğu kadar bir gerekliliktir aynı zamanda. ■

HELAL KAZANCIN ÖNEMİ

Dr. Ahmet OĞUZ

Suudi Arabistan Cidde Din Hizmetleri Ataşesi

«مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ
يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ
عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ»

“Hiç kimse elinin emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir rızık asla yememiştir. Allah’ın peygamberi Davud (a.s.) da kendi elinin emeğini yedi.”

(Buhari, Büyü’, 15 [2072].)

Sosyal bir varlık olan insanoğlunun hayatını devam ettirebilmesi için çalışması kaçınılmazdır. Ancak insanın yaratılış amacı sadece dünyayı mürmur etmek olmadığı için hem dünyasına hem de ahiretine çalışmalıdır. (Bakara, 2/201; Kasas, 28/77.) Nitekim peygamberler de diğer insanlar gibi çalışmış, kimileri de birer meslek sahibi olmuştur. Malum olduğu üzere Hz. İdris terzilik, Hz. İsa marangozluk, Hz. Musa çobanlık, Hz. Davud ise demircilik ile uğraşmış olup ilk defa zırh yapan kişiydi. Hz. Peygamber de çobanlık ve tüccarlık yapmıştır.

Yüce Allah çalışmanın önemiyle ilgili şöyle buyurmaktadır: “İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir.” (Necm, 53/39,40.) Bu ayet genel olup insanların hem dünyası hem de ahireti için çalışması gerektiğine işaret etmektedir. Çalışmanın önemine binaen Yüce Rabbimiz cuma namazı eda edildikten sonra Müslümanların hemen işbaşı yapmalarını şöyle emretmektedir: “(Cuma günü) namaz kılınınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah’ın lütundan nasibinizi arayın. Allah’ı çok zikredin ki kurtuluşa eresiniz.” (Cuma, 62/10.) Böylece Rabbimiz, bizlere hem ibadet etmemizi hem de rızığımızı kazanmak için çalışmamızı emretmektedir. Buna göre kendimizin ve ailemizin rızığını kazanmak için çalışmak da ibadet kadar değerlidir. Ancak bu durum; namaz, oruç, zekât ve hac gibi temel ibadetlerin yerine geçmez. Dolayısıyla hem ibadetlerimizi yerine getirmeli hem de helal rızık peşinde koşmalıyız.

Bir gün Hz. Peygamber (s.a.s.) ashabıyla sohbet ederken ihtiyaç sahibi bir Medineli gelir ve ondan bir şeyler ister. Allah Resulü (s.a.s.) “Evinde bir şey yok mudur?” diye sordu. Adam: “Evet, bir kısmını elbise olarak, bir

kısmını da sergi olarak kullandığımız bir örtü, bir de içinden su içtiğimiz bir tasımız vardır.” dedi. Resulullah (s.a.s.) “Git onları bana getir.” dedi. O da onları alıp getirdi ve Hz. Peygamber’in (s.a.s.) tavsiyesi üzerine müzayede neticesinde iki dirheme satıldı. Dirhemleri adama vererek dedi ki: “Bir dirhemle çocuklarına yiyecek al, diğer dirhemle de bir balta satın al ve bana getir.” Adam baltayı getirince Hz. Peygamber (s.a.s.) baltaya bir sap taktıktan sonra adama: “Al götür onunla odun kes sat (geçimini sağla), seni on beş güne kadar görmeyeyim.” buyurdu. Adam da gidip odunculuk yapmaya başladı ve Hz. Peygamber’in yanına on dirhem kazanmış; bir kısmıyla giyecek bir kısmıyla da yiyecek almış olarak döndü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) adama şöyle dedi: “Böylesi senin için kıyamet gününde yüzünde dilencilik lekesi ile gelmeden daha hayırlıdır. Yalnızca, şu üç kişi dilenebilir: Çok fakirlik çeken, ağır bir borç altında bulunan ve kan bedelinin altında ezilen.” (Ebu Davud, Zekât, 26 [1641].) Başka bir hadiste ise şöyle buyurmuştur: “Sizden birinizin urganı/ipi alıp (dağa giderek) bir bağ odun getirip satması ve böylece Allah’ın onun itibarını koruması, bir şey verip veremeyecekleri belli olmayan kimselerden dilenmesinden daha hayırlıdır.” (Buhari, Müsakat, 13 [2373]; Müslim, Zekât, 107 [1042].)

Yüzsüzlük yapıp dilencililiği alışkanlık ve âdeta meslek hâline getirenlerin ahiretteki durumu Resulullah (s.a.s.) tara-

fından şöyle tasvir edilmiştir. “İnsanlardan dilenip duran kişi, sonunda kıyamet gününde (Allah’ın huzuruna) yüzünde bir parça bile et kalmamış vaziyette gelir.” (Buhari, Zekât, 52 [1474]; Müslim, Zekât, 103 [1040].) Hadiste tasvir edilen durum zahirî anlamda olabileceği gibi böyle bir kimsenin zelil olup kıyamet günü Allah’ın (c.c.) huzuruna çıkacak yüzünün olmayacağı şeklinde de anlaşılabilir. (Nevevi, Müslim Şerhi, 7/130.) Hz. Peygamber (s.a.s.) Veda Haccı’nda Arafat vakfesindeyken ridasını (ihramının üst parçasını) kaba bir şekilde isteyen bir bedeviye verdikten sonra şöyle buyurmuştur: “Dilenmek; zengin, güçlü kuvvetli, sağlam kimseye helal değildir. Ancak aşırı derecede fakir veya borç altında ezilen kimse için helaldir. Malını artırıp zenginleşmek için insanlardan dilenen kimsenin kıyamet günü yüzünde tırmalama izi ve cehennemden alıp yiyeceği kızgın bir taş olacaktır. Artık dileyen az dileyen çok istesin.” (Tirmizi, Zekât, 23 [653].)

Günümüzde dilencilik olgusu maalesef öyle bir hâlde gelmiştir ki Sevgili Peygamberimizin sert uyarılarda bulunduğu, “muhtaç olmadığı hâlde istemek” boyutuna yaklaşmıştır. Ancak dilenen kişinin gerçekten muhtaç olup olmadığı bilinmediği için söz konusu kişiye yardım edilmeyecekse bile azarlanmamalı. (Duha, 93/10.), fakat gerçek muhtaçları bulmaya gayret edilmelidir. Nitekim Allah Resülü (s.a.s.), “Yoksul, bir iki hurma veya bir iki lokma verilip gönderilen kim-

se değildir. Asıl yoksul, (ihtiyaç sahibi olsa da insanlardan bir şey istemeyen) iffetli kimsedir.” buyurmuş ve ardından “...Çünkü onlar yüzsüzlük ederek istemezler...” (Bakara, 2/273.) ayetini hatırlatmıştır. (Müslim, Zekât, 102 [1039].) Hz. Peygamber’in (s.a.s.) işaret ettiği ayette Yüce Allah şöyle buyuruyor: “(Yapacağınız hayırlar) kendilerini Allah yoluna adanmış, bu sebeple yeryüzünde kazanç için dolaşamayan fakirler için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetlerinden dolayı onları zengin zanneder. Sen onları simalarından tanırsın. Çünkü onlar yüzsüzlük ederek istemezler. Yaptığınız her hayrı muhakkak Allah bilir.” (Bakara, 2/273.) Bu ayet ve hadislerde toplumdaki muhtaçlar dilenir hâlde gelmeden onlara sahip çıkılması gerektiği ifade edilmektedir.

Yazımıza Milli Şairimiz Mehmet Akif Ersoy’un, çalışmanın önemi ve yanlış tevekkül inancı hakkında uyarı ve hikmet yüklü dizeleriyle son vermek istiyoruz.

“Çalış!” dedikçe Şeriat, çalışmadın, durdun, Onun hesabına birçok hurafe uydurdun! Sonunda bir de “tevekkül” sokuşturup araya, Zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!” (Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, TBMM Yayınları, 2021, s. 609.)

“Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak? Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak.” (Age, s. 366.) “Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası: Dostunun yüz karası; düşmanının maskarası!” (Age, s. 404.) ■

1935 YILINA KADAR VEFAT EDEN BİR CAMİ GÖREVLİSİNİN YERİNE YENİ TAYİN NASIL YAPILIYORDU?

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Günümüzde cami görevlileri, yani imam-hatip ve müezzin-kayımlar devlet memurdurlar; diğer devlet memurlarının sahip olduğu özlük haklarına sahiptirler. Belli bir hizmet süresi sonrasında, belli şartlarda emekliye ayrılırlar ve memurlara özgü diğer sosyal haklardan da faydalanırlar. Ancak geçmiş yıllarda cami görevlileri veya o yıllardaki genel adlarıyla hayrat hademesi söz konusu olduğunda durum farklıdır. Şöyle ki bir defa 1965 yılına kadar, Vakıflar İdaresinden yani sonuçta devletten maaş almalarına rağmen hayrat hademesi yine de memur kapsamında değildir. Bir önceki yazımda da belirtildiği gibi tarihî teamül ve Cumhuriyet döneminde de 1965 yılına kadar imamlık bir memuriyet değil, sivil bir hizmet olarak telâkki edilmiştir. Memur olmadıklarından cami görevlilerinin ücret-

leri genel bütçeye, eski ifadeyle muvazene-i umumiyyeye dâhil değildir. Hâlbuki kuruluşundan itibaren Diyanet İşleri Reisliğinin merkez teşkilatı personeli ve taşrada müftüler ve müftülük görevlileri devlet memurdurlar ve diğer devlet memurlarına tanınan haklara sahiptirler.

Sözü edilen yıllarda hayrat hademesinin devlet memuru statüsünde olmayışından kaynaklanan mağduriyetleri olmuştur. Bunların biri adli konularda yaşanan mağduriyetlerdir. Bu cümleden olarak hayrat hademesi suç işlediği zaman devlet memurlarının lehinde olan bir kısım ayrıcalıktan yararlanamamıştır.

Süreçte imam-hatiplere reva görülen ve sonuçta onların mağduriyetini intaç eden hususlardan ikincisi ise onların emeklilikleri meselesiyle ilgili-

dir. Birincisi, yaşları bir hayli ilerlemiş olsa da vefatlarına kadar imamet görevlerini sürdürmek durumunda kalmalarıdır. Öte yandan bir imam, görevini yapamayacak düzeyde yaşlanmış veya iyileşemeyecek bir hastalığa düşer olmuşa aşağıda ayrıca değinileceği gibi sürekliliğe, o zamanki tabiriyle “mezuniyet-i daime”ye sevk edilmekte, bu durumda imamlık görevi onun adına vekil tarafından yürütülmektedir.

Yazımın da esas konusunu teşkil eden ikinci mağduriyet ise imam-hatibin vefatıyla ortaya çıkmaktadır ve aslında bu da bir bakıma emeklilikleriyle ilgilidir. Bir hayrat hademesinin vefatı durumunda, aşağıda sözünü edeceğim nizamnameler çerçevesinde cami göreviyle ilgili şöyle bir süreç işlemektedir: Vefat eden görevlinin bir erkek evladı yoksa açılan hizmet için talipler mutata imti-

hana tabi tutulmakta ve boşalan hizmet başarılı olan kişiye tevdi edilmektedir. Bu durumda merhumun eşinin ve varsa kız evlatlarının tamamen muhtaç kalmaları söz konusu olabilmektedir. Vefat eden görevli, geriye yetişkin erkek evlat bırakmış ve yapılan ehliyet sınavında bu evladın imamet hizmetine liyakati sabit olmuşsa babasının görevi, prensip olarak bu yetişkin evlada verilmektedir. Yetişkin evladın bu göreve getirilememesi hâlinde varsa hizmetin yetişkin olmayan çocuklara belli şartlarda intikali söz konusu olmaktadır. Şöyle ki merhumun erkek çocuğu veya çocukları henüz küçük yaşta (sağır) ise bugün

anlamakta zorluk çekeceğimiz bir yöntem uygulanmakta, görev “niyabet” yoluyla sürdürülmektedir. Küçük yaştaki oğulların birden fazla olması hâlinde niyabeten görev yaşça büyük olanın hakkıdır. Buna göre, esas cihet/görev sahibi çocuktur; naip, onun adına bu hizmeti sürdürmektedir. Uygulamaya göre çocuk belli bir yaşa gelinceye kadar cami hizmeti bu şekilde ifa edilmekte, aralarında başka türlü bir anlaşma yoksa o görev için öteden beri verilen ücret, cihet sahibi küçük yaştaki evlatla naip arasında eşit paylaşılmaktadır.

İşte bir görevlinin vefatı sonrasında bir cami hizmetinin, vefat edenin küçük yaştaki çocu-

ğuna niyabetle şartlarını taşıyan başka bir kişiye verilmesi keyfiyeti hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde çıkarılan tüzüklerde çok geniş olarak anlatılmıştır. Bu sistemin işleyişini ortaya koyan ve süreçte hayrat hademesi için tanzim edilmiş nizamnamelere aşağıda işaret etmek istiyorum.

Konuya ilişkin nizamnamele- re değinmeden önce, meseleyi tazvih açısından, ancak ayrıntıya girmeden hatırlatmak isterim ki Reisliğin kuruluşunu da öngören 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunun asıl konusu, Şer’iyye ve Evkaf Vekâleti ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletlerinin kapatılmasıdır; hâliyle bu, bir teşkilat kanunu

değildir. Çok sade bir teşkilat kanunu Reisliğin kuruluşundan on-on bir yıl sonra 1935 yılında çıkartılabildi. Teşkilatın görev ve çalışmalarını düzenleyen bir tüzük de 1937’de hazırlandı. Bu bilgiyi şuna dikkat çekmek için arz ettim: 1935 yılına kadar Başkanlığın bir teşkilat kanunu ve 1937’ye kadar kurumun merkez ve taşra personelinin görev ve çalışmalarını tanzim eden bir tüzüğü ol-

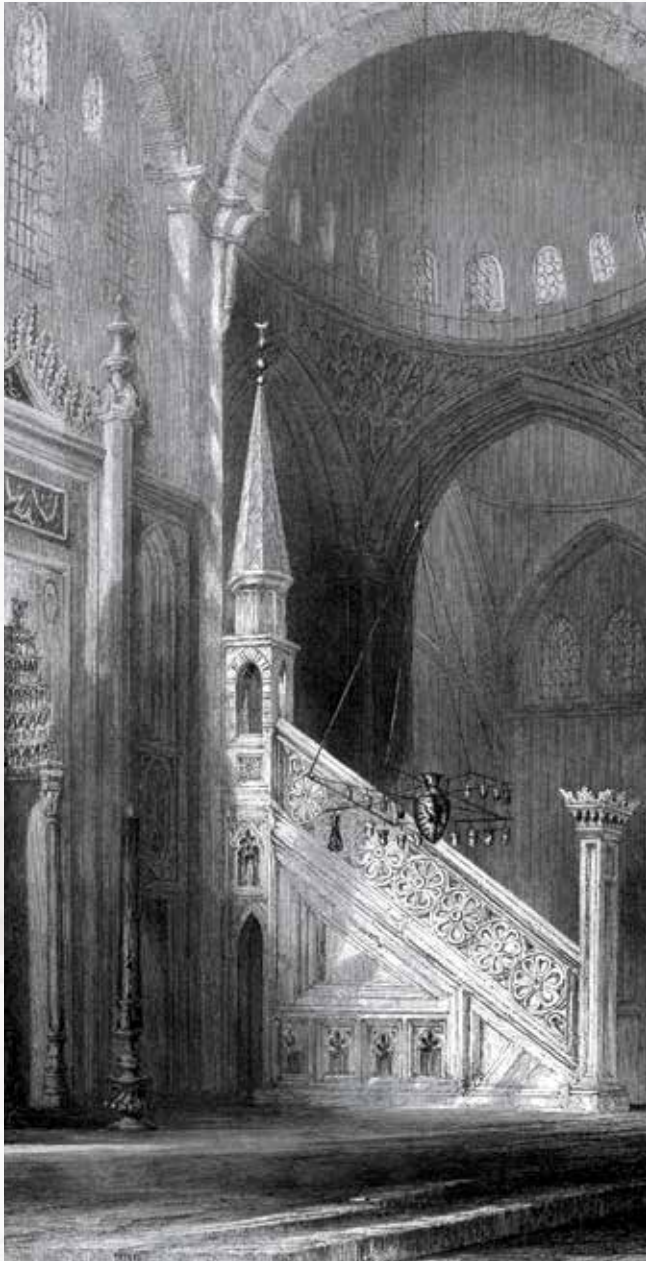
mazken hayrat hademesi için 1928’de bir tüzük çıkartılmıştı. Bunun sebebi, yukarıda da değindiğim gibi imam ve hatipliğin memurluk kapsamında olmayan sivil bir hizmet sayılması, hâliyle Reislikten ayrı, vakıf müesseseleri kapsamında mülahaza edilmelidir. Hâl böyle olunca onların idari işlemleri için özel mevzuat hazırlanmıştır. Bu tarihe kadar cami görevlilerinin seçim ve tayin gibi idari işlemleri Osmanlı döneminde yine sırf hayrat hademesi için 1913’te hazırlanmış olan Tevcih-i Cihat Nizamnamesi çerçevesinde yürütülmüştü. Esasen Cumhuriyet döneminde bir konuya ilişkin yeni bir düzenleme yapıncaya kadar Osmanlı devletinde mer’i olan mevzuat hükümleri geçerli olmuştur; bu keyfiyet devletin bütün kurumları için geçerlidir. Camiler ve cami görevlilerinin idaresinin 1931 yılında Vakıflar Umum Müdürlüğüne devredilmesi üzerine, idari yetkinin değişmesine bağlı olarak 1928 tarihli nizamname 1935 yılında güncellenmiştir. Şunu da belirtmeliyim ki 1928 ve 1935 tarihli nizamnamelerin içeriği, bir Osmanlı mevzuatı olan ve yukarıda sözünü ettiğim 1913 tarihli düzenleme ile büyük ölçüde aynıydı.

İşte, hem Osmanlı dönemi mevzuatı olan Tevcih-i Cihat Nizamnamesinin hem de Cumhuriyet döneminde ilk defa 1928 yılında çıkartılan Cami Hademeleri Nizamnamesinin temel konusunu “evlâda meşrut hizmetler” çerçevesinde, vefat eden cami görevlisinden boşalan hizmetin, görevlinin geride bıraktığı erkek çocukla-

rına nasıl intikal edeceği teşkil eder. Nitekim 1928 tarihli nizamnamenin 14-16. maddelerinde, cami görevinin küçük evlada intikali konusuna açıklık getirilmiştir. Yukarıda bu süreç özetle sunulmuştur. Aynı nizamnamenin 10. maddesinde, “evlada meşrut hizmetlerde evlat İlahiyat Fakültesi veya İmam ve Hatip Mektebi mezunu olduğu veya imtihanda bu kabil hizmetler için ehliyetini ispat eylediği takdirde babasına ait hizmet evlada verilir.” denmiştir.

Bu nizamnamenin 16. maddesine göre, küçük yaşta başka bir şahıs niyabetiyle ilmî hizmetlere tayin edilmiş kişiler, mesleğe ait tahsilde bulunmak ve muvazzaf askerliğini tamamlamış olmak şartıyla 24 yaşına kadar görevi bizzat yerine getirmek üzere müsabaka imtihanı istemek durumundadırlar. İmtihan talebinde bulunup açılan imtihanda başarılı olması hâlinde, bu yaşa kadar niyabetle yürütülmüş hizmet onun asli görevi hâline gelmektedir. 15 yaşına girdiği hâlde tahsilde bulunmayanların veya tahsilde bulunduğu hâlde 24 yaşına kadar müsabakaya girmeyenlerin veya imtihanda diğerleriyle en az eşit derecede puan alamayanların hizmetleri müsabakada kazanan diğer adaylara verilmektedir. Ancak müsabaka ile tayin edilmiş naipler imtihandan istisna edilerek çocuktan boşalan hizmet onlara verilmektedir.

Görüldüğü gibi dönemin mer’i mevzuatına göre, çocuk yaşlarında da olsa vefat eden görevlinin erkek evladı bulunma-

sı hâlinde, bu görev başkalarına asaleten verilememektedir. Altını çizerek bir kez daha ifade edeyim ki günümüz şartlarında bu sistemin anlaşılmasında zorluk çekilebilir. Ancak hayrat hademesi için emeklilik gibi bir sosyal güvencenin bulunmadığı dönemlerde vefat eden cami görevlisinin geride kalan eş ve çocukları nispeten bu yolla gözetilmeye, kısmen de olsa onların mağduriyeti bu yolla azaltılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, ücretin yarısı çocuğa yarısı naibe verildiği için, bilhassa az ücretli cami imamlıklarında, yine de her iki tarafın maddi mağduriyeti söz konusu olmuş, bundan mütevellit bu tür görevlere talip bulmakta da zorluk çekilmiştir.

Verilen izahattan anlaşılabilirceği gibi niyabetle tayin uygulaması, vakıflara bağlı camilerdeki cami görevliliği için sözkonusudur.

Sözü edilen nizamnamelerdeki evlada meşrut görevlere ilişkin detaylı hükümler uygulamada kaldığı sürece, Diyanet İşleri Reisliğince tavizsiz bir şekilde dikkate alınmıştır. Reislik Müşavere Heyeti, il ve ilçelerden gelen tevcih işlemlerini incelerken vefatla boşalan camilere görevli tayininde bu hususa son derece itina etmiş, vefat edenin küçük yaşta çocuğu varken görevin başkasına tevcihini öngören teklifleri geri çevirmiştir.

Niyabetle hizmet yanında süreçte bir de hastalık ve yaşlılık gibi bir sebeple uhdesindeki hizmeti yürütemeyecek durumdaki kişilerin görevlerinin vekâletle yürütülmesi mevzu-

bahistir. Emekliye ayrılmak gibi sosyal bir güvenceleri bulunmadığından hayrat hademesi, başta da belirttiğim gibi sağlığı elverdiği müddetçe vazifeye devam etmek durumundadır. Hastalık veya ileri derecede yaşlılık dolayısıyla hizmet edemeyecek duruma gelenlerin -ki ilgilinin bu durumunu tabip raporuyla belgelemesi gerekmiştir- görevi iptal edilmemekte, bunun yerine hizmet vekil tarafından sürdürülmektedir. Hizmeti vekâleten yürütme, yazının başından beri üzerinde durduğum niyabeten görevden farklıdır. Bu ikisinin benzer yönü, hizmetten alınan ücretin asıl görevliyle paylaşılmasıdır. Niyabeten tayinde olduğu gibi vekâleten tayinde de o cami hizmeti için belirlenmiş ücretin yarısı hizmet sahibine, yarısı vekile ödenmektedir ki ücreti zaten az olan camiler için iki tarafı da tatmin etmekten uzaktır.

Camilerin ve cami görevlilerinin Vakıflar Umum Müdürlüğüne geçmesinden sonra hazırlanan 1935 tarihli Cami Hademesi Nizamnamesinin 10. maddesiyle meşrut olmayan hizmetlerin başkasına niyabetle verilmesi usulü kaldırılmıştır. Bunun yerine vefat eden hayrat hademesinin muhtaç kalan çocuklarına Evkaf Umum Müdürlüğüne "muhtacin" tertibinden maaş bağlanması kararlaştırılmıştır. Aynı maddedeki hükme göre, bağlanacak maaş, bu tertipten verilen maaşların en yüksek derecesinde olacak, muhtacin maaşı hakkındaki hükümlere uygun olarak, on dokuz yaşını bitirinceye kadar verilmeye

devam edecektir. Yalnız vefat edenin yetişmiş oğlu veya oğulları cami görevi için açılmış müsabaka imtihanına girerek kazandıkları numara diğer isteklilerle eşit olursa üstün tutulurlar.

Muhtacin maaşının, Vakıflar Umum Müdürlüğü bütçesinde yer alan bir ödenek ve geçimini kendi başına sağlaması mümkün olmayan ve bu nedenle hayat boyu şu veya bu şekilde desteğe ihtiyacı olan kişilere sadaka kabilinden verilen bir para olduğu düşünüldüğünde, vefat eden hayrat hademesinin eş ve çocuklarına reva görülen muamelenin mahiyeti kendiliğinden anlaşılacaktır.

Şöyle bitireyim: Bütün ekonomik sıkıntılara rağmen memur kesiminin nispeten refah içinde olduğu 1930-40'lı yıllarda memurlara sağlanan imkânların cami hizmetlilerinden esirgenerek onların maddi sefalet içinde bırakılması, uzun yıllar bu hizmet erbabının içinde bir ukde olarak kalmıştır. Cami hizmetlilerini de memur kapsamına alıp hem kendilerini hem de vefatlarında eş ve çocuklarını mağdur etmemek gibi bir pratik yol varken bu yapılmamış, anlatmaya çalıştığım karmaşık bir mevzuat uygulanmıştır. Din hizmetlilerinin bu ve benzeri birçok mağduriyetinin giderilmesi için aradan daha çok zaman geçmesi, 1970'li hatta 1980'li yıllara gelinmesi gerekmiştir.

Günümüz din hizmetlilerinin tahdis-i nimet kabilinden seleflerinin maruz kaldıklarını bildirmeleri de önemli olmalıdır. ■

DİJİTAL ÇAĞIN ETİK SORUNLARI YAPAY ZEKÂ VE AHLAK

Doç. Dr. Seyithan CAN

Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İnsan yaşamının tüm alanlarını etkileyeceği düşünülen yapay zekâda en önemli sorun, ahlaki değerlerimizle uyumlu davranıp davranmayacağı hususudur. Her ne kadar bazı bilim insanları yapay zekânın ahlaklı davranabileceğini kabul etse de bazı nedenlerden dolayı bunun pek mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Bu sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz:

İyi ve kötünün subjektifliği algoritmik yapıya uymamaktadır

Yapay zekâ, doğası gereği duygulara veya bilinçli bir ahlaki anlayışa sahip değildir. Sistemleri, veri analizi ve öğrenme algoritmaları aracılığıyla kararlar alır. Bu nedenle yapay zekâyı ahlaklı veya ahlaksız olarak nitelemek mümkün değildir. Ancak, yapay zekâ söz konusu olduğunda etik kuramların uygulanması noktasında sayısallaşmanın ve veri / algoritma yönelimli çözümlerin dikkate alınması gerekir. (Köse, 2022, 74-75.) Algoritmaların kurulabilmesi için de sayısal bir niteliğin olması zorunlu görünmektedir. Şayet bir şey kendi doğası gereği duruma göre değişkenlik gösterebiliyorsa bu değişkenliği, tüm durumları kapsayacak şekilde sayısal bir algoritmaya dönüştürmek mümkün görünmemektedir. Ahlakın temel şeklinde kabul ettiğimiz iyilik ve kötülüğün de zamana, duruma, amaca, niyete ve şartlara göre değişebilen niteliklerini göz önünde bulundurduğumuzda, ahlakın sayısal bir veri şeklinde algoritmik olarak yansıtılması mümkün değildir. İnsan öldürme eylemini ele alalım. Bu eylemin etik açıdan “kötü” olarak sınıflandırılması ve bu etik yargının bir algoritmaya kodlanması, her zaman ve her koşulda insan öldürmenin yanlış olduğunu savunmak anlamına gelir. Bu durum, meşru müdafaa veya savaş gibi durumlarda insan öldürmenin kabul edilebilir olduğu gerçeğini göz ardı eder. Benzer şekilde, “iyi” kavramının da algoritmik olarak tanımlanması, bağlama ve niyete bağlı olarak değişen karmaşık bir kavramı basitleştirmeye ve indirgemeye yol açabilir. Algoritmalar, etik değerlendirmelerin nüanslarını ve karmaşıklığını anlamak ve yansıtmak

için yeterli kapasiteye sahip değildir. Etik yargılar, sadece mantıksal kurallara değil aynı zamanda duygusal değerlendirmelere, kültürel bağlamlara ve bireysel inançlara da dayanır. Algoritmalar bu faktörleri tam olarak hesaba katamaz ve bu nedenle etik açıdan sorunlu sonuçlara yol açabilir.

Evrensel ahlak düşüncesi herkes açısından kabul görmemektedir

Konuyla alakalı akla gelebilecek en önemli hususlardan birisi, evrensel ahlak ilkeleri hususudur. Zamana, topluma ve koşullara göre değişen bir ahlak anlayışına sahip olması, evrensel bir ahlak çerçevesine dayalı yapay zekâ tasarımı fikrini zorlaştırmaktadır. Farklı toplumlar ve kültürler, “iyi” ve “kötü” kavramlarını farklı şekilde tanımlayabilir ve bu durum, yapay zekânın evrensel olarak kabul görmüş etik ilkelerle uyumlu davranmasını zorlaştırır. Günümüzde evrensel kabul görmüş etik ilkelerin bile zamanla değişebileceği ve farklı yorumlara açık olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, bazı toplumlarda bireysel özgürlükler ön plandayken diğerlerinde kolektif refah daha önemli kabul edilebilir. Bu durum, yapay zekânın hangi durumlarda bireysel mahremiyeti korumak için tasarlanması gerektiği ve hangi durumlarda kamu güvenliğini sağlamak için bireysel özgürlükleri kısıtlayabileceği gibi etik ikilemlere yol açabilir. Yapay zekânın etik açıdan kabul

**Yapay zekâ,
doğası gereği
duygulara veya
bilinçli bir
ahlaki anlayışa
sahip değildir.
Sistemleri,
veri analizi
ve öğrenme
algoritmaları
aracılığıyla
kararlar alır.
Bu nedenle
yapay zekâyı
ahlaklı veya
ahlaksız olarak
nitelemek
mümkün
değildir.**

edilebilir bir şekilde geliştirilmesi ve kullanılması için, farklı toplumların ve kültürlerin etik değerlerini ve inançlarını göz önünde bulunduran kapsamlı bir etik çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bunun pratikte pek de mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü evrensel ahlak ilkeleri, tüm insanlar için geçerli olduğu savunulan ahlaki normları ve değerleri kapsar. Bu ilkeler, insan onuruna saygı, adalet, dürüstlük, yardımseverlik gibi kavramları temel alır. Her ne kadar kâğıt üzerinde birçok kişi tarafından kabul görse de evrensel ahlak ilkelerinin herkes için ne kadar geçerli olduğu tartışma konusudur. Farklı kültürler, kişisel çıkar çatışmaları, değişen koşullar ve yaptırım eksikliği gibi unsurlar, bu ilkelerin tutarlı bir şekilde uygulanmasını engellemektedir. 21. yüzyılda medeni ve gelişmiş insan haklarının en üst seviyede olduğu iddia edilse de dünyanın gözü önünde Filistin’de yaşanan soykırım, bu iddiayı çürütmektedir. Sözde evrensel ahlak ilkelerini koyan ülkelerin desteğiyle gerçekleşen bu soykırım insan hakları ve hukukunda görmezden gelinmektedir. Bu durum, evrensel bir ahlak anlayışının mümkün olmadığını açığa çıkarmaktadır. Ayrıca dünya üzerinde çeşitli faktörler neticesinde farklılık gösteren insan topluluklarının muhatap olacakları zeki sistemlerin evrensel etik ilkeler çerçevesinde bir sinerji yakalayabilmeleri dünya tarihi ve günümüz düzeni açısından

bakıldığında mümkün görünmemektedir. Mevcut küresel düzende, yapay zekânın “iyi” ve “kötü” olarak tanımlanması, büyük ölçüde Batı’nın, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri’nin çıkarlarına ve bakış açısına göre belirlenmektedir. Bu durum, yapay zekânın etik ve siyasi boyutlarında önemli sorunlara yol açmaktadır. Batılı bakış açısıyla yapay zekânın “iyi” olması, Batı’nın statükoyu korumasına ve uluslararası sistemdeki hegemonyasını sürdürmesine yardımcı olacak şekilde geliştirilmesi ve kullanılması anlamına gelir. Buna karşın yapay zekânın “kötü” olması, Batı’nın çıkarlarına veya ABD’nin dış politikasına aykırı olarak görülen her türlü gelişmeyi kapsayacak demektir.

ABD’nin her yerde ve her zaman savunduğu demokratik ilkelerin, kendisine karşı olan rejimlere karşı yapılan darbelerle sessiz kalması, ahlak ve etik kavramların evrensel geçerliliğini sorgulatmaktadır. Bu durum, söz konusu kavramların Batı ve ABD gibi ülkeler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda manipüle edildiğini açık bir şekilde göstermektedir. Dolayısıyla herkesin faydası ve zararına yönelik eylem anlayışı değişkenlik göstereceği için yapay zekânın temeli olarak kabul edeceğimiz ahlakiliğin tam anlamıyla sağlanmasının mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü insan odaklı yapay zekâ, güvenilirlik, güvenlik, gizlilik, mahremiyet,

açıklanabilirlik, yorumlanabilirlik, şeffaflık, hesap verilebilirlik, sorumluluk, sosyal adalet ve eşitlik, ön yargı gibi hususlarda algoritmik nitelermelerden sıyrılmayacaktır. (Henkoğlu, 2023, 30-31.)

Yapay zekânın toplumun değerlerinden bağımsızlaşmaması hususu

Yapay zekânın zaman içerisinde kendi ahlaki normlarını belirleyebilecek seviyede olabileceğini düşündüğümüzde de aynı sonucun gerçekleşeceğini söyleyebiliriz. Çünkü makineler en nihayetinde toplumsal veya etik tereddütlerimizi okumayı veya algılamayı öğrense bile büyük ölçüde değerlerimize, inançlarımıza ve zihniyetimize göre yaşayacaklardır. (Leonhard, 2018, 36; Köse, 2022, 105-109.) Daha açık bir şekilde ifade edecek olursak yapay zekâ sistemleri, insan toplumuna entegre edildikçe ve kullanıldıkça sürekli bir öğrenme ve gelişme sürecine girerler. Bu süreçte, insanlardan aldıkları geri bildirimler, kullandıkları veriler ve etkileşime girdikleri ortamlar yoluyla şekillenirler. Bu durum, yapay zekânın, “toplum tarafından şekillendirildiği” ve “toplumla birlikte geliştiği” şeklinde ifade edilebilir. (Armstrong, 2014, 33-34.)

Neticede, soyut olguların algoritmalar içerisinde hâlen net bir biçimde oluşturulmadığını kabul ederken insani kuramlarla sayısal bileşenler arasında birtakım köprüler kurmamız gerekli olacaktır. (Köse, 2022, 74-

75.) Bu aşamalar sağlansa bile iyi ve kötü kavramları üzerinde genel bir kabul oluşmayacağından yapay zekâyı evrensel ahlak ilkeleri üzerinden algoritma oluşturmak mümkün görünmemektedir. Öte yandan, insan güdülerimiz ile modern teknoloji ve örgütlenmenin bir araya gelişi bugün insanın her zamankinden daha fazla şiddet kullanması sonucunu doğuracaktır. (Winston, 2011, 308.) Stuart Armstrong, “Bir yapay zekânın bir süper insan düzeyinde sosyal yeteneklere, teknolojik gelişime, ekonomik beceriye sahip olması durumunda şu ya da bu yolla dünyamıza hâkim olmasının muhtemel olduğunu savunur. Yapay zekânın yeteneklerini insan düzeyine geliştirebilmesinin, kısa süre içerisinde süper insan düzeyine ulaşmasının da muhtemel olduğunu söyler. Yani bu yeteneklerden bir tanesi bile bir bilgisayara programlarsa dünyamızın gelecekte yapay zekâ veya yapay zekâların güçlendirdiği insanlar tarafından yönetileceğini varsayar.” (Armstrong, 2014; Leonhard, 2018, 73.) Dolayısıyla yapay zekâ ile ilgili çalışmalarda sınırlılığın tüm evrensel ilkeler bağlamında sağlanması kanatımızca mümkün görünmemektedir. Yapay zekânın gelecekteki muhtemel bu durumu göz önüne alındığında, ahlaki bağlamda hiçbir kaygısı olmayan yapay zekânın insanlık için yarardan çok yok oluş getirme riski her zaman için daha fazladır. ■

Doç. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ
Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

SU KIRBASININ VE YAĞ KANDİLİNİN İLİM VE HİKMETE ŞAHİTLİĞİ

Eksem b. Sayfi... Onun için kocamış bir ihtiyar demek haksızlık olur, o koca bir çınardı. Bilgi ve hikmetle mücessem bir adam, kavmine bir ve diri olmayı tavsiye eden bir liderdi. Hitabet ve söz sanatında usta bir şahsiyet, her zaman mantık örgüsü içinde konuşan bir bilgeydi. Arapların hatibiydi o... O kadar ki tumturaklı bir söz söyleyen olursa Eksem mihenk alınır, söz söyleyenin sözüne ona göre değer biçilirdi.

Eksem, Allah Resulü'nün peygamberliğini epey bir zamandır duymuştu. İçi içini kemiriyor, "Onu dünya gözüyle bir görsem." diyordu. Gel gör ki bir taraftan yaşlılık diğer taraftan put tapıcısı menfaatperestlerin muhalefeti gözünü yıldırıyordu. Kuşkusuz yaşlılık, bağınaz müşriklerin muhalefetine göre hiçbir şeydi. Dizlerindeki dermansızlığı yenebilirdi. Ama yüzlerinden nefret ve düşmanlık akan imansızlara ne yapacaktı? Bir gün gözünü karartıp kabilesini çevresine topladı, tıpkı Tevrat'ın haber verdiği gibi Mekke'de bir peygamberin çıktığını haber verecekti onlara..."Rab, Sina'dan geldi ve onlara Sair'den doğ-

du; Paran dağlarında parladı." (Tesniye, 33/2.) diye seslenecekti. Paran dağları Mekke'ye doğru uzanan dağlar, Eksem'in söylediklerine şahitti. Sina'da Hz. Musa, Sair'de Hz. İsa ve Paran'da Hz. Muhammed... Peygamberlik silsilesine vurulan son mühür...

Tevrat'ta Resulullah'a atıfla şöyle deniyordu: "Kendisine destek olduğum, gönlümün kendisinden razı olduğu, seçtiğim kulum... Ruhumu (yani Cebrail'i) onun üzerine koydum. O, milletler için adaleti meydana çıkaracaktır. Bağırıp çağırılmayacak, sokakta sesini yükseltmeyecek... Ezilmiş kamışı kırmayacak ve tüten fitili söndürmeyecektir. Adaleti sadakatle ulaştıracak... Ey denizlere açılanlar ve denizlerdeki her şey, kıyıları ve kıyı halkları! Rabbinize yeni bir ilahi söylemenin zamanı gelmiştir. Dünyanın dört bucağından onu ezgilerle övün... Çöl ve onun şehirleri, Kedar'ın oturduğu köyler, seslerini yükseltsinler. Sela'da oturanlar terennüm etsinler, dağların doruklarından bağırınlar..." (İşaya, 42, 1.)

Peki, ya! Bunca şeye rağmen neden Yahudiler sus pustu?

Neden kendi kavmi, Mekkeliler, Peygambere karşıydı? Şaşılacak şeydi doğrusu! "İnceldiği yerden kopsun." dedi Eksem, sonunda kavmine sesleniyordu işte: "Birileri varsın Peygambere karşı olsun. Biz, onun yanına varacağız. Niye başkalarının kuyruğu olalım ki? Gelin, bu davada başı biz çekelim." Sözleri insanları sarsmıştı. Kabilesinden bir kısmı, "Sen liderimizsin, senin gitmen uygun olmaz." şeklinde yumuşak bir muhalefet yapsalar da arkasına Yerbu aşiretini de alan Malik b. Urve, "Liderimiz dediğiniz adama bir bakın hele, resmen bunamış bu!" diye haykırdı. "Eksem, sizi yokluğa çağırıyor, başınıza türlü türlü belalar açacak. Aman ha!" diye ekledi. Malik b. Urve, Eksem'in yokluğa dair daha önceden söylemiş olduğu hutbesini de mi işitmemişti? Hâlbuki onun, "Yokluk denilen şey gerçekte akıldan yoksunluktur, yoksa insanın parasının olmaması değildir." sözü herkesin dilindeydi. (Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam fî tarihi'l-muluk ve'l-ümem* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 2/371.) Yine Eksem'in, "Varlık dediğin bazen felaket de getirebilir ama marifet yokluk için-

de onurunu korumaktır.” sözü ona hiç mi ulaşmamıştı? (İbn Ebü'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belaga*, nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrahim (Kahire: yy, 1385-87/1965-67), 20/287.) Tuhaf şey! Ama yine Eksem'in dediği gibi insanları memnun etmek, ulaşılması mümkün olmayan bir gayeydi. (Ebu Hilal el-Askeri, *Kitabü cemhereti'l-emsal*, nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrahim-Abdülmeccid Katamiş (Beyrut: Darü'l-Cil-Daru'l-Fikr, 1988), 1-2.)

Eksem, Malik'e: “Be hey budala! Davası olanın hâinden gamsız kişi ne anlar?” demekle yetindi ve bir mektup yazarak oğlu Hubeyş'i Hz. Peygamber'e gönderdi. Ona soyunu, ailesini soruyor, kendisine gelen vahiyden bahsetmesini istiyordu. Hubeyş, Allah Resulü'nün Eksem'e olan mektubu ile geri döndü. Kısa ve öz mektup Eksem'i derinden etkilemişti. Beraberindeki yüz kişiyle Allah Resulü'ne kavuşmak için yola revan oldu. Tam yolculuğun ortasında kendi öz evladı Hubeyş ve onun gözü dönmüş adamları kervanı bastılar, develerini katlettiler, su kırbaclarını ve azık çıkınlarını parçaladılar. Yaşlı baba, çölün

ortasında susuzluktan ölüme terk edilmişti. Ne gam! Arkadaşlarına son sözleri, “Peygamberin yanına varınca benim de sizinle hicrete ortak olduğuma ve Müslümanlığımıza şahadet edersiniz değil mi?” oldu. (İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, 2/372.) Sadece onların Eksem'e şahit olmasına Allah razı olmamış olacak ki indirdiği şu ayetiyle ona bizzat şahitlik etmiştir: Ne büyük lütuf! “Kim Allah yolunda hicret ederse yeryüzünde gidecek çok yer de bulur genişlik de. Kim Allah'a ve peygamberine hicret etmek amacıyla evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse şüphesiz onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.” (Nisa, 4/100.)

İlim ve hikmet herkesin harcı değildir elbet. Ona talip olmak, samimi bir şekilde ve tevazu ile onun peşinden gitmek gerekir. Eksem, bilge bir şahsiyet olarak böyle biriydi. Şehidin

kanı ile âlimin mürekkebi onun hayatını özetler. İlmin kıymetini anlamak bazen uzun nutuklara değil, bir ufak nükteye bağlıdır. Malik b. Urve bunu anlayamamıştır. Burada on beşinci yüzyılın Mısırlı büyük âlimi Halid el-Ezherî'yi hatırlamalı. Onu ilme sevk eden, kandilden sıçrayan birkaç kıvılcım değil miydi? Halid Ezherî'nin vakkad yani kandilci ünvanı onun hayat hikâyesine işaret niteliğindedir. Ezherî, otuz altı yaşına kadar Camiü'l-Ezher'de kandil yakma görevinde çalışmış, bir defasında kandilleri yakarken bir öğrencinin kâğıdına ateş sıçrattığı için öğrenci tarafından haksız yere cehaletle suçlanmıştı. Öyle ya, bir dirhem ilim bin okka edebe muhtaçtır, derler. Bu sebeple kandilciliği bırakarak ilme yönelmişti. (Gilliot, 295. Gilliot, *Claude, Textes Arabes Anciens Edites en Egypte au Cours des Annees 1994 a 1996*, MIDEO, Kahire, vol. XXIII, 1997, pp. 295-296.) Belki de Eksem'in ilmine kırbadan dökülen su damlaları şahitken Ezherî'nin ilme yolculuğuna kandilden sıçrayan birkaç kıvılcım şahitlik etmektedir. Bu insanlar, “... Kim sah-te tanrıları reddeder ve Allah'a inanırsa hiç şüphesiz o, asla kopmayacak sağlam bir kulpa sım sıkı tutunmuş demektir...” (Bakara, 2/256.) ayetinde Rabbimizin buyurduğu gibi vahyin sapa sağlam kulpuna [urve-i vuska'ya] tutunmuşlardır. Bu ise onların su kuyularından su çıktıkları kovaların ikide bir çıkan kulplarına, hayvanlardan sağdıkları sütleri sakladıkları helkelerin kopuveren saplarına hiç de benzememektedir. ■

Duygu KAÇARANOĞLU:

“Hangi alanda çalışırsak çalışalım, yaptığımız işin değerini, kalitesini belirleyen ihlas ve samimiyetimizdir.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Bu yıl Türkiye Diyanet Vakfınca 7.'si düzenlenen Uluslararası İyilik Ödülleri programında vefa ödülüne layık görüldünüz. İyiliğe ve iyiliğin yayılmasına dair yapmış olduğunuz çalışmalarınız nelerdir?

Vefa ödülü bu yıl ilk defa Başkanlığımız bünyesinde yaygın din eğitimi kapsamında hizmet veren 4-6 yaş grubu öğretmenlerine verildi. Ben de bu ödülü Türkiye’de tüm 4-6 yaş grubunda görev yapan meslektaşlarım adına Sayın Cumhurbaşkanımızdan aldım. Türkiye Diyanet Vakfının 4-6 yaş grubu öğretmenleri olarak bizleri böyle bir ödüle layık görmesi, yapılan hizmetleri takdir etmesi gerçekten çok onurlandırdı.

4-6 yaş grubu kurslarımız açıldığından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığının yaygın din eğitimi alanındaki önemli projelerinden birisi oldu. Başkanlığımız, 2013 yılında bu projeyi hayata geçirerek Türkiye’de ilk kez okul öncesi din eğitimini başlattı. 4-6 yaş grubu Kur’an kursları 2013-2014 eğitim öğretim yılında Türkiye’de 10 ilde pilot olarak uygulanmaya başladı. Bu illerden birisi de Rize oldu. 2013 yılında Rize Merkez Sahil Camii’nde üç sınıf olarak açılan kursun idarecisi olarak göreve başladım.

Kurslarımızın açıldığı ilk günden itibaren aynı heyecan ve azimle arkadaşlarımızla birlikte çocuklarımızın sağlıklı bir din ve ahlak eğitimi almaları için elimizden gelen gayreti sarf ediyoruz. Sevgi, saygı, yardımlaşma, iyilik, adalet, sabır gibi İslam dininin ahlaki değerlerini oyun ve farklı öğretim etkinlikleriyle çocuklarımıza öğretirken aynı zamanda çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal, dil, motor ve öz bakım becerilerini destekleyecek etkinlikler yapıyoruz. Amacımız bu değerleri günlük hayatta kullanabilen güzel ahlaklı çocuklar yetiştirmek.

4-6 yaş Kur’an kurslarının ilk öğretmenlerindensiniz ve pek çok projeyi hayata geçirdiniz. Bu projeleri ve çocuklara yönelik yeni projelerinizi anlatabilir misiniz?

10 yılı aşkın süredir bu alanda çalışmaktayım. Bu süre zarfında arkadaşlarımızla birlikte kursumuzda her yıl daha iyisini nasıl yaparız düşüncesiyle hareket ettik. 10 yıl önce üç sınıf, bir oyun alanı ve yemekhanesiyle açtığımız kursumuz, yıllar içinde 5 sınıf, bir çocuk kütüphanesi, bir oyun parkı, masal odası, etkinlik odası, yetişkinlere yönelik kütüphanesiyle büyük bir kurs hâline geldi.

Geçen yıl 4-6 yaş grubu Kur’an kurslarının açılışının 10. yılı ile ilgili bir program hazırladık. Programda, gerçekleştirdiğimiz birçok projeyi yeniden hatırlama

fırsatımız oldu. Müftülüğümüz bünyesinde yaptığımız en önemli projelerden ilki “Anne-Baba Okulu” oldu. Daha sonra her yıl çocukların gelişimini daha etkili bir şekilde destekleyebilmek amacıyla anne babalara yönelik çeşitli seminerler planladık, bunlar hâlâ devam ediyor. “Babam Mesleğini Anlatıyor” ve “Çocuğum için Okuyorum” gibi projeleri hayata geçirerek aileleri de eğitim sürecine dâhil etmeye çalıştık. Velilerimizle birlikte düzenlediğimiz hayır çarşılarıyla dünyadaki Müslüman kardeşlerimiz için yardımlar topladık. Her yıl çocuklarımızla yardım kumbaraları hazırlayarak biriktirdikleri paraları ihtiyacı olan kardeşlerimize ulaştırdık.

Pandemi sürecinde velilerimizle yaptığımız faaliyetlere ara vermek zorunda kalınca uzaktan erişim üzerinden bilgilendirme toplantıları, seminerler ve kitap okuma faaliyetleri yaptık.

Başlangıçtan itibaren kursumuza gelen çocuklarımız ve aileleriyle iletişime geçerek yeniden bağ kurmak ve bu bağları güçlendirecek sosyal ve kültürel faaliyetler planlamak da yeni hedeflerimiz arasında bulunuyor.

Öğretmenlik geçmişinizi de katarak soracak olursak çocukların gönüllerine dokunmak sizde nasıl bir duygu oluşturuyor?

Evet, daha önce orta öğretim çocuklarına yönelik tarih öğretmenliği yaptım. Şimdi ise çocukluk döneminin altın çağı olarak nitelendirilen 4-6 yaş grubu çocuklara rehberlik etmeye çalışıyorum. Bu kritik gelişim döneminde çocuklara en iyi şekilde rehberlik ederek sağlıklı bir din ve ahlak eğitimi vermeye gayret ediyoruz. Tıpkı bir gülfida-

nı yetiştiren bahçıvan özeniyle çocuklara sevgi, merhamet ve sabırla yaklaşmak gerekiyor. Bu bağlamda çocukların duygusal, sosyal ve zihinsel gelişimlerini desteklemek, onlara doğru değerleri kazandırmak ve karakterlerini şekillendirmek için büyük bir hassasiyetle çalışıyoruz. Zaman içinde çocuklarla aramızda çok kuvvetli bir bağ oluşuyor. Onların hayatlarına dokunarak, onlara rehberlik ederek böylece geleceğimizi de inşa ediyor oluşumuz bizlere önemli bir sorumluluk duygusu yüklüyor.

Çalışmalarınız esnasında unuttuğunuz ve kalbinizi titreten bir anınızı bizimle paylaşabilir misiniz?

Aslında çok fazla anım var. Ancak geçen yılki 10. yıl programı beni çok duygulandırdı. 2013 yılından itibaren kursumuza gelen tüm çocuklarımızı programa davet etmiştik. 4-5 yaşındaki hâlleri hâlâ gözümün önünde olan çocuklar, 14-15 yaşlarında gençler olarak geldiler. Kızlarımız birer genç kız, erkek çocuklarımız delikanlı olmuş. Onlarla birlikte oturduk, konuştuk. Eğitim aldıkları sınıflarını, oynadıkları alanları gezdik. Kursumuza geldikleri dönemde çekilen görüntüleri izledik. Küçükken programlarda okudukları Kur’an-ı Kerim, şiir ve ilahileri tekrar okudular. Aileler, Kur’an kursunun hem çocukları hem de kendileri için ne kadar önemli olduğunu ifade eden memnuniyet dolu cümleler kurdular. Hepimiz çok duygulandık ve çok mutlu olduk. O gün yaptığımız işin çok önemli olduğunu daha iyi anladım.

Teşkilatımızda çalışan din gönüllüsü personelimize ne gibi tavsiyelerde bulunmak istersiniz?

Özellikle 4-6 yaş grubu Kur’an kurslarında çalışan tüm meslektaşlarımız gerçekten büyük bir özveriyle ve yaptıkları işin ne kadar önemli olduğunun bilinciyle çalışıyorlar. Başkanlığımız da sahada yapılan çalışmalarını çok yakından takip ediyor olmalı ki Vefa Ödülüne 4-6 yaş grubu öğrencilerini layık gördü. Tüm meslektaşlarım adına bizleri bu ödüle layık gören Türkiye Diyanet Vakfına teşekkür ediyorum. Bu ödül bizim alanda yapacağımız çalışmalara yönelik aşkimizi, şevkimizi daha da artırdı. Hangi alanda çalışırsak çalışalım, yaptığımız işin değerini, kalitesini belirleyen ihlas ve samimiyetimizdir. Bize düşen, çalıştığımız alanda elimizden gelenin en iyisini yapmaktır. Rabbimizin buyurduğu üzere, “Allah işini iyi yapanları sever.” (Âl-i İmran, 3/148.)

Derginizde bize yer verdiğiniz için size de çok teşekkür ediyorum. ■

Öz Geçmiş

1971 yılında Rize’de doğan Duygu Kaçaranoğlu, 2005 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümünü tamamladı. Dört yıl süreyle İstanbul Beşiktaş İhlamur Kız Kur’an Kursu’nda açık öğretim orta ve lise düzeyinde okuyan öğrencilerin Tarih ve İngilizce derslerine girdi. Farklı yayınevlerinde editörlük görevi üstlendi. 2011 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini tamamladıktan sonra aynı yıl Giresun Müftülüğüne Kur’an kursu öğreticisi olarak atandı. 2013 yılından itibaren Rize Müftülüğüne bağlı Sahil Camii Kız Kur’an Kursu’nda çalışmakta olan Kaçaranoğlu, aynı zamanda Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktora eğitimine devam etmektedir.

ZAFER HAFTASI

| Serkan ÜSTÜNER

Milletlerin tarih sahnesindeki varlıkları ve bu varlıklarını devam ettirmeleri, tarihin kendilerine yüklediği sorumluluklar ve devleti yöneten hükümdar ya da devlet başkanı ile kaimdir. Bir de elbette devlete işlerlik kazandıran kurumları ve bu kurumları yöneten kişilerin liyakat ve kabiliyetlerinin bir araya gelmesi etkilidir.

Türklerin tarih sahnesine çıkışından kurdukları son devlet Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar olan sürece baktığımız zaman, milletimizin karakterinin, bağımsızlık ve özgürlük üzerine inşa edildiğini görürüz. Aziz milletimiz hiçbir iradenin tahakkümünü kabul etmemiş ve bayrağını hep gökte tutmuştur. "Ordu Millet" tanımını dünyaya kazandıran Türklerde, zor zamanlarda her kişi vatanın bekası için er olarak kayda geçer.

Türklerin mefkûresi, Hun Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne kadar aslında çok değişmemiştir. Zaman içinde kurdukları iki büyük imparatorluk ile de zirveye çıkmıştır. Elbette ki Osmanlı Devleti bunun her manada tepe noktasıdır.

Türk milleti yurdunu, bağımsızlığını, özgürlüğünü tüm değerlerin üstünde tutmuş, bu uğurda verdiği onurlu savaşıyla başka uluslara da yol gösterici olmuştur.

Milletimiz, tarih boyunca ülkenin bölünmez bütünlüğüne yönelen tehditlere kararlılıkla karşı koymuş, kahraman ordumuzla kenetlenerek gururla andığımız unutulmaz zaferler kazanmıştır.

Geçmiş parlak zaferlerle dolu olan ordumuzun kahramanlığı ve cesareti, tarih boyunca milletimize güven vermiş ve varlığımızı güçlendirmiştir.

Zafer Haftası, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesindeki kararlılığını ve azmini simgeleyen önemli bir dönemdir. 26 Ağustos'tan itibaren başlayan etkinlikler, 30 Ağustos Zafer Bayramı ile doruk noktasına ulaşır. Bu hafta boyunca düzenlenen törenler, kutlamalar ve anma etkinlikleri, Türk milletinin geçmişte kazandığı zaferleri ve bu zaferler sayesinde elde edilen bağımsızlığı anımsatır.

Anadolu'nun sonsuza kadar Türk yurdu olmasında, tam bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında Ağustos ayı içinde kazanılan zaferlerin büyük önemi vardır.

Malazgirt Zaferi (1071)

Malazgirt Zaferi, Türklerin Anadolu'ya girişini ve burada kalıcı bir yurt edinmelerini sağlayan en önemli zaferidir. 26 Ağustos 1071 tarihinde, Selçuklu Sultanı Alparslan komutasındaki Türk ordusu, Bizans İmparatoru IV. Romanos Diogenes'in ordusunu büyük bir bozguna uğratmıştır. Bu zafer, Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasını sağlamış ve Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinin başlangıcını oluşturmuştur. Malazgirt Zaferi, Türklerin Anadolu'daki varlığının temellerini atan ve gelecekte kurulacak olan Türk devletlerinin yolunu açan tarihî bir dönüm noktasıdır.

26 Ağustos 1071 Malazgirt Savaşı tarihî süreç içerisinde birçok millete, ırka, dine ev sahipliği yapan Anadolu tarihinin akışını Türklere miras bırakmıştır. Özellikle 11. asırda vukua gelen bu savaş, tarihî gelişmelerin farklı sebepleri olduğunu gösterir nitelikteydi. Nitekim dönem itibarıyla bir yanda mezhepsel tartışmalarla yorgun düşmüş bir Bizans var iken diğer yanda siyasi birliğini tamamlayıp batıya yelken açan Selçuklular vardı. Durum böyle iken savaşın

11. asra isabet etmesini uygun bir zamanlama olarak algılayabiliriz. Aynı zamanda bu önemli olay Türk ve dünya tarihini derinden etkilemiştir. Bu savaştan sonra Türkler Anadolu'yu mesken edinmiş, Ba-

tı ise Türk muhaceretini önlemek için fikirler üretmeye başlamıştır. Nitekim Türklerin bu fütuhat politikası Fatih'e kadar sürecek, Fatih'ten sonra Türkler daimi olarak bu topraklarda kalacaktır.

Otlukbeli Savaşı (1473)

Ağustos ayındaki bir diğer önemli zafer ise Otlukbeli Savaşı'dır. 11 Ağustos 1473 tarihinde Osmanlı Padişahı II. Mehmed (Fatih Sultan Mehmed) ile Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan arasında gerçekleşen bu savaş, Osmanlı İmparatorluğunun Anadolu'daki hâkimiyetini pekiştirmiştir. Osmanlı ordusu, üstün stratejisi ve askerî gücü sayesinde Akkoyunlu kuvvetlerini mağlup etmiş ve Anadolu'daki siyasi birliği sağlamlaştırmıştır.

Otlukbeli Savaşı'nda elde edilen zafer, Timur mağlûbiyetinden sonra doğudan gelecek tehlike korkusu taşıyan Osmanlılara büyük bir moral kazandırdı. Bu muharebe klasik Türkmen ordularının Osmanlıların ateşli silahlarla mücehhez düzenli birlikleriyle artık baş edemeyeceğini ortaya koydu. Böylece Osmanlıların Doğu Anadolu'ya ve ticaret güzergâhına hâkim olmalarının yolu açılırken Akkoyunlular bu yenilginin ardından kendilerini bir daha toparlayamadılar ve kısa bir süre sonra tarih sahnesinden çekildiler.

Mohaç Meydan Muharebesi (1526)

29 Ağustos 1526 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile Macar Krallığı arasında gerçekleşen Mohaç Meydan Muharebesi, Osmanlıların Avrupa'daki genişlemesinin önemli bir aşamasıdır. Kanuni Sultan Süleyman'ın komutasındaki Osmanlı ordusu, Macar ordusunu büyük bir bozguna uğratarak Budin'i (Budapeşte) fethetmiş ve

Mohaç Muharebesi'ni tasvir eden bir minyatür. Ârifî Çelebi, Süleymannâme.

Orta Avrupa'da Osmanlı hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır. Bu zafer, Osmanlı İmparatorluğu'nun en parlak dönemlerinden birini başlatmış ve Avrupa'nın siyasi haritasını değiştirmiştir.

Savaş sonucunda Macar Kralığı son buldu. Osmanlı, Budin merkezli olmak üzere Zapolya'nın krallığını kendi bağılı olmak kaydıyla tayin etti. V. Charles'ın kız kardeşi II. Lajos öldükten sonra Arşidük Ferdinand'ın kral olması yönünde taraftar toplamaya başladı. Ve Macaristan'ın bir bölümünde hâkimiyet kurmayı başardı. Macar toprakları üç bölüme ayrıldı ve bu tarihten itibaren Habsburglular ile Osmanlı arasında mücadeleler başladı.

Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi (1922)

Türk Kurtuluş Savaşı'nın dönüm noktalarından biri olan Büyük Taarruz, 26 Ağustos 1922 tarihinde başlamış ve 30 Ağustos 1922'de zaferle sonuçlanmıştır. Bu süreçte Türk ordusu, Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde Yunan işgaline karşı büyük bir taarruz başlatmış ve düşman kuvvetlerini Anadolu'dan tamamen temizlemiştir.

Dumlupınar'da gerçekleşen Başkomutanlık Meydan Muharebesi, Türk ordusunun üstün bir zafer kazanarak Yunan ordusunu büyük ölçüde imha ettiği ve Türk topraklarının işgalden kurtulduğu son büyük muharebe olmuştur. Bu zafer, aynı zamanda Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinin de zaferle sonuçlandığını müjdelemiştir.

**Milletimiz,
tarih boyunca
ülkenin
bölünmez
bütünlüğüne
yönelen
tehditlere
kararlılıkla
karşı koymuş,
kahraman
ordumuzla
kenetlenerek
gururla
andığımız
unutulmaz
zaferler
kazanmıştır.**

Kurtuluş Savaşı'nda yurdunu parçalamak isteyenlere kahrmanca direnen, Türk Bayrağının gönderden indirilemeyeceğini gösteren milletimiz, 30 Ağustos Zaferi ile onurlu savaşını taçlandırmıştır.

Bağımsızlık Savaşı'nın sonucunu dünyaya duyuran 30 Ağustos Zaferi, yeni Türk devletinin doğuşunu da müjdelemiştir. 30 Ağustos Zaferi, bağımsızlık inancının, özverinin zaferi; ulusal birliğin doruğa çıktığı tarihsel bir dönüm noktası olmuştur.

Zaferler bir milletin kimliğinin oluşmasında, geleceğe dair tasavvurunda önemli etkenlerdendir. Tarihî hafızanın oluşmasında, tarihî bilincin gelişmesinde, devletin teşekkülünde önemli bir yer alır. Bu yüzden ağustos ayı ve Zafer Haftası, Türk milletinin bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinde kazandığı büyük zaferlerin anıldığı, bu zaferler vasıtasıyla tarih bilincinin yeni nesillere aktarıldığı önemli bir dönemdir.

Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin zaferle sonuçlanması, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinde kazandığı en büyük zaferlerden biridir. Ağustos ayı, aynı zamanda Malazgirt Zaferi, Otlukbeli Savaşı ve Mohaç Meydan Muharebesi gibi diğer önemli zaferlerin de yaşandığı bir dönemdir. Bu zaferler, Türk milletinin tarih boyunca gösterdiği kahramanlıkların ve askerî başarıların birer simgesidir. ■

TAHA SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Taha Suresi, Kur'an-ı Kerim'deki sıralamada yirminci, iniş sırasına göre ise kırk beşinci sure olup 135 ayetten oluşmaktadır. Meryem suresinden sonra Vakıa suresinden önce Mekke'de nazil olmuştur. Hz. Ömer'in İslamiyet'i kabul edişiyile ilgili rivayette Ömer'in, kız kardeşi ve eniştesinin evine baskın yaptığında işittiği ve çok etkilendiği ayetlerin Taha suresinin ayetleri olduğu ve bu olayın peygamberliği beşinci yılında cereyan ettiği dikkate alınarak söz konusu surenin genellikle Mekke döneminin ortalarına doğru indiği kabul edilir. (İbn Aşur, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus: 1984, 16/180, 181.) Kaynaklarda surenin nüzulüne ilişkin özel bir sebepten söz edilmez. İndiği dönemin şartlarına ve muhtevasına bakıldığında surenin, Hz. Peygamber'e ve müminlere teselli verip onların moralini yükseltmek amacıyla indirilmiş olduğu söylenebilir.

Sure adını birinci ayette yer alan ta ve ha harflerinden almıştır. Bu harflerin, Kur'an'da birçok surenin başında bulunan ve teker teker okunduğu için "huruf-u mukatta" diye isimlendirilen harflerden olduğunu söyleyenlerin yanında, bunların iki ayrı harf değil, an-

lamı olan bir kelime olduğunu belirten de olmuştur. İkinci görüşü tercih edenler bu kelimenin Arapçanın bazı lehçelerinde "ey insan, ey kişi!" anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Ayrıca bu kelimenin Allah'ın isimlerinden biri olduğu ve ilgili ayette o isme yemin edildiği görüşü de ileri sürülmüştür. (Taberi, *Cami'u'l-be-yan*, Kahire: Daru Hicr, 2001, 16/5-8.) Bunun yanında muhtevasının büyük bir bölümü Hz. Musa'nın nübüvvetine, Firavun'la ve kavmiyle mücadelesine dair olduğundan Musa (a.s.) için kullanılan "Kelimullah" nitelemesine işaretle "Suretü'l-Kelim" ve "Suretü Musa" diye de isimlendirilmiştir. (Suyuti, *el-İtkan*, Mısır: el-Hey'etü'l-Misriyye, 1974, 1/194.)

Taha suresinde genel olarak tevhid, nübüvvet, öldükten sonra diriliş gibi konular işlenir. Bunun yanında Hz. Musa'nın Firavun'la mücadelesine ve Allah Teâlâ'nın İsrailoğullarına lütfettiği nimetlere ve onların hatalı tutumlarına geniş bir şekilde yer verilmiş, onun tevhid inancını tebliğ ederken verdiği mücadelesi, bu sırada karşılaştığı zorluklar ve bunları aşarken Allah'ın kendisini birtakım mucizelerle desteklemesi ele alınmıştır. Kıssa anlatılırken Allah'ın kudreti, onun insanlara olan

nimeti, insanın yaratılışı, iyilerin mükâfatlandırılıp kötülerin cezalandırılacağı gibi konulara yeri geldikçe değinilmektedir. Hz. Âdem'in yaratılışına, şeytanın onu ve eşini kandırıp cennetten çıkmalarına sebep oluşuna da yer verilen surede, inkârcıların yüzleşeceği kötü akıbete karşılık, iman edip günahlardan sakınanların kurtulacağı vurgulanmaktadır. Bunun yanında surede, Allah'ın peygamberler aracılığıyla insanlara gösterdiği doğru yolun temel gerçeklerine işaret edilmekte, Hz. Musa'nın yaşadıklarından hareketle Hz. Peygamber teselli edilmektedir. Bu bağlamda Musa (a.s.) nasıl zorlukları aşmayı başardıysa Allah Resulü'nün de risalet görevini en güzel şekilde başaracağı müjdelenip kendisine karşı çıkanların uğrayacağı sonuçlar zikredilmektedir. (İbn Aşur, *et-Tahrir*, 16/181-182.)

Hz. Peygamber'in ve Müslümanların çok zorlu şartlarda olduğu bir dönemde inen Taha suresi, Kur'an'ın yüce bir makamdan geldiğine dikkat çeken, muhataplarına manevi huzur ve tatmin sağlayan, moral gücünü yükselten ifadelerle başlar. Bu bağlamda Kur'an'ın, Allah Resulü'ne onu sıkıntıya düşürmek için değil, Allah'a karşı saygılı olan herkese bir öğüt ve uyarı vesilesi olsun diye indirildiği belirtilir. Akabinde Rahman olan Allah'ın arşı kudretiyle kuşattığı, göklerde, yer yüzünde ve ikisi arasında bulunan her şeyin Allah'a ait olduğu, O'nun en gizli şeyleri dahi bildiği, O'ndan başka hiçbir ilahın bulunmadığı ve en güzel i-

simlerin O'na ait olduğu beyan edilir. (Taha, 20/1-8.)

Surenin bundan sonraki ayetlerinde Hz. Musa'nın kıssasına geçiş yapılır ve geniş bir biçimde onun hayatından bazı kesitler sunulur. Bu çerçevede ailesiyle beraber Mısır'a giderken Tuva vadisinde ilahi hitaba mazhar kılınp kendisine peygamberlik ve birtakım mucizeler verildiği belirtilir. Ayrıca Hz. Musa'nın Firavun'a gidip hak dini tebliğ etmek ve çeşitli işkence ve baskılara maruz kalan İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmak üzere serbest bırakmasını istemekle görevlendirildiği, dilindeki düğümün çözülmesi için kardeşi Harun'un kendisine yardımcı olarak verilmesini talep ettiği ve bu talebinin yerine getirildiği ifade edilir. Daha sonra Yüce Allah'ın Hz. Musa'ya bahşettiği önceki lütuf ve ihsanlarından bahsedilir. Bu bağlamda bebek iken Firavun'dan korunması için annesine onu sandığın içine koyarak nehre bırakmasının ilham edilişi ve neticede Firavunun sarayında annesinin gözetiminde büyütüldüğü beyan edilir. (Taha, 20/9-46.) Bu ayetlerde, başta Hz. Peygamber olmak üzere Allah'ın birliği inancına çağrıda bulunacak bütün tebliğ insanlarına, hangi şartlar altında olursa olsun, Allah'a olan güveni bir an bile yitirmemek gerektiği fikri, Hz. Musa'nın hayatından kesitler verilerek telkin edilir. (*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara: DİB Yayınları, 2020, 3/634.)

Surenin bundan sonraki ayetlerinde Hz. Musa ve kardeşi Harun'un Firavun'u birta-

kım mucizelerle Allah'ın varlığına iman etmeye çağırılması, ancak onun bunları yalanlayıp reddettiği ve ayrıca sihir diye nitelendirdiği, onları büyüçülükle itham ettiği anlatılır. Bunun yanında büyük bir kalabalığın önünde Hz. Musa ile sihirbazlar arasında yaşanan hadiseler ve Hz. Musa'nın sihirbazları Allah'ın yardımıyla mağlup edişine ve onların secdeye kapanarak, "Harun'un ve Musa'nın rabbine iman ettik." dediklerine işaret edilir. Ardından Firavun'un tehditlerine rağmen sihirbazların imanlarından dönmediklerinden ve Hz. Musa'nın İsrailoğullarını gizlice Mısır'dan çıkarmasından, bir mucizesi olarak denizin ikiye ayrılması ve onları takip eden Firavun ve ordusunun askerleriyle birlikte denizde boğulmalarından söz edilir. (Taha, 20/47-80.)

Devamındaki ayetlerde Firavun'un zulmünden kurtarılan İsrailoğullarına verilen kudret helvası ve bildircin gibi nimetlerden söz edilir. Ayrıca Hz. Musa'nın Tur Dağı'na çıkması ve Allah ile konuşmasından, bu esnada -Hz. Harun'un bütün ikazlarına rağmen- Samiri adlı kişinin yaptığı buzağı şeklindeki puta taptıklarından ve Hz. Musa'nın geri döndüğünde kardeşi Harun ve Samiri'den hesap sormasından ve buzağı heykelini imha etmesinden, putu yapan Samiri'nin kavminden uzaklaştırılmasından bahsedilerek kıssa nihayete erdirilir. (Taha, 20/80-98.)

Bu kıssanın ardından Hz. Peygamber'e hitap edilerek kendisine Kur'an'ın verildiği, on-

dan yüz çevirenlerin kıyamet günü ağır bir günah yüklenenecekleri, önceki toplumlara ait haberlerin ibret alınması için nakledildiği, buna rağmen uyarılardan etkilenmeyen kimselerin altından kalkamayacakları büyük bir vebal taşıyacakları belirtilir. Sonraki ayetlerde ise kıyamet ahvalinden bu çerçevede sura üfürülmesinin ardından kıyametnin kopmasından itibaren başlayacak olan ahirete ilişkin bazı safhalara temas edilir. Ardından gelen ayetlerde kulların dünyada salih ameller yapması teşvik edilir. Ayrıca ilahi kelam olan ve uyarıcı tebliğler ihtiva eden Kur'an'ın, insanlara sorumluluk bilinci aşılacak ve düşünmeye yöneltmek amacıyla indirildiği anlatılır. Daha sonra Hz. Peygamber'e hitap edilerek Kur'an vahyinin kendisine okunuşu bitmeden acele ile onun kelimelerini telaffuza çalışmaması hususunda uyarılır. Unutma korkusuyla acele etme yerine "Rabbim benim ilmimi arttır." diye dua etmesi istenir (Taha, 20/98-114.) Devamında yer alan ayetlerde Hz. Âdem ile İblis kıssasından bahsedilir, bu çerçevede şeytanın Âdem'le eşini etkilemesiyle Allah'ın yasaklamış olduğu meyveyi yemelerinden ve bu nedenle cennetten yeryüzüne indirildiklerinden söz edilir. (Taha, 20/115-123.)

Surenin son bölümünde yer alan ayetlerde ise Allah'ı anıp O'na bağlanmaktan yüz çevirenlerin dünya ve ahirette sıkıntılı bir hayatlarının olacağı, ayrıca bu kimselerin ahi-

Taha suresi hem inanç hürriyeti hem de can ve mal güvenliği açısından Müslümanların büyük acılar çektiği bir süreçte nazil olmuştur. Bu dönemde önceki tarihî olaylardan ibret almak, sabır merhalelerinden geçmek ve Allah'a daha çok bağlanmak gerekiyordu.

rette kör olarak haşredilecekleri beyan edilir. Devamındaki ayetlerde dünyada akıllarını kullanmayan kimselerin kendilerinden önce yaşamış nesillerin başlarından geçen hadiselerden ibret almadıklarına dikkat çekilir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'den müşriklerin söylediklerine karşı sabırlı olması istenir. Ayrıca zorluklara katlanabilmesi için gece ve gündüz namaza, hamd ve tesbihe devam etmesi emredilir. Böylece Allah'ın hoşnutluğunu kazanacağı bildirilir. Kendilerini sınamak için bazı insanlara verilen dünya nimetlerine özenmemesi tavsiye edilir. Zira Allah'ın verdiği nimetler daha hayırlı ve daha kalıcıdır. (Taha, 20/124-134.) Sure "Herkes beklemekte, siz de bekleyin bakalım. Dosdoğru yolda yürüyenler kimmiş ve hidayete erenler kimmiş, yakında anlayacaksınız!" (Taha, 20/135.) mealindeki ayetle sona erer.

Taha suresi hem inanç hürriyeti hem de can ve mal güvenliği açısından Müslümanların büyük acılar çektiği bir süreçte nazil olmuştur. Bu dönemde önceki tarihî olaylardan ibret almak, sabır merhalelerinden geçmek ve Allah'a daha çok bağlanmak gerekiyordu. Nitekim surenin hemen başında ilahi hâkimiyetin, kudret ve merhametin her şeyi kuşattığı, hedefe ulaşma zamanının yaklaştığı belirtilerek Hz. Peygamber'e ve onunla birlikte eziyetlere katlanan ilk Müslümanlara ümit verilmiş, zaferin uzak olmayan bir gelecekte gerçekleşeceğine işaret edilmiştir. (Bekir Topaloğlu, "Taha Suresi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 39/380.) ■

TAŞLIK

Sokağa oradan geçerek çıkardık.

Misafirimizi orada karşılar, yerine göre orada ağırlardık.

Sabah kahvemizi bir meyve ağacı altındaki se-
dirde orada içerdik.

Çocuklarımız mekânın çok katmanlı dünyası-
nın o katmanında sokağa hazırlanır, sokaktan
geldiklerinde oradan geçerek eve hazırlanırlardı.

Duvarları sarmaşıklı, aşılabilir, engin de olsa
evin kale duvarlarıydı.

Duvarın içyüzü diplerine mevsim çiçekleri eki-
lir, narin ve ince bir iç kale duvarıyla çevrilirdi.

Taşın, asil ve sıcak yüzü ayaklarımızı da ayak-
larımızın sesini de ısıtır, o sesteki ev içindekiler
gelenin kim olduğunu tanırlardı.

Yıkandığında zemin taşlarının gözleri ilk oluş-
larını hatırlarcasına ışıldardı.

Bu Türk mimarisine özgü avluyu, Türkçenin o
nefis “yapım eki” mi mimariye eklemişti yoksa
Türk mimarisi mi onu eve eklediği gibi Türkçe-
ye eklemişti, bilinmez.

Taşlı olan yer taşlıktı kuşkusuz, ancak mima-
rideki taşlığın taşlık oluşu sadece bir mimari
seçim değil, bir seçimin de mimarisiydi.

Oraya avlu dendi.

Hayat dendi.

Sonra sivil Türk mimarisi unutulunca taşlık da
unutuldu.

Eski edebî metinlerde ve sözlüklerde kaldı.

Bir gün oradan çıkıp yapının eki olacağı rüya-
sıyla yaşıyor.

SONSUZLUK SERZENİŞİ

Kalemkârî

Mabetlerimiz, asırlardır sanatkârane dokunuşun azami tecessülüğü olmuş, yalnızca inancımızın değil medeniyetimizin de bayraklaşmış bir sembolü olarak yeryüzünü süslemiştir. Zira sanat, sessizliğinde dahi muazzam sırlar fısıldar muhatabına. İnançla yoğrulur sanat, sevgi ile suret bulur. Azim ve sabır eşlik eder bu serüvenin her aşamasında ve asırları arşınlayan ömrü boyunca, insanlığa nice hakikatler nida eder. Geleneksel İslam sanatlarının içinde, en eski ve en yaygın olan kalemkârî, bir diğer ismiyle kalem işi, duvarları harika bir tabloya dönüştüren muazzam görsel şölenin adıdır.

Mabetlerdeki geleneksel mimari üslubun vazgeçilmezi, ihtişamlı kubbelerimiz ve olmazsa olmaz ziyneti kalem işi bezemelerimiz, bir ruhun arzuladığı en derin anlam olan sonsuzluk tahayyülünün resmi gibidir. Desenler, görenleri vecde getirir.

“Kaynaklarda kalem işi; binanın el değmeyecek kadar yükseklikteki kısımlarını bezemek için sıva üzerine doğal boyalarla yapılan süsleme şeklinde tarif edilmektedir. Nakışlar özel kalıplara çizildikten sonra, kalıp ü-

zerindeki resimler işleme işleminin ardından sıva üzerine silkme yapılır. Ardından nakışlar renklendirilerek etrafına tahrir çekilir.” (M. Uğur Derman, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.41, s.79-83.) Neticede gözleri ve gönülleri hayran bırakan bu sanat vücuda gelir.

Mekânların tavan, duvar, kubbe gibi yüzeylerine yapılan kalem işi süslemeleri sıva, ahşap, taş, bez, deri, metal gibi pek çok değişik yüzeyde de uygulanmıştır. Hatta ahşap üstüne kabartma olarak uygulanıp “Edirnekârî”, sıva üstüne kabartma olarak uygulanıp “malakârî” adını almıştır. (<https://www.ktsv.com.tr/sanat/12-kalemisi>)

Kalemkârlar, ebediyet sırrını nakşederler kubbelere. Desenler nihayeti olmayan bir hayatın güzelliğinden beslenir. Âdetta itikadi hükümlerin damıtılması neticesinde teşekkül etmiştir bu kıymetli sanat. İlahi azametini hissiniyatını ruha bahşederken kubbeler, kalemkârların eliyle ulvi bir bayrama erişir gönüller. Nakkaşlar, duvarları tablolarla süslemek yerine yapıyı bütünüyle bir şaheser şekline dönüştüren sanatın mimarıdır. Kadirşinaslık, sabrın abidesi motiflerinde okunur. Kalemkârlar, kubbe ile bütünleşmiş ma-

haret dolu eserlerini icra ederken sonsuzluk serzenişi ile taşan yüreklerinden feyz alırlar şüphesiz. Desenlere müdakkik bir nazarla bakanlar, her bir motifin inançlı bir kalemkârın itikadından işaretler barındırdığını anlamakta zorlanmaz. Mesela yumuşak geçişlerin ve kavislerin varlığının müminde bulunması gereken hilm sıfatından geldiğini rahatlıkla hissedebilir insan. Tabiatın esinlenilen bitkisel motiflerin, İslam’ın surete mesafeli duruşuyla alakadar; desenlerin sınırlandırılmış olmayıp alanın büyüklüğü ile orantılı sürdürülebilir oluşunun, ruhundaki ebediyet duygusuyla bütünleşmiş olduğunu derk edebilir. Evet, hakikat şu ki insanın fikri ne ise zikri de hatta etvarı ve icadı da odur. Kalemkârlar inanç ve ruhlarının güzelliği ile icra ederken sanatlarını, sanat da vefasını gösterir ve besler ruhlarını. Sanat bir şifa vesilesi olur beşerin manevi hayatına. Sabır öğretisi, merkezi teşkil eder. Peşi sıra nice ulvi açılımlar, feyizler ruhu abat eder.

Kalem işi, hassas bir ölçü ve düzen gerektirir. Yapının atmosferine en muvafık desenin oluşturulması için kapsamlı bir proje çalışmasına başla-

nır. Günümüzde teknoloji yardımıyla oluşturulan desenlerin teşekkülü uzun bir zaman dilimini kapsarken bu kolaylıktan mahrum dönemlerde ecdadın göstermiş olduğu sabır ve azmi kelimelerle ifade edebilmek mümkün değildir.

Eskiz kâğıtlarına çizilen desenler, yumuşak bir zeminde iğne perdahı tekniğiyle kopyalamaya uygun hâle getirilir ve silme yöntemi ile sıva üzerine çizilir. Ardından maharet ve hassasiyet gerektiren deseni boyalarla bezeme işlemi gelir. Geleneksel sanatlarımızda en çok tercih edilen lacivert, çivit, kobalt mavisi, mercan kırmızısı gibi renkler görseli daha da dikkat çekici hâle büründüren ana renklerdir. Ulaşılması en zor ihtişamlı kubbeler, kalem işi ile bezenirken sanatkârın icrasını kolaylaştıran bir baston yardımı ile âdetailmek ilmek süslenir. Neticede göz kamaştırıcı hayret ve tefekkür ile temaşa edilen bir sanat eseri ortaya çıkar. Mabet bütünüyle bir şahesere döner ve sanatın izleri işçiliğin kalitesinden mütevellit asırlarca sürüp gider.

14. ve 15. yüzyılda kalemkârîde en zengin desenler, Bursa Yeşil Cami (1419), Bursa (1447) ve Edirne Muradiye Camileri (1436), Edirne Üç Şerefeli Cami (1437-47), İstanbul Davud Paşa (1485) ve Rum Mehmed Paşa Camilerinde (1471) bulunur.

Netice-i kalam; kalemkârların bu kıymetli icrası olan kalemkârî, taşıdığı engin mana ve inançla ihya ederken mabedi, ruhları da nasipsiz bırakmaz feyzinden. Umulur ki güzelliğini temaşa eden gözler, bigâne kalmaz bu sanatın icrasıyla erişilen kadr-u kıymetten. ■

ÖMRÜMÜN EN GÜZEL VE EN ÇETİN YOLCULUĞU

| Mustafa BAŞPINAR

Hayatta imrendiğim insanlar oldu. Sizin de olmuştur elbette. Mesela kitapla yolculuğu çocukluk yıllarına dayanan insanlar, bunlardan bazıları. Onların, “Çocukken dönüp dolaşıp okuduğum kitap...” diye başlayan cümlelerinin benzerini kurmak istedim. Maalesef! Evet, o yıllarda, yani çocukluk yıllarımda, kitap okuyamadım ama hayatın ortasında bir yerde, kendi bakış açıma göre hayatı okudum. Bu da bir tür okuma değil mi? Gönül arzu ederdi ki hem kitap okuyayım hem de hayatı. Nasip değilmiş. Fakat şimdi

çok mutluyum. Severek okuduğum, başkalarına tavsiye ettiğim, bazen dönüp dolaşıp bir daha okuduğum, kütüphanemde özenle sakladığım binlerce kitabım var. Şükürler olsun! Neden şükretmeyeyim ki! Biraz geç de olsa kitapla tanışmış, dost olmuş, sırdaş olmuş biri olarak şükretmek bir borçtur benim için. Peki, ne değişti bende? Ya da ben bu değişimi istemiş miydim? Beni bu değişime sürükleyen süreç nasıl başladı? Bu soruların sonuncusuyla devam edeyim o hâlde yazıma.

Kitapla ilgili zihnimdeki en eski görüntü okul öncesi döneme

ait. Rahmetli ninem zaman zaman ama daha çok perşembe akşamları babama hitaben, “Oğlum, yarın cuma. Yasin oku, sevaptır.” derdi. Hatırladığım ikinci şeyse okula dair. Sınıf öğretmenimiz bizlere birer kitap vermişti. O kitap sanırım çantamda günlerce dolaştı sonra öğretmen istediğinde kitabı teslim ettim. Bu kitabı okudum mu, öğretmen okuyup okumadığımı sordu mu, hatırlamıyorum. Kitabı okusaydım sanırım bir daha onun elini bırakmazdım. Kitapla ciddi anlamda ilk tanışmam ise lise yıllarıma denk gelir. Yatılı kaldığım yurdun etüt salonları

arasında aylak aylak dolaşırken masa üzerine bırakılmış bir kitabın kapağı dikkatimi çekmişti. Benden bir şeyler vardı o kapakta. Elime alıp kapağa epey baktım. Sanki bir film seyrediyor gibiydim. Sonra sayfaları arasında buldum kendimi. Nasıl oldu, anlamadım. Okuyordum ve okuduklarımdan hoşlanıyordum. İşte o kapaktan satırlara uzanan yolculuk tam çeyrek asırdır devam ediyor.

Her insana nasip olur mu bilmem ama bazen hayatta birileri karşımıza çıkar, bize dokunur ve hayatımıza şekil verir. Benim ömrümde de böyle bir insan oldu. Üniversite yıllarımda yeni Türk edebiyatı derslerimize gelen kıymetli hocam Turan Karataş Beyefendi. Hocamız derslere gelirken yalnızca ders notlarıyla sınıfa girmezdi. Yeni çıkmış bir şiir, öykü ya da deneme kitabıyla yahut bir dergiyle gelirdi. Bazen ör-

nek metinler okurdu bazen sadece tanıtıp geçerdiklerini. Ders sonrası soluğu kitapçevlerinde alırdık, bahsi geçen dergi ya da kitapları bulabilmek için. Turan Bey'in bu tutumuyla has edebiyatla ve bilhassa günümüz edebiyatıyla tanıştım. Bir insan ömrüne göre kısa olan kitap maceramdan geriye ne kaldı? Kitap dostu bir insan, seçkin eserlerden oluşmuş mütevazı bir kütüphane, sevdiğim yüzlerce yazar ve şair, kimisini unuttuğum kimisi bende yaşayan bir dünya roman kahramanı ve birazdan bahsedeceğim mutluluklar, yaralanmalar...

Bu serüvende değişim kaçınılmazdı. Öyle de oldu. Bir insan, kitapla haşır neşir olur da aynı kalır mı? Mümkün değil bu. İşin tabiatına aykırıdır kitap okuyan birinin değişmemesi. Çünkü elimize aldığımız her kitap kalbimizin değişime açılan bir yüzüdür aynı zamanda.

Bahsettiğim değişimin boyutlarını kendimin ölçmesi elbette mümkün değil. Ancak aradan geçen çeyrek asra rağmen kitap elimden düşmemişse bu bile kitabın zihin dünyamda bir değişim yarattığının göstergesi değil de nedir ki.

Yazının ilk paragrafında sıraladığım üç sorunun sanırım en zoru kitapla birlikte gerçekleşen değişimden memnun muyum? Bu soruya tek başına evet ya da hayır dersem dürüst davranmış olmam. Bazen iyi ki kitap var hayatımda derken bazen kitabın ağırlığı altında ezildiğim oluyor. Bu anlarda geldiğim noktayı günlüğüme yazdığım şu satırlarla özetlemem mümkün: "Her şeyin bir bedeli vardır, okur olmanın da. Bir gün okur olmanın bir bedelinin olacağını ve bu bedelin ağırlığını iliklerime kadar hissedeceğimi düşünmemiştim. Oysa şimdi söyleyebilirim ki bu bedel bende onulmaz yara-

lar açmaya devam ediyor. Bu yaralara daha ne kadar dayanabilirim, onu hiç bilmiyorum.”

Bir taraftan onulmaz yaralar açan kitap bir taraftan da o yaraları tedavi etmeye başlıyor. O zaman mutlu oluyorum. Doğru bir eylemi gerçekleştirdiğimi düşünüyorum. Kendimi en çok kitaplı yıllarımda farklı görmeye başladım hemcinslerimden. Yani kendim olabilmek, esasında kastettiğim. Nermi Uygur, “Herkesin üzülmesine üzülme, herkesin alkışladığını alkışlamak üzere kurulmuşuz sanki. Herkes gibi düşündükçe düşüncelerimizin sağlamlığı artıyor sanıyorduk. Başkalarınıninkiyle örtüşmedikçe güvenemiyoruz yargılarımıza. Tüm yapıp etmelerimizi başkalarına uydurarak değerlenmekten daha doğal bir şey yokmuş gibi geliyor bize.” der *Yaşama Felsefesi* isimli eserinde kendi gibi olamayan, ezberci tiplerden bahsederken. Evet, kitap beni o ezberci tiplerden, kendisi olamayan insanlardan ayrı bir noktaya taşıdı. Bunu rahatlıkla söyleyebilirim. Bulduğunuz ortamda farklı düşünüyorsanız ve bu düşüncenizden

dolayı yargılanıyorsanız aynı kaderi paylaştığımızdan emin olabilirsiniz. Bu durum aynı zamanda bizlerin seri üretim olmadığımız anlamına gelir. Seri üretim olmamak ne kadar kıymetli bilerseniz! İşte tam bu noktada iyi ki kitapla dost olmuşum diyorum tekrar. Ancak kitapla birlikte hem özümde dönme hem de kitapla donanma çabası içerisinde oldum. Yani kendi tabirimle Lenileşmekten kurtuldum. Evet, ben biraz da Lenileşmemek için okuyorum. *Fareler ve İnsanlar* romanının akli dengesi olmayan karakteridir Lenie. Yumuşak şeylere dokunmayı seven biridir. Ancak o, sınır koyamadığı için sonunda öldürüyor o yumuşak şeyleri. Fare, tavşan ve sonunda bir kadını. Son zamanlarda hep bunu düşünüyorum. Acaba hepimiz birer Lenie miyiz? Hep yön vermek istiyoruz. Hükmettiğimiz herkesin bizim gibi olması için her şeye müdahale ediyoruz. Başlangıçta masum bir sevgi ve koruma olarak başlayan şey zamanla korkuya dönüşüyor. Hükmedememekten korkuyoruz. Daha kolay yönlendirmek için müdahale ediyoruz. Şans tanımayan bir anlayış bu. Tek taraflı sevginin ürünü. Bir tür hastalık hâli. Böylesine hastalıklı hâl sonunda ölümü geti-

riyor. Sevdiklerimizi, içimizde iyi niyetlerle kendi ellerimizle öldürüyoruz. Onun özgünlüğünü öldürüyoruz. Kendi olma şansını öldürüyoruz. İşte kitap beni Lenieleşmekten koruyor, bu tuzağa düşmemi engelliyor.

Değişim ve kitap bahsini konuşurken empatiye değinmeden olmaz sanırım. Kitapla birlikte başka dünyalara misafir olmam, başka kimliklerden insanlarımın olması zamanla kendimi onların yerine koymama vesile oldu. Nazan Bekiroğlu bir denemesinde insan olmanın ilk şartından bahseder ve “İnsan kendini başkasının, dahası kurdun kuşun, börtü böceğin, kırık dalın yerine koyabiliyorsa insandır.” der. Kendimi geçen zamanda farklı kültürlerden, farklı ırklardan, farklı dinlerden olan insanların yerine koymayı denedim. Yerlerinden yurtlarından zorla göç ettirilen ülkemdeki güzel insanları da anlamaya çalıştım, basit botlarla hayatları hiçe sayılarak ölüme gönderilen mültecileri de. Sadece bunu düşününce bile iyi ki kitaplarla yolum keşmiş diyorum. Hele hele mağdur olan öteki diye yaftalanıyorsa. Benim gibi yaşamıyor, benim ırkımdan, kültürümden, inancımından değil diye kulakları sağır, kalpleri

mühürlenmiş insanlar onlara yüz çeviriyorsa. Bütün bunları gördükçe, iyi ki kitaplar var, diyorum.

Kitap dostu her insanın yaşadığı bir mutluluk vardır. Kitapla sıkı fıkı olamayanlar, onunla âdeta bir aşk yaşayamayanların bilemeyeceği bir mutluluk bu. Nedir o mutluluk? Bahsettiğim mutluluk, iyi bir kitapla karşılaşmanın verdiği mutluluktur. Şunu samimiyetimle söyleyebilirim ki iyi bir kitapla karşılaştığım günler mutlu olmak için başka bir şey aramam. Çünkü bilirim ki o gün, belki takip eden günler ayakta kalmak için bana o mutluluğu tattıran kitap yeterlidir. Bahsettiğim nitelikteki kitaplarla tanışmış olmak hep heyecandırmıştır beni. Mesela birkaç kez ertelediğim, son denememde bitmesin dediğim ve sonraki yıllarda üç beş defa daha okuduğum *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* o kitaplardan yalnızca biri. Yine çok severek birkaç kez okuduğum kitaplar oldu. *Ya Tahammül Ya Sefer*'i, *Uzun Hikâye* ve *Beyhude Ömrüm*, *Uzun Çarşının Uluları*, *Kahveler Kitabı*, *Dede Korkut Hikâyeleri*, *Yaşamak Hatırlamaktır*, *Suç ve Ceza*, *Cimri*, *Romeo ve Juliet* gibi daha pek çok kitap var böyle. Şimdi *Gün*

Olur Asra Bedel'i ve *Cemile*'yi, *Anna Karanina*'yı, *Parasız Yatılı*'yı, *Huzur*'u ve *Beş Şehir*'i, *Gündoğmadan*'ı ve *Diriliş Neslinin Amentüsü*'nü, *Turna ve Gayda*'yı, *Mor Mürekkep*'i, *Vahiy ve Sanat*'ı, *Acı Çekmiş Yüzünde*'yi, *Angelika*'yı zikretmezsem olmaz. Peki diğerleri? Onlar da ben kalsın. Yoksa bu yazı bitmez. Her insan gibi ben de bazen yaşadığım hayattan şikâyetçi oluyorum. Bu kirli dünyada yaşamak her zaman cazip gelmiyor. Bazen sığınacağım bir ana kucağı aradığım oluyor. İşte o demlerde kitap bana uzatılan bir el oluyor. O ele sarılıyorum. Çünkü mutlu ediyor beni, çünkü beni başka evrene davet ediyor kitap. Dünyam oluyor o demlerde. Yediğim ekmek gibi, içtiğim su gibi aziz oluyor o zaman kitap.

Bir insan bir eylemi üzerine bu kadar düşünmeli mi? Elbette. Hem de insan olduğu için. İnsan düşündüğü için güzeldir ve bu yönüyle diğer varlıklardan ayrılır. Necip Fazıl, “Arı bal yapar, fakat balı izah edemez. Ağaçtan düşen elma da arz cazibesi kanundan habersizdir... Sanatçı sanatı üzerine düşünür.” der. İnsan da her eylemi üzerine düşünmeli, haksız mıyım? ■

**ASRIN
İDRAKİ**

KUR'AN'I ANLAMAK SÜNNETİ YAŞAMAK

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

İslam inanç, düşünce ve ahlakının temelinde tevhid, nübüvvet ve ahiret kavramları vardır. Hayata dair bütün ilke, ölçü ve değerlerin ruh kökünün birleştiği bu üç kavramın, İslam'ın toplumsal boyuttaki önemli hedeflerinden vahdet bilincinin ve ümmet şuurunun ikamesinde de belirleyici rolü bulunmaktadır. Bu kavramlardan özellikle İslam'ın insanla, toplumla ve hayatla buluşturulmasında nirengi noktası olan nübüvvetin Müslümanları ortak bir mefkûrede, müşterek bir yöntem ve yolda birleştirici rolü göz ardı edilemez. Nübüvvetin etkin olmadığı bir din tasavvuru, Müslümanları hakikatten uzaklaştıracağı gibi toplumsal açıdan da zayıf ve güçsüz duruma düşürecektir. Zira bireysel ve toplumsal boyutta bir bilinç inşa eden ve o doğrultuda Müslümanca yaşayışın ölçüsünü ortaya koyan, rehberliğini ve önderliğini yapan alternatifsiz bir kurum olan nübüvvet yok sayıldığında din adına elle tutulur pek de bir şey kalmayacaktır.

İslam inanç ve düşüncesinin uygulama alanındaki vazgeçilmez rolü sebebiyle nübüvvet, İslam'a yönelik saldırıların daima odağında olmuştur. İslam'ı ve Müslümanları hedef alan dâhili ve haricî bütün menfur teşebbüsler ve itibar suikastları, genellikle Hz. Peygamber'in hayatı, sözleri, kararları ve uygulamaları üzerinden yapılmıştır. Böylece nübüvvet kurumu insanların gözünde zayıflatılarak İslam'ın her çağda hayata rehberlik etme ve insanlık için umut olma özelliği perdelenmeye çalışılmıştır. Mesnetsiz itham, iftira ve yalanlardan oluşan bu tür saldırıların maalesef zaman zaman amacına ulaştığı da söylenebilir. Özellikle son yıllarda Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) nübüvvet görevinin önemli bir tezahürü olan hadis-i şeriflerin dinî hayata rehberliği konusunda sık sık spekülasyonlar yapıldığını müşahede ediyoruz. Müslüman kimliği ve ilmî birikimiyle temayüz etmiş bazı zevatin bile bu konuda ciddi bir zihin dağınıklığı yaşadığına şahit oluyoruz. Hz. Peygamber'in söz ve uy-

**Teorik çerçevesi
Kur'an ile
belirlenmiş olan
İslam, sünnet-i
nebevi ile yaşanan
bir hayata
dönüştürülmüştür.
Sünnet-i nebevi,
Kur'an'ın getirdiği
ilke, ölçü ve
hükümlerin
tecrübe edilmiş
pratiğidir.**

gulamaları üzerinden İslam'a yönelik saldırılar karşısında duygu karmaşası yaşayan kimi Müslümanlar, ne yazık ki hadisler hakkında büsbütün inkârcı bir tavra yönelebilmektedir. Sözüm ona İslam'ı töhmetten kurtarma adına hadislerden topyekûn kurtulmayı ve sadece Kur'an'a tutunmayı çıkar bir yol olarak görebilmektedir. Aslında bu epistemolojik bir inanç savrulmasıdır.

Bilinmelidir ki Kur'an metnini bugüne ulaştıranlar, hadisleri nesilden nesile nakledenlerden başkaları değildir. Bu sebeple rivayet ve nakil süreçlerine dair hususlar üzerinden hadisler itibarsızlaştırıldığında, bir noktadan sonra Kur'an'ın da kimi Müslümanlar nazarında önemsizleşmesi kaçınılmaz olacaktır. Bunun bir adım ötesi ise İslam'ın modern dünyada yaşanamayacak bir din olduğuna ikna olmuş, kendi benliğine yabancılaşmış ve ümmet şuurundan yoksun düşmüş Müslümanların, dini sadece vicdanlara hapsederek hayatın dışına çıkarmasıdır. Zira dinin kaynağına dair parçacı ve kuşkucu bir anlayış, İslam'ın evrensel mesajını çağda taşıyamayacağı gibi "yaşayan İslam"dan kopuşu hızlandırarak Müslümanları insanlık için şahit (örnek) ümmet vasfından bile uzaklaştıracaktır. İmanın, güvenin ve ümmet bilincinin örselendiği bir vasatta insanlar elbette günbegün bireyselliğin, bencilliğin ve dünyacılığın (sekülerizmin) girdabına sürüklenecektir. Bu anlayışın nihai kerte Allah'ın

varlığını kabul edip dini, kitabı, peygamberi ve ahireti inkâr eden bir sapkınlığa (deizme) payanda olduğu da izahtan varestedir.

Diğer taraftan Kur'an'ın mesajını Hz. Peygamber'in uygulamalarından soyutlayarak anlamaya çalışmanın son derece sübjektif mülahazalara ve her konuda derin fikrî ayrılıklara yol açacağı aşikârdır. Böyle bir durumda İslam, kimin yorumuna ve hatta kimin hangi yorumuna göre anlaşılıp yaşanacak? Her şey bir yana, sırf bu sorunun cevabında ittifak edecek kaç kişi bulunabilir? Şu bir gerçek ki İslam'ı sadece Kur'an üzerinden tanıma ve anlama gayreti, kişiyi ayetlerin muhtemel anlamlarından belki bir kısmına, kendi idrak kapasitesi kadarına ulaştırabilir. Hâlbuki İslam'ı doğru bir şekilde yaşamak için bundan daha fazlasına ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç da ancak vahyin pratiğine, sünnet-i nebeviye muttali olmakla bertaraf edilebilir. Dolayısıyla hadis-i şerifleri tümünden reddederek sadece Kur'an'dan hareketle İslam'ın yaşanabileceğini öne süren bir anlayış, ilkesiz, keyfî ve görece bir dinî yaşantıya ve nihayetinde devasa bir inanç ve din karmaşasına zemin teşkil edecektir.

Esasen sünnet-i nebevi, Allah tarafından Hz. Peygamber'e tevdi edilen örneklik misyonunun genel adıdır. Söz konusu misyon, çerçevesi Kur'an ile belirlenen varlık, insan, toplum, din ve hayat tasavvurunun beşerî planda gerçeklik

bulmasıdır. Bu anlamda teorik çerçevesi Kur'an ile belirlenmiş olan İslam, sünnet-i nebevi ile yaşanan bir hayata dönüştürülmüştür. Sünnet-i nebevi, Kur'an'ın getirdiği ilke, ölçü ve hükümlerin tecrübe edilmiş pratiğidir. Bu itibarla Müslümanlığın, sünnet-i nebevi ekseninde yaşanan bir hayatla gerçek anlamını bulacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Aslında Müslümanca yaşamak, bir bakıma herkesin kendi bulunduğu konuma, seviyeye ve statüye yansıyan yönüyle sünnet-i nebevinin tekerrüründen ibarettir. Ötesi bidattir. Çünkü hayatın vahye uygunluğunun makyası nübüvvet makamıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de nübüvvetin genel anlamıyla tevhid dini olan İslam'ın reddedilemez unsuru olduğu ısrarla vurgulanmakta (Nisa, 4/136.); bu hususta peygamberlerin örneklik misyonuna dikkat çekilmekte ve onlara tabi olmanın imani bir sorumluluk olduğu haber verilmektedir.

Peygamberler, Allah'ın mesajını insanlığa ulaştıracak elçiler olmaları yanında, insanlık için seçilmiş örnek, önder ve rehber kişilerdir. İslam inanç, düşünce ve ahlakının her yönüyle müşahhas numuneleridir. Bu bağlamda Cenab-ı Hak, peygamberlerin sonuncusu olarak tanıttığı Hz. Muhammed'i (s.a.s.), Kur'an-ı Kerim'de insanlık için en güzel örnek olarak takdim etmektedir. Tarih de şahittir ki o, inanç ve anlayışı, tavır ve duruşu, söz ve davranışı ile vahyin hayatla bu

luşmasında her açıdan en güzel ve en büyük örnektir. (Ahzab, 33/21.) İslami bütün ilke ve değerler, onun örnek hayatında temsil bulmuştur. Onun örnekliliğini benimsemek ve ona tabi olmak, imanın bir gereği olduğu kadar Allah sevgisinin bir tezahürü ve ebedi kurtuluşun da yegâne yoludur. Dolayısıyla Müslümanlar açısından bugün önemsenmesi ve öncelenmesi gereken asıl konu, yaşanan hayatın Hz. Peygamber'in örnekliliğiyle örtüşmesi olmalıdır. Hiç şüphesiz bu durum, onun hayatını bilmeyi, sünnetini anlamayı ve düşünce ufkundan haberdar olmayı zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte İslam'ın inanç, ibadet, muamele ve ahlaka dair ilkelerini hayata nasıl taşıdığını öğrenmek de bir zorunluluktur. Aksi hâlde ona nasıl tabi olunabilir ki? Bu noktada gündeme gelen en temel mesele ise Hz. Peygamberin ve sünnetinin nereden öğrenileceğidir.

Hız. Peygamber'i ve onun sünnetini doğru bir şekilde öğrenmenin ve anlamının yolu, Kur'an-ı Kerim'e ve hadis-i şeriflere bir bütün olarak bakmaktan geçmektedir. Bu hususta söz konusu kaynaklardan birine öncelik verilecekse o elbette Kur'an olmalıdır. Çünkü "sünnet" denildiğinde ilk olarak hadis-i şerifler akla gelse de Hz. Peygamber'i tanımanın en kesin bilgisi öncelikle Kur'an'dadır. Çünkü onun sünnetini belirleyen Kur'an-ı Kerim'dir. Hz. Peygamber, Kur'an'da ifadesini bulan ahlaki her bir değeri ve insani her

Nübüvvet, İslam'a yönelik saldırıların daima odağında olmuştur. İslam'ı ve Müslümanları hedef alan dâhili ve haricî bütün menfur teşebbüsler ve itibar suikastları, genellikle Hz. Peygamber'in hayatı, sözleri, kararları ve uygulamaları üzerinden yapılmıştır.

bir erdemi bizatihi yaşantısıyla ortaya koymuştur. Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan ne varsa Hz. Peygamber ondan uzak durmuş, emredilen ne varsa onun ilk uygulayıcısı olmuştur. Daha açık ve yalın bir ifadeyle o, âdeta yaşayan bir Kur'an olmuştur. Bu yüzden Kur'an'a yönelmek, sünnet-i nebeviye ulaşmanın öncelikli ve en kestirme yoludur. Bununla birlikte Kur'an'ın tebliğ ve beyan sürecinde sadır olan hadis-i şerifler başta olmak üzere Allah Resulü'nün hayatını ihtiva eden muteber siyer ve megâzî kaynakları da Kur'an'da müphem kalan yönüyle sünnet-i nebeviyi asırlar sonrasına ulaştıran önemli vasıtalarlardır. Bu meydana Hz. Peygamber'in İslam adına söylediği sözlerin, verdiği bilgilerin ve uygulamalarının vahye dayandığını ve ona tabi olunması gerektiğini bildiren ayetler, İslami hayata kaynaklık etmeleri açısından özellikle hadis-i şeriflerin değerini açıkça ortaya koymaktadır. (Âl-i İmran, 3/31; Araf, 7/158; Necm, 53/3-4; Haşr, 59/7.)

Neticede Cenab-ı Hak, Kur'an'da ne yapılması gerektiğini söylerken Hz. Peygamber, söz, fiil ve takrirleriyle onun nasıl yapılacağını göstermiştir. İslam karşıtlığının küresel boyutta bir teamül hâline geldiği günümüzde hakikati görebilmek ve o doğrultuda sabitkadem kalabilmek için Müslümanların kendilerini nerede konumlandırdığı büyük bir önem arz etmektedir. ■

BÜYÜK TAARRUZ ve BAŞKOMUTANLIK MEYDAN MUHAREBESİ

İtilaf Devletleri ile imzalanan Mondros Mütarekesini takip eden süreçte Osmanlı, askerî ve siyasi açıdan çetin zamanlar yaşıyordu. Sonrasında Türk topraklarında, hızlı, geniş çaplı ve sistematik bir işgal süreci başlamıştı. Diğer yandan özellikle İzmir'in

Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle de Anadolu'daki direniş ve millî mücadele ruhu alevlenmişti.

Anadolu'da tam bağımsızlık yolunda emperyalizme karşı topyekûn var olma mücadelesi veriliyordu. Milletimizin bu direnişi tüm dünyaya örnek oldu.

**Sakarya'da 22 gün
22 gece süren zorlu savaşta
Müslüman Anadolu halkı,
süngülerle zafere yürüdü.**

Sakarya Meydan Muharebesi'nden büyük bir galibiyetle çıkmasına rağmen Türk ordusu çok yıpranmıştı.

Tek bir hamleyle Yunan ordusunu Anadolu'dan atmak için uzunca bir hazırlık dönemine girildi ve bu süreç de büyük bir gizlilikle yürütüldü. Öyle ki ordunun savaşmaya mecali olmadığına, meclisin ve ordunun barış ve işbirliğinden taraf olduğuna ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın gazetecilere Ankara'da çay partileri düzenlediğine dair tezvirat çıkarıldı, İstanbul üzerinden bütün Anadolu'ya bu haberler yayıldı.

Bu hazırlıklarda millet de büyük bir özveriyle hareket etti ve âdeta varını yoğunu ortaya koydu.

Düşmana karşı kalıcı ve sağlam bir darbe vurmak için sessiz sedasız devam eden taarruz hazırlıkları, bir yıl kadar sürdü. Ve nihayet

26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz

ile yanan bağımsızlık meşalesi,

30 Ağustos günü

Başkomutanlık Meydan Muharebesi

ile kesin sonuca ulaşmıştı.

Dünya kamuoyu, Türk ordusunun taarruz kabiliyetinin kalmadığına ve Türk milletinin muvaffak olamayacağına inanıyordu.

Zira ordu ve millet, asker ve teçhizat açısından sayıca bir üstünlüğe sahip değildi.

Fakat buna rağmen İslam'la yoğrulmuş Anadolu'nun Müslüman evlatları, yeniden küllerinden doğdu, düşman işgaline son vermeyi başardı. Sonuç olarak 1 Eylül'de Uşak, 9 Eylül'de İzmir, 11 Eylül'de Bursa kurtarıldı. Eylül ayının ortalarında Batı Anadolu ve Kuzeybatı Anadolu, Yunan işgalinden temizlendi ve Yunan ordusu Anadolu'dan tamamen çekilmek zorunda kaldı.

Böylece Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi de zaferlerle dolu Türk tarihinin büyük kırılma noktaları arasındaki yerini aldı.

TAYYİB OKIÇ

HAYATI ÇİLEYLE YOĞRULMUŞ BOŞNAK BİLGİN

Enbiya YILDIRIM

Ü

lkemizde İslami ilimlerin akademide gelişmesine ve sistemleşmesine Muhammed isimli üç misafir hoca büyük katkı sunmuştur: Bunlar Muhammed Tanci, Muhammed Hamidullah ve Muhammed Tayyib Okiç'tir.

Yazımızda ele alacağımız Okiç Hoca, 1902 yılında Bosna'da doğdu. Sekiz yaşına kadar doğduğu yerde yaşadı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Bosna-Hersek'i işgaliyle başlayan on yıllık direnişin sonunda, İstanbul medreselerinde okumuş bir bilgin olan babası, Meşihat-i İslamiyye üyeliği ve Reisülulema muavinliği göreviyle Saraybosna'ya tayin edildi. Yeni şehre taşınmalarının ardından Muhammed ilk eğitimini alıp Okruzna Medresesi, daha sonra da İslam Hukuku ve İlahiyat Mektebinden mezun oldu. Ardından Zagreb Üniversitesinde Latin dili ve edebiyatı imtihanlarını vererek buradan da diploma aldı. Ardından aynı üniversitenin Hukuk Fakültesinde başladığı eğitimini Belgrad Hukuk Fakültesinde tamamladı. Babasının yönlendirmesiyle yoluna devam ederek Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden keza Şark Dilleri Okulundan Arap, Türk ve Fars dili ve edebiyatı diplomalarını da aldı. Burada zamanın meşhurları Louis Massignon gibi hocalardan dersler okudu. Söz konusu Edebiyat Fakültesinde doktora tezini de tamamladı lakin babasının ağır şekilde rahatsızlanması üzerine Saraybosna'ya dönmek zorunda kaldı. Tezini bitirmesine rağmen yayımlanmadığı için doktor ünvanını kullanamadı. Paris'te tezinin bulunduğu bina 2. Dünya Savaşı yıllarında zarar gördüğü için çalışmasına daha sonraları ulaşamadı. Son derece idealist bir öğrenci olan Muhammed Hoca, Paris'teki tahsili sırasında bir süre Tunus Zeytune Üniversitesi Arap dili ve edebiyatı bölümünde ihtisas yaptı ve Tahir bin Aşur gibi büyük üstatlardan dersler aldı. Tüm bu eğitim süreci arasına iki küsur yıllık öğretmenliği de sığdırdı. Buraya kadar yazdıklarımız nasıl bir azimle karşı karşıya olduğumuzu anlatmaya yetmiştir.

Arapça, Türkçe, Farsça yanında Avrupa dillerini iyice öğrenen Okiç, 1934-1941 yılları arasında Üsküp'teki Kral I. Aleksandr Büyük Medresesinde hadis ve tefsir okuttu. 1939 yılında da Belgrad Üniversitesi'nde şarkiyat, Yugoslav tarihi, Sırp-Hırvat dili ve edebiyatı tarihi alanlarında hocalık yapmaya başladı. 2. Dünya Savaşı esnasında, 1941 yılında Üsküp'ten Saraybosna'ya gitti. Bir buçuk yıl kadar da Belgrad büyükelçiliğimizde sekterlik ve tercümanlık yaptı. Belgrad'ın Almanlar tarafından işgalinin ardından elçilik çalışanlarıyla birlikte sekiz ay süreyle Almanya'nın çeşitli şehirlerinde mecburi ikamete tabi tutuldu. Bu sürgün dönemi bombardımanlar ve ağır şartlar altında çok sıkıntılı geçmesine rağmen sonraları dertlerini anlatmaktan hep kaçındı. Bunun yerine komünizm ile faşizmin fenalıklarını anlatma yolunu tercih etti.

1945 yılında Türkiye'nin Almanya'ya savaş ilan etmesi sebebiyle diğer elçilik mensuplarıyla birlikte bir İsveç vapuruna binerek -Alman denizaltılarının bombalama riski nedeniyle- Kuzey Afrika sahilleri boyunca bir ay süren yolculuktan sonra Almanya'dan Türkiye'ye geldi. Sonrasındaki iki yılı tam anlamıyla sefalet içinde geçtikten sonra üç yıl boyunca armatörlük ve benzeri özel kurumlarda çalıştı. İstanbul'daki Başbakanlık arşivinde de bir profesör adına deşifre ve istinsah işi yaptı. Arşivdeki çalışmaları pek çok belgeye ulaşmasını sağladı ve bunlardan, ileriki çalışmalarında yararlandı.

Ankara günleri

Beş yılın sonunda 1950'de, dekanın davetiyle Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde sözleşmeli olarak göreve başladı ve kendisine hadis alanında profesörlük ünvanı verildi. Burada Temel İslam Bilimleri başkanlığına getirilerek hadis ve tefsir bölümlerini kurdu. 1969 ders yılına kadar fakülte-deki görevine devam etti. Burada, 1964-1971 yılları arasında, on beş günde bir gidip iki gün dersler vermek suretiyle Konya Yüksek İslam Enstitüsünde hocalık yaptı.

Ankara İlahiyattaki görevi, patlak veren başörtüsü olaylarında öğrencileri organize ettiği suçlaması, keza kendisiyle uğraşanların çok olması nedeniyle sözleşmeye aykırı olarak sonlandırıldı. O da mahkemeye vererek davayı kazandı. Lakin kendisine ne tazminat verildi ne de fakülteye iade edildi. Çünkü davayı kazandıktan sonra başlama dilekçesi vermesi gerektiğini bilmiyordu ve bu durum kendisine söylenmedi. Tam tersine hocayı uzaklaştırmak için bulunmaz bir fırsat olarak değerlendirildi. Burada görevliyken dediği bir söz yaşadıklarını özetlemekteydi: "Değil bıyık bırakmak, yüzümde bir kılın bulunmasına bile tahammülleri yok." Bunu derken elini suratına götürerek küçücük kıl tarifi yapar ve yüzü başka bir şekil alır.

Fakülteden ayrılmasının ardından 1971-1973 yılları arasında maddi açıdan çok zor günler geçirdi. Dostlarının destekleriyle ayakta kalabildi ve çalışmalarına zar zor devam ede-

bildi. 1973-1977 arasında da geçimdeki sıkıntılarını aşabilmek için Erzurum Yüksek İslam Enstitüsünde hocalık yaptı. Burada da rahat bırakılmadı ve dindarlığı nedeniyle bazı gazetelerde aleyhinde yazılar çıktı.

Şeker hastası olan Hoca 1977 yılında ara tatilde Erzurum'dan geldiği Ankara'daki evinde hastalandı. Kapıya gelen postacı içerideki ayak seslerini duymasına rağmen kapının açılması üzerine durumu fakültesine bildirdi. Evine gittiklerinde, kapıyı postacıya açmaya gelen Hoca'nın yere yığılmış olduğunu gördüler. Derhal hastaneye kaldırdılar ancak birkaç gün komada kalan Hoca kurtarılmayarak vefat etti. Komünizme karşı olması sebebiyle Tito rejimi tarafından Yugoslavya'ya girişi yasaklanmış, ülkemize geldikten sonra yurduna bir daha dönememişti. Vefatı nedeniyle Yugoslavya elçiliğinden çok zor alınan izin sonrasında özel araçla ülkesine götürülerek Saraybosna'da defnedildi. Kütüphanesi, İzmirli bir hayırsever tarafından satın alınarak Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesine hediye edildi. Yabancı hoca statüsünde daha iyi bir maaş aldığından ve ülkemiz vatandaşlığına geçmesi durumunda en alt düzeyde memur maaşıyla göreve devam edecek olmasından dolayı Hoca, arkadaşlarının tavsiyesine uyup Türk vatandaşlığına geçmedi ve otuz yıldan fazla bir süre vatanlı olarak yaşadı.

Kişiliği

Öğrencilerinin imanlı ve ahlaklı yetişmesi birinci önceliği idi,

onların her sorunuyla ilgilenen ve hocalığı sadece dersle sınırlandırmayan Tayyip Hoca, devlet dairelerinde öğrencilerinin işlerini halletmekten, nikâhlarında şahitlik yapmaya varıncaya kadar talebe sevdalısı bir insandı. Ayrıca o, başta asistanlar olmak üzere yüzlerce gencin yetişmesine, ufuklarının açılmasına vesile olmuştur. Ona dair hatıralarını anlatan talebelerinin, ilmiyle âmil, beş vakit namazını kılan kâmil bir mümin olduğunu söylemeleri dikkat çekicidir. Demek ki o vakitler namaz kılmak ayırt edici, dikkat çeken bir hususiyetti. Nitekim Hocamız evine giden öğrencilerle birlikte cemaatle namaz kılar, ayağındaki ak-sama nedeniyle imameti onlara yaptırırdı.

Mezhep düşmanlığı veya fanatıklığı yoktu. Hepsini İslam'ın geniş dairesi içinde bir bereket olarak görürdü. Bununla birlikte ilmî meseleler tartışılırken inandığı şeyleri dobra dobra söyler, hiç çekinmezdi. Müsteşriklerin çalışmalarında tarafsızlıktan söz edilemeyeceğini belirtir, bunun oranının kişiden kişiye değiştiğine dikkat çekerek.

Son derece sistemli çalışır, yapacağı işleri bir kâğıda yazar, bitenleri siler, bitmeyenleri ertesi güne bırakırdı. Ayrıca çalışmalarını tasnif ederek ayrı ayrı zarflarda biriktirirdi. Çok zeki bir insandı ve geçmiş zamanlardaki hadiseleri teferruatına kadar hatırlardı.

Hocamız kendisini ilme adanmış olduğundan hiç evlenmemişti. Bu, onun değerli zamanının bir kısmını çamaşır, mutfak ve ev te-

mizliği gibi işlere ayırmasına sebep olmuştu. Eline geçeni kitaba yatırdığından dolayı da geçimini her zaman kıt kanaat sağlamış ama hiçbir zaman hâ-linden şikâyet etmemişti. Son derece nazik bir insandı ki kendisine yazılan mektupları asla cevapsız bırakmaz, verdiği sözü de mutlaka yerine getirirdi.

Hız. Peygamber bizim için ne ifade eder?

Kur'an'ı her mümin gibi baş tacı yapan Okiç Hoca, Resulüllah hususunda şöyle derdi: "Hz. Peygamber emir ve nehiy hususunda vahye tabi olduğundan [yani: "Ben ancak bana vahyolunana tabiyim." (Ahkaf, 46/9.), dediğinden], onun emir ve nehiyelerine itaat, Allah'ın emir ve nehiyelerine itaat sayılır. O (hadis), Kur'an'dan sonra, genel anlamda İslam dini öğretisinin, özel anlamda ise İslam hukukunun kaynağıdır. Bazen o, Kur'an'daki anlaşılması zor ve kapalı yerleri ayrıntılı olarak açıklamaktadır, bazen ise Kur'an'daki normları tamamlar-doldurur bazen de İslam öğretisinin tek ve en önemli kaynağı olabilir. Bunlar, Kur'an'ın sükût ettiği dinî, hukuki ve diğer konulardaki meselelerdir. (örneğin fitir sadakası, vakıflar ve diğer kurumlar gibi...) Hadis hiçbir surette Kur'an-ı Kerim'e muhalif değildir."

Onun açıklamalarını göz önünde bulundurduğumuzda şunu anlamaktayız. Hadis:

1. Dinin temel kaynağıdır.

2. Kur'an'ın neyin kastedildiği net anlaşılabilen hükümlerini açıklar.

3. Kur'an'ın koyduğu temel prensiplerin detaylarını belirler. Yani sınırlarını beyan eder.

4. Kur'an'ın hüküm koymadığı meselelerde müstakil olarak hüküm koyar.

Eserleri

Farklı coğrafyalarda birikim kazanan, tek bir çizgide eğitim almayan, uluslararası pek çok bilimsel kuruluşa üye olan, kongrelerde sunduğu tebliğlerle tanınan ve birkaç dil bilen Okiç Hoca çalışmalarında objektif kalmayı başarmıştır. Bu da araştırmalarının değerini artırmıştır. Dar çerçevede okuma yapan ve sadece hakikati kendi okuduklarından ibaret sananların, onun gibilerin eserlerini okumaya büyük ihtiyaçları vardır. Bu durum insana hoşgörüyü kazandırdığı gibi bildiklerinin esasında çok sınırlı olduğunu da öğretir.

Türkiye'nin en iyi İslam ve Balkan bilginlerinden biri olan Hoca'nın eserleri hadis ilimleri, Kur'an tefsiri ve Balkan incelemeleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. 104 çalışması tespit edilmiş olup bunlar Türkçe, Boşnakça, Arapça ve Fransızca neşredilmiştir. Bu eserlerde çok geniş bir perspektif, derinlemesine bir bakış görüşü. "İslamiyet'te İlk Nüfus Sayımı", "Hz. Peygamber Döneminde Kur'an-ı Kerim Öğretimi" makalelerinden bazılarıdır. Ansiklopedi madde yazarlığı da yapan Okiç'in kitaplarından bir kısmı şunlardır:

1. *Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*: Türkiye'de yazdığı ilk kitap olup hadis ilmi konusun-

da ülkemizde kaleme alınan ilk eserlerdendir. Kendisinden sonraki araştırmalara da kaynaklık etmiştir. Aslında bu kitap, daha sonra yazmayı düşündüğü ama gerçekleştiremediği geniş bir kitabın birkaç bahsinden ibarettir. Sünnet ve hadis terimleri hakkındaki açıklamalarla başlar ve devamında sahabiler, bilgin sahabiler, tabiiler, etbau't-tabiin, hadislerin alınması ve rivayet edilmesi, hadis için yapılan seyahatler, tıbbı ait hadisler, hadis mecmuaları gibi konuları içermektedir.

2. *Kur'an-ı Kerim'in Üslub ve Kıraatı*: Kur'an'ın tarzı, onun musiki ile ilgisi, okunma şekilleri ve kaideleri ile onu okurken ve dinlerken riayet edilecek hususlardan bahsetmektedir.

3. *İslamiyet'te Kadın Öğretimi*: Okiç Hoca'nın neşrini görmeden vefat ettiği bu eseri; kadının İslam'daki konumu ve değeri, anne ile çocukları arasında olması gereken karşılıklı sevgi ve yardımlaşma, kadının okuması, âlim sahabiler, sonraki devirde yetişen Müslüman âlim kadınlar, Türkiye'de İmam Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde okuyan kızlar ile ilgili istatistik verilerden söz etmektedir. 1978 yılında basılan kitap alanındaki ilk eserlerdendir.

4. *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*: Ders notlarından oluşmaktadır. Hoca'nın tefsir hâlinde kalmış olan "Apokrif Hadisler Üzerine Vaki Olan Harici Tesirler" başlıklı çalışmasını da içermektedir. Tefsir kısmında ise tefsir ilmi ile ilgili etraflıca bilgi vererek bazı yerlerde ayrıntıya girmektedir. ■

BENLİK GELİŞİMİNDE ÖTEKİNE DUYULAN İHTİYAÇ

Gelişimsel öykümüzde ilişki, temel bir ihtiyaçtır. İnsan, doğduğu andan itibaren sosyal bir ortama giriş yapar. O, fizyolojik ihtiyaçları olduğu kadar psikolojik ve sosyal ihtiyaçları da olan bir varlıktır. İnsanın dünya yolculuğundaki yaşam öyküsünde ilk ilişkisi bakım verenleri ile gerçekleşmektedir. Psikolojik varlığı da ilişki neticesinde gelişmeye başlar.

Sanılanın aksine, bebeğin yaşamak için yalnızca fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması yetmez. Yaşamak için anneyle olan ilişkisi beslenme ve besleme üzerinden olur. Bu da birey için “yaşama” ve “bakılma” ihtiyacının tamamlanması açısından elzemdir.

Her insandaki birincil dürtü, yaşayabilmek için bir “kişi” olmak, somut bir ben oluşumunu başarmak, bir kişilik geliştirmektir. Bu da ancak kişisel nesne ilişkileri ortamında gerçekleşebilir. Çocuğun gelişimi dinamik bir yol izler: Genlerinin etkisinin yanı sıra yaşam deneyimi ve çevre ile arasındaki ilişki de önemlidir. Gelişmekte olan bir beynin kendilik gelişimi bir başka kendilik ve bir başka beyin ile olan iletişimde gerçekleşir.

İnsanoğlunun beyninin büyümesi sadece genetik kodlarla olmaz, bir başka beyin ile aktif iletişim kurarak mümkün olur. Çocuk 2 yaşına gelene kadar beyin gelişiminin yüzde 80’i tamamlanmıştır. Yaşamın ilk yılında her saniyede 40.000 yeni sinaps oluşur. Bu beyin büyümesi, hayatın hiçbir döneminde bu kadar hızlı olmaz.

Beyin, esnek ve yaşamın ilk yıllarında oldukça hızlı bir organdır. Bu daha çok birin-

cil bakım veren ile duygusal bir ilişki üzerinden gelişebilir. Bu olmadığında nöranal sinapslar yavaş yavaş ölür. Bakım verenleri tarafından gerekli görüntü ve seslerden yoksun olarak büyüyen çocukların beyinlerinin yetersiz geliştiği bilinmektedir. İncelenen bazı yetimhanelerde, 0-2 yaş döneminde biyolojik olarak gıdası verilse de bazı çocukların öldüğü görülmüştür. O hâlde yaşamdaki birincil bakım veren ile ilk öykümüzün hayati olduğunu söylemek her açıdan mümkündür. George Eliot şöyle der: “Hayat, uyanıp annemin yüzünü sevmekle başladı.” Bu söz oldukça anlamlıdır. Bu yönüyle yaşam deneyiminde insanın öyküsünde anne her açıdan nadi-de bir yerde durur.

Sağ beyin sözsüz döneminde olan bebeğin deneyimleri, duygusal dünyasını içerirken sol beyinde daha sözlü ve bilinçli süreçler meydana gelir. Bebek ile anne arasında sağ beyinden (bebek) sağ beyne (anne) giden sözsüz yani duygusal bağlantı vardır. Bir bebek annesinin gözlerine baktığında bu duygusal girdi ve nöral bağlantıları çok hızlı bir şekilde oluşturur ve böylece beyin gelişmeye ve büyümeye devam eder.

Bebeğin anneyle ilgili ilk duygusal tasarımını kokudur. Bebek sadece annenin kokusu ile dahi duygularını regüle edebilir. Anne ve bebek arasındaki en etkileşimsel alanlar, görsel alanlardır. Annenin yüzü bebeğin hayatında çok ciddi bir görsel uyandır. Örtük bir bilgi alanı olarak bebek-te mevcuttur.

Sesleri işleyen kısım da sağ beyindedir. Bu sebeple ninniler sağ beyni büyütür. Duygusal gelişim için sağlıklıdır. Bebeğe, ye-

tişkinine konuşulan bir ses tonuyla konuşmadığımızı dikkat kesilebiliriz. Bebek dili denilen şeyi daha fonetik ve sesi ezgili kullanmak, bebeğe rahatlatıcı ve güvenli gelir. Bebeğin ritimlere ihtiyacı vardır. Aynı zamanda sesin ezgisi konuşmanın içeriğine duygu katar. Tınısına göre mizah ya da ciddiyetini yorumladığımız aynı kelimelerin farklı duygusal anlamları olduğunu sezmenin arka planı da sağ beyindeki sözsüz anlamlara örnektir. Duygusal bir konuşmayı tonajından anlarız, duygusal beynimizle okuruz onu. İlişkilerimizde sesimize dikkat etmekte yarar olabilir. Duygularımızı okumakta ve ilişki kurmakta önemli bir ipucudur.

Yetişkinlerde ve çocuklarda, özellikle çocuklarda kişilerarası ilişkilerde bilgilerin iletildiği ve alındığı esas araç duygulardır. Depresif bakım verenler, duyulan düz sesler, bu zenginleştirmeyi ve duygu okumayı cansızlaştırır; yeterli duyguyu hissedemezler ya da bu etkileşim sağlanamaz ise bu ileride duyguları anlamlandırmada bazı sorunlara yol açabilir: Literatürde “duygu sağırlığı” denilen duyguları tanıyamama sorunu karşımıza çıkar. Duyguyu hissetmek, sonra hissettiği duyguyu tanımlamak ve söze dökmek, bugün yetişkinlik için de temel duyguyu düzenleme sisteminin parçalarıdır. Sağ ve sol beynin etkileşimi, duyguyu söze dökmekle olur. Bu sayede yetişkinlik hayatındaki duyguları düzenleme mekanizması oluşur.

Duygular yaşamda önemli bir işleve sahiptir. İnsanın “ihtiyaçlarından” haber getirirler. Duyguyu düzenlemek adına ihtiyaçlarını dile getirmeyi de öğrenen çocuk bu sayede ilişkilerinde yeni bir boyut kazanır. Konuşma öncesi dönemde bunun duygusal anlamda işlemlenmesi gerekir. Anne ve bebek arasındaki ilişkide annenin kendi hislerini hissedebilme kapasitesi çok önemlidir. İlk yılda anne bunu sezgileriyle yapar: Yalnızca bebek ve annesine ait bir ilişki rezonansı olur; acıktığını, üşüdüğünü anlayabildiği kıymetli bir etkileşim olur aralarında. Duyguları düzenleme sürecinde ise anne de kendi duygularını düzenler çocuk da anne ile ilişkisinde bunu öğrenir.

Ezcümle, bireyin gelişimsel öyküsünde ilk öteki olan annesi ve çevresindekilerle deneyimleri, hayatı boyunca gelişecek olan duygusal kapasitesini etkilemektedir. Aynı zamanda bunun insani yetilerini kazanmasında da önemi büyüktür. Zira “ihmal” edilmiş çocukların toplumda sosyopati olarak bilinen vicdan ve merhamet

duygusundan yoksun bireyler olarak yetiştiğini ve beyinlerinde organik bir eksiklik olduğunu günümüz dünyasında biliyoruz. İlişkilerde hissetme kapasitesinin kıymetini bilmek ve insani yetiler için bir öteki ile kurulan bağ ve sosyal ilişkiler, bu açıdan önemli bir kaynak olarak görülmelidir.

Klein şöyle söyler: “Unutulduğunu sandığın her şey bir yerlerde duruyordur, sadece gömülmüş ve öznenin onlara ulaşması imkansızlaşmıştır. Ruhsal bir yapının (canlı) büsbütün silinip yok olabileceği çok kuşkuludur.” Gizlenmiş olanı bütünüyle ışığa çıkarıp çıkarmayacağımız bir ötekinin varlığıyla mümkündür. Steril bir ortamda ruhsallığımızı kendi ruhsal varlığı ile eşlik edecek “bir öteki” ile. Bu da psikoterapinin öyküye ışık tutan mühim yanıdır.

İnsanın temel meselesi aslında yine bir ötekinin varlığında aydınlanabilir. Fakat yıllardır gömülü olan aydınlanırken o ışık gözlerimizi kamaştırırsa dahi orada bu öyküye şahitlik edecek bir ötekine ihtiyaç vardır. ■

EV-LAD-I FATİHAN

İrfan FENNİ

Bandırma Eski Garaj Camii İmam Hatibi

*Üsküp ki Yıldırım Bayazıd Han diyarıdır,
Evlad-ı Fatihan'a onun yâdigarıdır.
Firuze kubbelerle bizim şehrimizdi o;
Yalnız bizimdi, çehre ve ruhiyle biz'di o.
Üsküp ki Şar-dağ'ında devamıydı Bursa'nın
Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın.
Üç şanlı harbin arşa asılmış silahları
Parlardı yaşlı gözlere bayram sabahları.*

Yahya Kemal Beyatlı

Diyaret İşleri Başkanlığı'mızca, Kuzey Makedonya'nın İştıp Kılavuzlu köyüne din görevlisi olarak görevlendirildim ve çıktım yola. Havalimanından daha şehre girerken benî ecdat yadigârı cami ve minareler karşıladı. Ezan seslerini duyunca sanki yabancı bir ülkede değil de memleketimin bir köşesinde hissettim kendimi. O rahatlık içerisinde gerekli resmî işlemlerimizi Müşavirliğimizde tamamlayarak sıcak bir yaz gününde görev yapacağım köye doğru düştüm yollara. Geçtiğimiz yerler bizim oraları hatırlattı hep bana. Buraların bir zamanlar bize ait olduğu her hâliyle belliydi. Makedonya'da görev yapacağım için Rabbime şükrettim. Yaklaşık bir buçuk saatlik yolculuktan sonra, yemyeşil meşe ağaçlarıyla kaplı virajlı yollardan rakı-

mı oldukça yüksek İştıp şehrine bağlı Kılavuzlu köyüne vardık. Köyün alt girişinde bulunan büyük bir manastır oldukça dikkat çekiciydi. İlerlediğimizde ise uzaktan görünen minare, insana huzur veriyor, buralarda bizden birilerinin yaşadığını söylüyordu. Çok küçük ve şirin bir Türk köyüydü. Dağların eteklerinde kurulmuştu ve manzarası çok güzeldi. Köye geldiğimizde ikinci vakti olduğu için ezan okuyup namaz kıldık. Sonra köylülerle tanıştık. Köyde âdeta bir bayram havası vardı. Köylüler ezana ve bir din görevlisine kavuştukları için ülkemize, Diyanet İşleri Başkanlığına teşekkür ederek minnettar olduklarını söylediler. Ülkemiz için dualar ettiler. Köydeki çocuklar da heyecan içerisinde camiye koştular. Böylece ilk dersimize tanışarak başlamış olduk.

Uzun zamandan beri köyde cami yokmuş ancak 2016 yılında Türkiye'den bir hayırsever kardeşimiz camiyi inşa ettirmiş. Bilahare Müşavirliğimizde de lojman inşa edilmiş. Böylece uzun süreli ilk din görevlisi olmak da bize nasip oldu. Beş yıl sürecek olan görevime başlamış oldum. Ailemle beraber küçük bir köyde yeni hayatımıza başladık. Zaman içerisinde köydeki bütün kardeşlerimiz ile tanıştık ve muhabbetle kaynaştık. Onlarla bilgilerimizi paylaştık, dersler yaptık. Küçüklerin abisi, büyüklerin bir kardeşi oldum. Cenazelerinde, düğünlerinde, sevinçlerinde, üzüntülerinde hep yanlarında olmaya çalıştım. Onlar da bize kendilerinden biri gibi davrandılar; bizi sevgiyle, muhabbetle kucakladılar.

Köyümüzde yirmi kadar çocuk vardı. Camide onlarla derslerimize devam ettik. Kur'an-ı Kerim ve ezan okumayı, namaz kılmayı öğrendiler. Bir kızımız Kur'an-ı Kerim'i hatmetti. Köyde çok uzun süredir hatim indirilmediği herkesin onu coşkuyla tebrik etmesinden ve sözlerinden anlaşılıyordu. Çocuklarla zaman zaman oyunlar oynadık ve onlara hem dinimizi hem tarihimizi hem de kültürümüzü öğretmeye gayret ettik.

Bayramlarda, ramazan ayında teravîh namazlarında kadını erkeği, genci ihtiyarıyla hep birlikte camide ibadet etme-

nin huzurunu yaşadık. Kurban bayramlarında köyümüzde dualarla kesilen kurbanları pay edip köyümüze ve çevremizdeki Türk köylerine dağıtarak bayramı yaşadık. Eşim de köyümüzde hanım kardeşlerimize Kur'an-ı Kerim okumayı ve kısa sureleri öğretti. Köyde yaşayan kardeşlerimiz kültürlerine bağlıydı. Yapılan yemekler, düğünler, giydikleri yöresel kıyafetler hep Anadolu'yu hatırlatmaktaydı. Türk ve Müslüman olduklarını her daim dile getirerek kimliklerini muhafaza etmekte, Türkiye'yi çok sevmekte ve ona gönülden bağlı olduklarını dile getirmektedirler. Zira her bir ailenin bir parçası, bir asır önce zorunlu olarak Anavatan'a göçmüş ve orada yaşamaktaydı. Bağlarını hiç koparmamışlar, cenazelerinde ve düğünlerinde birbirlerine hep gelip gitmişler. Biz

de görevli olarak camimizi ve minaremizi Türk bayrakları ile süsleyerek millî duygularımızı, günde beş vakit ezanımız ile de manevi duygularımızı canlandırmaya çalıştık. Zaman zaman Kepekçili, Yunuslu, Pırnalı gibi komşu köylerimize giderek oradaki kardeşlerimizin de ihtiyaçlarını görmeye ve gönüllerine dokunmaya gayret ettik. Oralarda da din dersleri yaptık, sorularını dinleyip cevaplar verdik, sofralarında bulunduk. Onlardan biri olduğumuzu hissettirerek muhabbetle yanlarında olduk. Okuduğumuz ezanlardan duydukları huzuru ve sevinci her daim dile getirdiler, benimle paylaştılar. Çünkü bu topraklar uzun süredir ezan sesinden mahrum kalmıştı.

Türkiye, buradaki kardeşlerimizle irtibatını gerek resmî kurumlar gerekse sivil toplum kuruluşları aracılığıyla can-

lı tutmuştur. İnsanımız onları ziyaret ederek, hediyeler getirerek veya göndererek, her zaman yanlarında olduğunu hatırlatarak gönüllerini almaktadır, bu çok sevindiricidir. Çünkü buradaki soydaşlarımız, ecdadımızın bizlere emaneti ve "evlad-ı fatihan"dır. Bu vesileyle görev yaptığım zaman içerisinde de tüm sivil toplum kuruluşları köyümüzü sık sık ziyaret ederek köy halkıyla hasbihal etmiş ve onlara yalnız olmadıklarını her daim hissettirmişlerdi.

Bir gün bir başka köyde cenazeye davet edildim ve gittiğim köyün hocası yoktu. Cenaze ile ilgili gerekli işlemleri yaptıktan sonra görüştüğüm oğlu bana rahmetli babasının hep şöyle dua ettiğini söyledi: "Cenazemi Türkiye'den gelen bir hoca yıkasın ve namazımı kıldırın." Bunu duyunca çok etkilendim ve duygulandım.

Görev süremi çok güzel hatırlar ve dostluklar ile tamamlayıp ülkeme geri döndüm. Ecdadımızın yadigarı kardeşlerimizle tanışıp onlara hizmet etmek suretiyle çok güzel vakit geçirdim. Onların gönlüne dokunmaya, dualarını almaya, oradaki yavrularımıza dinimizi ve kültürümüzü öğretmeye gayret ettim. Yahya Kemal'in de dediği gibi "Bir Türk'ün gönlünde nehir varsa Tuna'dır; dağ varsa Balkan'dır."

Evlad-ı fatihan diyarı Balkanlarda, Rumeli'de ve dünyanın dört bir yanında görev yapan, hizmet eden tüm gönül erlerine, din gönüllüsü kardeşlerimize selam olsun. ■

NECİP FAZIL KISAKÜREK

Mustafa Mirza DEMİR |

Bizi biz yapan değerler vardır. Bu değerler, dinî, millî, manevî, kültürel kavramlarla ifade edilmekle birlikte bazı güzide şahsiyetleri de kapsar. Bu değerlerimizden birisi de üstat Necip Fazıl Kısakürek'tir. O, bizim inancımızı, motivasyonumuzu, duruşumuzu, hissiyatımızı ve fikriyatımızı, hayata, olaylara ve kâinata bakışımızı; sanatın, edebiyatın ve tefekkürün bütün incelikleri ve güzellikleriyle ele alan büyük bir edibimizdir. Necip Fazıl, şiir başta olmak üzere edebiyatın birçok cihetinde geliştirdiği yeni formlar ve ürettiği eserleriyle ümmet ve milletin çilesini dillendiren ses olmuş, hem kendi zamanının inanmış yüreklerine hem de sonraki nesillere inanç, şuur ve şahsiyet sahibi bir toplum olmanın yollarını göstermiştir. Taklitten ve özentiden uzak bir şekilde bütün varlığıyla direnmenin, mücadelenin, aksiyonun ve millî kahramanlığın gereklerini yerine getirmiştir. Onun gibi tarihe ve millete mal olmuş şahsiyetleri tanımak, anlamak ve gelecek nesillerin de bu değerlerimizle tanışmasına vesile olmak amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, biyografi neşriyatını da çok önemsiyor. Bu eserlerden biri de kolektif olarak hazırlanan *Necip Fazıl Kısakürek* kitabı...

Eser, üstadın hayatını, edebî kişiliğini, eserlerini, zihin ve gönül dünyasını on başlık altında inceliyor. Birbirinden kıymetli kalemelerden neşet eden yazılardan bazıları ise şu şekilde: Prof. Dr. İbrahim Kavaz'ın kaleminden, "Necip Fazıl Kısakürek'in Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri"; Prof. Dr. Aliye Uslu Üstten'in kaleminden, "Necip Fazıl'ın Şiirlerinde Peygamber Sevgisi"; Prof. Dr. Levent Bayraktar'ın kaleminden, "Necip Fazıl Kısakürek'te İnsan ve Değer İlişkisi Üzerine"; Doç. Dr. Can Şen'in kaleminden, "Necip Fazıl Kısakürek Tiyatrosunda Ölüm Teması"; Arif Ay'ın kaleminden, "Necip Fazıl Kısakürek'in Düşüncesinde İnsan" ve Hüseyin Akın'ın kaleminden ise "Necip Fazıl'ın Fikriyatında Gelecek Tasavvuru ve Gençlik"...

Necip Fazıl Kısakürek kitabı, üstadın şairliği ve şiir anlayışından tiyatro yazarlığına, hikâyeciliği ve romancılığından hemen her türde kaleme almış olduğu eserlerine ve ayrıca *Ağaç* ve *Büyük Doğu* dergileri eşliğinde dergicilik serüvenine varıncaya kadar edebî kişiliğini bir bütün olarak gözler önüne seriyor. Ayrıca onun hayatındaki dinî, tasavvufî kırılma noktalarının şiirine ve sanatına yansımalarından arayış, mutlak hakikat, zaman ve varlık, sonsuzluk ve ölümsüzlük gibi yine onun çok önemsendiği kavramlarıyla ilmek ilmek ördüğü tefekkür dünyasına da kapı aralıyor. Eser, büyük şairin sadece sanatçı ve mütefekkir kişiliğini değil, İslam ve iman aksiyonerliği yani "dava adamlığı" tarafını da okura hatırlatıyor. Zira Necip Fazıl'ın sanatı, tefekkürü ve eylemi birbirini destekler ve tamamlar. O şiiriyle, sözüyle, ruhuyla gönülleri fethetmiş, bir dönem gençliğine iman ve aksiyon şuurunu aşılamağı başarmış bir iman eridir aynı zamanda.

Necip Fazıl Kısakürek isimli biyografik eseri okurların zevk-i selimine emanet eder, herkese keyifli okumalar dileriz. ■

DIYANET TV

GEZERKEN ANADOLU

ŞEHİRLERİN RUHUNA DOĞRU

Salı

21.00

Yeni bölüm

FREKANSLAR

4A(HD)

FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

4A(SD)

Digitürk - 68. kanal

SMART - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV+ - 133. kanal

Evrensel - 49. kanal

“... Yoksa onlar öncekilere uygulanan yasalardan başkasını mı bekliyorlar? Allah’ın yasalarında asla bir değişme bulamazsın; Allah’ın yasalarında asla bir sapma da bulamazsın.”

(Fatır, 35/43.)

